

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİ'NDE
POST-KOLONYAL TEORİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Şeyda GÜDEK
144229001003

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Arif Behiç ÖZCAN

Konya 2017

SELÇUK
ÜNİVERSİTESİ

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin

Adı Soyadı Payda GÜDEK

Numarası KL.229001003

Ana Bilim / Bilim Dalı Uluslararası İlişkiler / Uluslararası İlişkiler

Programı Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. A. Behi ÖZCAN

Tezin Adı Uluslararası İlişkiler Disiplininde Post-Kolonyal Teori

Uluslararası İlişkiler Disiplininde

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Post-Kolonyal Teori başlıklı bu çalışma 12/10/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı

Danışman ve Üyeler

İmza

Yrd. Doç. Dr. Erdem ÖZLİK (Üye)

Yrd. Doç. Dr. A. Behi ÖZCAN (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Yusuf Sayın (Üye)

(Handwritten signatures of the committee members)

SELÇUK
ÜNİVERSİTESİ

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin

Adı Soyadı Seyma GÜDEK

Numarası 44229001003

Ana Bilim / Bilim Dalı uluslararası ilişkiler / uluslararası ilişkiler

Programı Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

Tezin Adı uluslararası ilişkiler Disiplininde Post-Kolonyal Teori

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR.....	v
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE İLE KOLONİSİZ DÖNEMDE KOLONYAL İLİŞKİLERİ ANLAMAK.....	4
1.1. Kolonyalizm.....	5
1.2. Neokolonyalizm	12
1.3. Postkolonyalizm.....	19
II. BÖLÜM: POSTKOLONYAL TEORİ’NİN PRATİK VE KURAMSAL MOTİVASYON KAYNAKLARI	24
2.1. Postkolonyal Teori’nin Pratik Temelleri.....	24
2.1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem ve Dekolonizasyon Süreci.....	24
2.1.2. Bağlantısızlar Hareketi	27
2.1.3. Postkolonyal Pratiğin Uluslararası Siyasetin Gündemine Gelmesi.....	30
2.2. Postkolonyal Teori’nin Kuramsal Temelleri.....	33
2.2.1. Uluslararası İlişkiler Disiplini’nde Postpozitivizmin Önünü Açan Teorik Gelişmeler.....	33
2.2.3. Uluslararası İlişkiler Disiplini’nde Postpozitivizm	40
III. BÖLÜM: ULUSLARARASI İLİŞKİLER’DE POSTKOLONYAL TEORİ.....	45
3.1. Postkolonyal Düşünce ve Kuram: Öncülleri ve Temel Varsayımları	45
3.2. Uluslararası İlişkiler’de Postkolonyal Teori: Disiplini Dekolonize Etmek	50
3.2.1. Uluslararası İlişkiler’in Dar Görüşlülüğü: Postkolonyal Dünyaya <i>West-centric</i> Yaklaşım.....	52
3.2.2. <i>The West and the Rest</i> Retoriği Bağlamında “Öteki”nin Özneliği.....	56
3.2.3. Uluslararası İlişkileri Aşağıdan Okumak	60
3.2.4. Disiplinin Akademisinde Madun-Mafevk Tasnifi.....	65
3.3. Postkolonyal Teori’ye Yönelik Eleştiriler	69
3.4. Postkolonyal Teori’nin Uluslararası İlişkiler Disiplini’ne Katkıları.....	73
SONUÇ.....	75
KAYNAKÇA.....	80

ÖNSÖZ

Uluslararası İlişkiler Disiplini'nde Postkolonyal Teori'yi ele aldığım bu tez çalışmasında, konuya ilişkin kapsamlı bir literatür taraması yapmaya çalışmış olup elde ettiğim sonucu sunmaktayım.

Yapmış olduğum bu çalışmada desteklerini benden hiç esirgemeyen değerli anne ve babama, motivasyonumu sağlamama yardımcı olan Esmâ GÜDEK'e, öngörülerini yanımda olan Beyza GÜDEK'e, neşe kaynağım Berra GÜDEK'e, hayatıma girerek çalışma sürecini kolaylaştıran, bu süreçte benim kadar yorulan ve her an desteğini hissettiğim Ali Gökhan GÖLÇEK'e, çalışmanın yürütülmesinde emeği geçen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Arif Behiç ÖZCAN'a ve değerli yönlendirmeleri için üniversitemizin Uluslararası İlişkiler Bölümü hocalarımdan Yrd. Doç. Dr. Erdem ÖZLÜK'e teşekkürlerimi sunarım.

Şeyda GÜDEK

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı:	Şeyda GÜDEK
Numarası:	144229001003
Ana Bilim / Bilim Dalı:	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı/ Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Programı:	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı:	Yrd. Doç. Dr. Arif Behiç ÖZCAN
Tezin Adı:	Uluslararası İlişkiler Disiplini'nde Post-Kolonyal Teori

ÖZET

Tarih, Felsefe, Edebiyat, Psikoloji ve Uluslararası İlişkiler gibi alanlarda karşılık bularak multi-disipliner bir ihtivaya sahip olan Postkolonyal Teori, en genel ifadeyle, kolonici ve kolonize toplumlar arasındaki kolonyal ilişkilerin, kolonyalizmin biçimsel olarak sona ermesiyle sonlanmadığını ve ekonomik, siyasi, kültürel, entelektüel ve söylemsel boyutta devam ettiğini vurgulamaktadır. Özelde Uluslararası İlişkiler disiplini ise hem disiplinde hem de uluslararası ilişkilerde Batı-merkezciliği sorunsallaştırmayı ve bu hiyerarşinin tahakküm araçlarını araştırmayı içermektedir. Bu nedenle, postkolonyal teorisyenler Batı-merkezli ana akım kuramların benimsediği hegemon söylemi, tarih yazımını, kurumları, prensipleri ve kavramları yapı-söküme uğratmakta ve bunlara Öteki'nin gözünden bakmaktadır. Disiplinde Öteki'ni temsil etmeye, Öteki'nin tarihine, özneliğine ve diğer Ötekili unsurlara yer açmaya, kısaca Öteki'nin maduniyetine son vermeye çalışmaktadırlar. Bu amaçlara ulaşmaya çalışırken, Postkolonyal Teori kültür çalışmalarına yakınlaşmak, Batı-merkezciliği yeniden üretmek ve dünyanın karmaşıklığını kolonyal soruna indirgemek gibi noktalarda eleştirilmişlerdir. Bu nedenle Postkolonyal Teori'nin, anlamlı bir şekilde var olmak için, birtakım revizyonlara ihtiyacı bulunmaktadır. Bunlara rağmen gelişim aşamasındaki bir kuram olarak Uluslararası İlişkiler'in uluslararasılaşmasına, terminoloji ve ontolojisine sağladığı kazanımlar gibi katkıları ile disiplinin gelişimine yardımcı olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batı-merkezcilik, Kolonyalizm, Neo-kolonyalizm, Öteki, Postkolonyal Teori.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı:	Şeyda GÜDEK
Numarası:	144229001003
Ana Bilim / Bilim Dalı:	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı/Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Programı:	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı:	Yrd. Doç. Dr. Arif Behiç ÖZCAN
Tezin İngilizce Adı:	Post-Colonial Theory in The Discipline of International Relations

SUMMARY

Postcolonial Theory which has themulti-disciplinary inclination to respond to such fields as History, Philosophy, Literature, Psychologyand International Relations, most general words, denotes that colonial relations –between colonist and colonized–has not ended with the end of formal colonialism and has continues in dimensions of economic, political, cultural, intellectual and discursive. Specifically, in the discipline of International Relations, it includes problematization of West-centrism both in the discipline and in international relations and investigation of the hierarchy of dominations ways.Therefore postcolonial theorists deconstruct hegemonic discourses, writing of history, institutions, principles and concepts which are embraced Western-centric mainstream theories and look them through the eyes of the Other. They struggle to representation of the Other, make way for history, subjectivity of the Other and the other factor about the Other, briefly,end of the Other’s subalternation. Trying to achieve this goals, Postcolonial Theory has been criticized with issues like get closer to the study of culture, reproduce West-centrism and reduce complexity of world to colonial problem.Thus Postcolonial Theory has need a quantity revisions for being meaningful. However it, as a theory at stage of of development, helps to advancement of the discipline with constributions like internationalization of International Relations, providing terminological supports and ontological gain to the discipline.

Key Words: West-centrism, Colonialism, Neo-colonialism, the Other, Postcolonial Theory.

KISALTMALAR

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

BM: Birleşmiş Milletler

IMF: (International Monetary Fund) Uluslararası Para Fonu

DB: Dünya Bankası

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Görece yeni bir çalışma alanı olarak ortaya çıkan Postkolonyal Teori; Tarih, Felsefe, Edebiyat, Psikoloji ve Uluslararası İlişkiler gibi farklı disiplinlerde yankı bulmuştur. Bu anlamda *multi-disipliner* bir mahiyete sahip olan bu teorik yaklaşım genel manada ortak bir konuyu sorunsallaştırmaktadır. En genel ifadeyle, Postkolonyal Teori kolonici ve kolonize toplumlar arasındaki kolonyal ilişkilerin, kolonyalizmin biçimsel olarak sona ermesiyle sonlanmadığını ve ekonomik, siyasi, kültürel, entelektüel ve söylemsel boyutta devam ettiğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla Postkolonyal Teori hem kolonyal dönemi hem de sonrasını ve bu sonrayı biçimlendiren güç ilişkilerini ele almaktadır.

Özelde Uluslararası İlişkiler disiplinde ise postkolonyalistler hem disiplinde hem de uluslararası ilişkilerde Batı-merkezciliği sorunsallaştırmakta ve bu hiyerarşinin tahakküm araçlarını araştırmaktadırlar. Aslında postkolonyal teorisyenler, pek de uluslararası olmayan Uluslararası İlişkiler'in Batılı düşünce tarzını değiştirmek istemektedirler. Bu anlamda disiplinin Batı-merkezli ana akım kuramlarını eleştirel bir gözle değerlendirmekte ve bu kuramların dünyanın geri kalanını nasıl ötekileştirdiğini ifşa etmeye çalışmaktadırlar. Disiplinin hegemon söylemlerine, kurumlarına, prensiplerine ve kavramlarına Öteki'nin gözünden bakmaktadırlar. Disiplinde Öteki'ni temsil etmeye, Öteki'nin tarihine, özneliğine ve diğer Ötekili unsurlara yer açmaya çalışmaktadırlar. Kısaca Öteki'nin maduniyetine son vermeye ve disiplini "uluslararası" sıfatının hakkını teslim etmeye zorlamaktadırlar.

Bu genel değerlendirme derli toplu bir teorik yaklaşımı betimliyormuş gibi görünse de Postkolonyal Teori, aynı zamanda, anlaşılmasını ve çalışılmasını zorlaştıran çetin sorunları bünyesinde muhafaza etmektedir. Örneğin, en başta kolonyalizm ve hatta postkolonyal gibi temel kavramların tanımları konusunda bile muğlaklık yaşanmaktadır. Russel Jacoby, postkolonyal teriminin "*akademik düşüncenin aklını başından alan en son genel geçer terim*" olduğundan yakınmaktadır ve ona göre "*bu işin heveslileri bile onun ne olduğunu bilmemektedirler*".¹ Bu kavrama kimilerince, kolonyal ve neokolonyal dönemin dayattığı siyasi etkileşimden kurtulmaya yönelik eleştirel bir anlam yüklenirken², kimileri de kavrama kolonyal dönemin sona erdiğini belirten ve

¹Russel Jacoby, "Marginal Returns: The Trouble With Post-colonial Theory", *Lingua France*, Eylül/Ekim, 1995, s. 30.

²Bart Moore-Gilbert, *Postcolonial Theory: Context, Practices, Politics*, London: Verso, 1997, s. 29.

kolonyal geçmişin unutulmasına yönelik bir isteği vurgulayan pozitif bir anlam yüklemektedir.³ Bu anlamda postkolonyal kavramı “*güçlü bilinçdışı yatırımların taşıyıcısı haline gelmiştir, kimileri için bir isteğin işareti kimileri içinse tehlike göstergesidir.*”⁴

Temel kavramların tanımları üzerinde bu kadar tartışma olması bir yana, birçok kişi bu çalışmaların yeniliğini betimlemek noktasında güçlük çekmektedir. Zira kolonyalizm hakkında çalışmaları kaleme almak kolonyalizmin kendisi kadar eskiye dayandırılabilir. Bu teorik yaklaşımların, jargonla dolu ve gündelik gerçeklikten uzak olduğu düşünülen eleştirel gelenekten besleniyor olması da kuramın anlaşılmasını zorlaştıran bir diğer unsurdur. Dolayısıyla alanda en önemli sayılan çalışmaların anlaşılmasında ve dersliklerde öğrencilere aktarılmasında yaşanan zorluklar aşıkardır.

Tüm bu zorluklarla birlikte, bizatihi disiplinin ve Postkolonyal Teori’nin doğası da Postkolonyalizm’e dair kuramsal çalışmaları zorlaştırmaktadır. Zira bu kadar Batılı olan bir disiplinde Ötekine yer açmak oldukça zordur. Disiplinin Batı’ya angaje olmuş kavramları, kuramları, prensipleri, öznelere ve söylemleri Öteki’nin konuşmasını ve kendisini temsil etmesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla Postkolonyal Teori’nin disipline yabancı kalan içeriği, kavramları, sorunları ve konuları yani doğası Batı-dışı toplumların anlam dünyalarını, tüm kısıtlarına rağmen disipline eklemlemeye çalışmayı zorlaştırmaktadır.

Fakat tüm zorluklara rağmen Postkolonyal Teori çalışılmasını elzem kılan pek çok nedene sahip bulunmaktadır. Öncelikle disiplinin gerçekten uluslararası yapmak için ötelenen veya yok sayılan toplumların sesini disipline duyurmak zorunludur. Zira bu haliyle disiplin uluslararası ilişkileri değil de daha çok Batı’nın uluslarla ilişkilerini ifade etmektedir. Üstelik günümüz uluslararası ilişkilerinin oluşumunu, işleyişini ve dinamiklerini doğru okumak için ihmal edilen Ötekini bulmak ve buzdağının görünmeyen kısmını keşfetmek gereklidir. Bunun için disiplinin hem kuramsal gelişiminde hem tarih yazımında hem de öznelğinde Batı-merkezciliğin aşılması önemlidir.

Bunlarla birlikte disiplinin klasikleşen yaklaşımlarınca, 17. yüzyıldan başlayarak Avrupa devletler sisteminin ve onun küresel siyasetteki rolünün esas alınmasına

³Leela Gandhi, *The Postcolonial Theory: A Critical Introduction*, New York: Columbia University Press, 1998, s. 4.

⁴Stuart Hall, “When Was The Post-colonial? Thinking At The Limit”, Iain Chambers, Lidia Curti (ed.), *The Post-colonial Question, Common Skies, Divided Horizons*, London: Routledge, 1996, s.242.

rağmen, bugün dünyanın önemli bir kısmı için uluslararası ilişkilerin ana tanımlayıcı formu kolonyalizm ve onun etkileridir. Bu nedenle ana akım yaklaşımlar hâlihazırda küresel halde uluslararası ilişkileri açıklamak noktasında yetersiz kalmaktadır. Üstelikdünya nüfusunun dörtte üçünden daha fazlasının herhangi bir şekilde kolonyalizmden veya sonuçlarından etkilenmiş olmasına rağmen, kolonyalizme dair tarihin, sorunların, kurumların veya aktörlerin, paradoksal bir şekilde, disiplinde yer bulamaması postkolonyal çalışmaları zaruri hale getirmektedir.

Bu kadar önem ve zorluğu bir arada muhafaza etmesi hasebiyle bu çalışmada Uluslararası İlişkiler disiplininde Postkolonyal Teori ve onun disipline etkisi anlamaya çalışılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın kısıtını Uluslararası İlişkiler disiplininin çerçevesi teşkil etmektedir. Bu kısıt içerisinde Postkolonyalizm'e dair kapsamlı bir literatür taraması yapılarak, bu alandaki çalışmaların varsayımları, iddiaları ve ortaya koydukları tezler bir bütünlük içerisinde okumaya ve yazmaya çalışılacaktır.

Bu minvalde ilk bölümde en temel kavramlar ele alınmıştır. Zincirin ilk halkası olan kolonyalizm ile başlanmış, daha sonra onun biçimsel olarak sona ermesinin ardından yine onun yeni formu olarak görülen neokolonyalizmle devam edilmiştir. En nihayetinde bu iki kavramı da farklı şekillerde bünyesinde barındıran ve üzerindeki muğlaklığın revaçta olduğu postkolonyal kavramı değerlendirilmeye çalışılmıştır. Her birinin anlamı birbiri ile ilişkili olduğu için çalışmanın hiçbir başlığı kesin sınırlarla bölünmüş olarak düşünülmemelidir. Bu bölüm günümüzdeki güç ilişkilerinin seyrini ve günümüzdeki biçimini anlamak için, anahtar niteliğindeki kolonyalizm, neokolonyalizm ve postkolonyalizm terimleri ile sınırlı tutulmuştur. Bunlar dışındaki kavramların çalışma boyunca ilgili yerlerde gerektiği kadar verilmesi tercih edilmiştir.

İkinci bölüm Postkolonyal Teori'nin pratik ve kuramsal kökenlerini konu edinmiştir. Nitekim her yaklaşım gibi Postkolonyalizm de doğuşunu tarihi ve felsefi arka planına borçludur. Nihayet üçüncü bölümde önce Postkolonyal söyleme ve kurama, öncüllerinin yaklaşımları üzerinden açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Daha sonra bu çalışmaların etkisi ile ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler disiplininde Postkolonyal Teori anlatılmaya çalışılmıştır. En sonda da Postkolonyal Teori'ye yönelik eleştiriler ve disipline katkıları üzerinden disiplinde nasıl bir etki yarattığı belirlenmeye çalışılmıştır. Sonuç bölümü ise genel bir değerlendirmeyi içermektedir. Bu değerlendirmede Postkolonyal Teori'nin disiplinde hedeflediği değişimi ne derecede başardığı, bu noktada kısıtları ve bu kısıtların nasıl aşılabacağı konuları da yer etmektedir.

I. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE İLE KOLONİSİZ DÖNEMDE KOLONYAL İLİŞKİLERİ ANLAMAK

Herhangi bir teorinin temel kavramları üzerinde yoğun bir tartışmanın yaşanması, bu alanın çalışılmasını sorunlu hale getiren ilk etkidir. Nitekim Postkolonyal Teori'nin kuramsal bileşenleri, savları ve eleştirileri bu temel kavramsal çerçeve üzerine bina edilmiştir. Fakat hemen belirtilmelidir ki, bu bölüm Postkolonyal Teori'ye dair bütün bir terminolojik listeyi içerecek kadar geniş tutulmamıştır. Aksine kolonyalizm, neokolonyalizm ve postkolonyalizm olmak üzere, kilit noktada bulunan, üç terimle sınırlandırılmıştır. Nitekim günümüz postkolonyal dünyasını, halen devam eden kolonyal ilişkileri ve bunların tarihi formasyonlarını anlamak adına bu kavramlar önemlidir. İlk olarak kolonyalizm kavramının ele alınması gereklidir, çünkü tüm bu güç ilişkilerinin ve Postkolonyal Teori'nin en temelde ortaya çıkmasının nedeni kolonyalizm pratiğidir. Bu nedenle Postkolonyal Teori'nin yapı taşı niteliğinde olan bu kavramı önce idrak etmek gereklidir ve bu halden bölümde daha hacimli bir alan tahsis edilmiştir. Daha sonra neokolonyalizm günümüzde ekonomik alanda kolonyal ilişkilerin nasıl devam ettiğini göstermek adına seçilmiştir. En nihayetinde bu iki kavramı da farklı şekillerde bünyesinde barındıran, kolonyalizm “sonrası” dönemin özelliklerini betimleyen ve kurama da ismini veren postkolonyal kavramı değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmaya konu edilen kavramların, pratiklerinin farklı tarihsel dönemlerde ve coğrafyalarda vuku bulmaları, onları heterojen ve parçalı bir hale getirmiştir. Bu terimlerin çeşitlilikleri yok sayacağı için özetlenmesi mümkün olmadığı gibi, herhangi bir tikel vaka tarafından olumsuzlanması neredeyse kaçınılmaz olduğu için genellemek de olası değildir. Fakat bu ön kabulde birlikte, bir takım ortak görünümünün olduğu da unutulmamalıdır. Bu nedenle ve Postkolonyal Teori'nin anlaşılmasını kolaylaştırmak maksadıyla, kavramlar önemli ve mümkün olduğunca (içinde çeşitliliklerin olduğunun farkında olunarak) genel noktalar üzerinden açık bir biçimde izah edilerek kullanışlı hale getirilmeye çalışılacaktır.

1.1. Kolonyalizm

Kolonyalizm kavramı, “çiftlik” ya da “yerleşke” anlamına gelen ve başka topraklara yerleşmiş olsa da Roma yurttaşı sayılmaya devam eden Romalılar'a

gönderme yapan Latince *colonia* sözcüğünden türemiştir.⁵ Dolayısıyla *colonia*, yeni bir yere yerleşen, fakat aynı zamanda anayurda tabi olarak ya da anayurt ile bağlantısını koruyarak, bu yerde bir topluluk oluşturan bir grup insanı ifade etmektedir.⁶ Bu tanımda vurgulanmamış olsa da, yerleşilen bu topraklar aslında o kadar da yeni değildir ve hâlihazırda üzerinde ikamet etmekte olan asıl sakinlerine aittir. Bu nedenle kolonyalizm, bir anlamda bu farklı halkların karşılaşmasına, fetihlere ve tahakküme de çağrışım yapmaktadır.⁷ Fanon’a göre kolonyalizm, yerleşik olan Öteki’nin yadsınması ve Öteki’ne yönelik herhangi bir insani özellik atfedilmemesi yönünde ilerleyen bir süreçtir.⁸ Bu minvalde kolonyalizm, bir halkın diğerini ekonomik olarak sömürmesinin yanında kolonize edilen insanların sosyal alanlarını, hassasiyet ve kültürlerini şiddet eşliğinde bozan ve toplumu kolonize edenin lehine yeniden biçimlendirmeye çalışan bir süreç olarak tanımlanabilir.⁹ Toplumu yeniden biçimlendirme ya da yeni bir toplum oluşturma çabaları zorunlu olarak ticaret, pazarlık, savaş, soykırım, köleleştirme ve isyan dâhil olmak üzere kapsamlı bir pratikler silsilesini içermektedir.¹⁰

Yine de kolonyalizm tarih boyunca dünyanın her yerinde aynı şekilde işleyen ve aynı çıktılara neden olan özdeş bir süreç olarak algılanmamalıdır. Aksine bu süreç, kolonize edilen insanların toplumsal yapısına ve kimliğine, tarihi döneme ve coğrafyaya göre değişiklik göstermektedir.¹¹ Çok çeşitli fakat ağırlıklı olarak ekonomik güdülerden esinlenen kolonyalizm, karmaşık yapılara sahip olmayan halklarla düzeyi bunların üstünde olan halkların bulunduğu her yerde tarih boyunca sürekli olarak nükseden bir seyir izlemiştir.¹² Bu açıdan bakıldığında kolonyalizm tarihinin neredeyse insanlık tarihi kadar eski olduğu görülmektedir. Örneğin, M.Ö. 44 yılında Roma İmparatorluğu, Atlantik’ten Fırat boylarına kadar uzanarak bütün Akdeniz havzasını ele geçirip, buradaki toprakları kolonize etmiştir.¹³ Roma İmparatorluğu, İtalya dışında ele geçirdiği

⁵Miranda Steel (ed.), *Oxford Wordpower Dictionary*, Oxford: Oxford University Press, 2000, s.127.

⁶A.g.e., s. 127.

⁷Ania Loomba, *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 19.

⁸Frantz Fanon, *The Wretched Of The Earth*, çev. Richard Philcox, New York: Grove Press, 2004, s. 149.

⁹Ronald J. Horvath, “A Definition of Colonialism”, *Current Anthropology*, Vol. 13, No. 1, 1972, s. 46; Ali Balcı, “Postkolonyalizm”, Şaban Kardaş, Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 181.

¹⁰Loomba, a.g.e., s.19; Fanon, a.g.e., s. 57.

¹¹Daniel Butt, “Colonialism And Postcolonialism”, Hugh LaFollette (ed.), *The International Encyclopedia of Ethics*, <http://users.ox.ac.uk/~wadh1010/colonialism.pdf> (25.11.2016); Robert J. Young, *Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş*, çev. Burcu Toksabay Köprülü, İstanbul: Matbu Kitap, 2016, s. 17.

¹²William Outhwaite (ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, çev. Melih Pekdemir, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 724.

¹³Halil Demircioğlu, *Roma Tarihi I. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011, s. xxxi.

toprakları ordu komutanlarına, savaşçılara ve diğer Roma yurttaşlarına dağıtarak, buralarda başkentin ve öteki kentlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretim yapan çiftlikler olan *latifundiyalar* ve *colonuslar* kurmuştur.¹⁴ Ekonomisi büyük oranda köle emeğine dayanan Roma İmparatorluğu, buyruğu altındaki nüfusu yönetmek için şiddet kullanmış ve bu toplumların yöneticilerini Romalılaştırarak nüfuzu altındaki halklarına Roma kültürünü benimsetmeyi teşvik etmiştir.¹⁵

Daha sonra M.S. 2. ve 6. yüzyıllarda Baltık Denizi'nden Karadeniz'e kadar uzanan bölgede önemli bir güç olarak ortaya çıkan Gotlar gelmektedir. Gotlar Karadeniz'den başlayarak Anadolu'nun ve Akdeniz sahillerinin önemli kentlerini yağmalamışlar, talan etmişler ve buradaki halkı köle kaynağı olarak görmüşlerdir.¹⁶ Ayrıca Gotlar Akdeniz kıyılarında korsanlık faaliyetlerinde de bulunmuşlardır.¹⁷ Benzer şekilde 13. yüzyılda Cengiz Han önderliğindeki Moğollar Çin'den Karadeniz'e kadar uzanan bölgedeki şehirleri, krallıkları ve imparatorlukları ya mağlup ederek ya da boyunduruk altına alarak tek bir ailenin hâkimiyeti altına almışlardır.¹⁸ Moğollar işgal ettikleri bölgeleri yağmalayıp, haraca bağlamışlar ve ayrıca bu yerlerdeki erkekleri genellikle sistematik şekilde öldürmüş, kadın ve çocukları köleleştirmiş, zanaatkârları hizmet vermeleri için Moğol saraylarına göndermişlerdir.¹⁹

14. ve 16. yüzyıllar arasında, askeri yeteneklerini komşularını haraca bağlamak yönünde kullanan Aztekler, talan ve kurban yoluyla Orta Amerika uygarlıklarından elde ettikleri gelirler sayesinde haraççı bir imparatorluk kurmuşlardır. Aztek İmparatorluğu, tanrılarına insan kurban etmek ve aslında bundan daha çok haraç ve gelir sağlamak amacıyla komşularına sürekli olarak akınlar düzenlemiştir. Hemen hemen aynı yıllarda, İnka İmparatorluğu işgal ettiği yerlerdeki mal ve hizmet dolaşımını haraca bağlamıştır. İnkalar boyun eğdirdikleri halklardan tuz, patates, Gine domuzu ve dokuma eşyaları

¹⁴ Alaeddin Şenel, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s. 745.

¹⁵ Jane Burbank, Frederick Cooper, *İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi ve Egemenliği*, çev. Ahmet Aybars Çağlayan, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011, s. 72-73; Neil Faulkner, *Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere*, çev. Tuncel Öncel, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2014, s. 72.

¹⁶ Mert Kozan, "Tarihi Kaynaklar Işığında III: Yüzyılda Gotların Akdeniz'de Gerçekleştirdikleri Korsanlık ve Yağma Faaliyetleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 36, 2015, s. 360-362.

¹⁷ A.g.e., s. 360-362.

¹⁸ Burbank, Cooper, a.g.e., s. 99.

¹⁹ Burbank, Cooper, a.g.e., s. 108-109.

gibi haraçlar istemenin yanı sıra, bu toplumlardan maden çıkarma işlerinde çalışacak nitelikli angarya emekçisi sağlamışlardır.²⁰

Tarihe bakıldığında bu sayılanlara ek olarak pek çok kolonyalizm örneğine rastlanmaktadır. Fakat bunların arasından, 16. yüzyılda başlayan ve günümüzde farklı şekillerde devam eden Avrupa kaynaklı kolonyalizm, kolonyalizme yeni bir biçim vererek nihai halini meydana getirmesi hasebiyle ayrıca bir önemi haizdir. Esasında Avrupa kolonyalizmi de daha önceki kolonyalizm örneklerinin kronolojik olarak devamı gibidir.²¹ Avrupalıların dünyanın farklı yerlerine yaptıkları yolculuklar daha önceki kolonyal eylemlerden benzer saikleri miras almıştır.²² Ancak daha yakın tarihli olan Avrupa kolonyalizmi, bütün bir yerküreyi daha öncekilerin yapamadığı tarzda dönüştüren yeni ve farklı pratikler dizisine öncülük etmiştir.²³ Bu nedenle pek çok tariinin Avrupa kolonyalizmi ile “Modern Kolonyalizm ağı”nı başlatması makul karşılanmaktadır.

Bu bağlamda, Avrupa kaynaklı kolonyalizmi ayrıca ele almak gerekmektedir. Zira Postkolonyal Teori’nin ele aldığı kolonyal dönem, 16. yüzyılda başlayan ve 20. yüzyılın sonlarına doğru resmi anlamda varlığı sona eren (fakat pratikte yeni formasyonlara dönüşerek devam eden) Avrupa kolonyalizmidir. O halde eski kolonyalizm ile modern kolonyalizm arasındaki farkı ele alarak başlamak doğru olacaktır. Kolonyalizm tarihinde böyle bir kırılmaya neden olacak temel farklılık kapitalizmin doğuşundan kaynaklanmaktadır. Nitekim eski kolonyalizm kapitalizm öncesinde daha basit bir şekilde, genellikle kolonideki zenginliği anayurda aktararak, haraç sağlayarak ve koloni halklarını köleleştirerek gerekleştirilmişken, modern/kapitalist kolonyalizm Batı Avrupa’da kapitalizmin kuruluşuna eşlik eden çok daha kapsamlı ve karmaşık bir süreci ifade etmektedir.²⁴

Esasında kapitalizmin gelişmesini sağlayacak olan süreç 15. yüzyılın ikinci yarısında Batı’da ticaret, finans ve bankacılık alanındaki gelişmeler, metal ve tekstil

²⁰Şenel, *a.g.e.*, s. 949-980.

²¹Benedikt Stuchtey, “Colonialism And Imperialism, 1450-1950”, EGO European History Online, <http://ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/colonialism-and-imperialism/benedikt-stuchtey-colonialism-and-imperialism-1450-1950> (17.12.2016)

²²David J. Mattingly, *Imperialism, Powerand Identity: Experiencing The Romen Empire*, New Jersey: Princeton University Press, 2013, s. 11.

²³Loomba, *a.g.e.*, s. 20.

²⁴Tom Bottomore (ed.), *Marksist Düşünce Szliğ*, ev. Mete Tunçay, İstambul: İletişim Yayınları, 2005, s. 548.

üretimindeki belirgin ilerleme, ilk top ve ateşli silahların üretilmesi ile başlamıştır.²⁵ Dolayısıyla birikmeye başlayan sermaye, üretilen mallar, gemiler ve silahlar son olarak hükümdarlar tarafından desteklenen tacirler ve bankacılar keşiflerin hızlanmasını sağlamıştır.²⁶ Beaud'un ifadesiyle; "1487'de Diaz, Ümit Burnu'nu dönmüş; 1492'de Kristof Kolomb, Amerika'yı keşfetmiş; 1498'de Vasco de Gama, Afrika'yı dolaşarak Hindistan'a ulaşmıştı. Devasa bir zenginlik avı –ticaret ve yağma- başlatılmıştı..."²⁷

Amerika'nın keşfi ve kolonileştirilmesi kapitalizmin ortaya çıkmasını sağlayarak birkaç yüzyıla yayılacak olan bu uzun sürecin başlangıcı olmuştur. Kolonyalizmin itici güç olarak rol aldığı bu süreç burjuvazinin oluşması, modern devletlerin gelişmesi, egemenliğin dünya ölçeğinde genişlemesi, üretim ve taşımacılık alanındaki yeni yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi ve yeni zihniyetlerin ortaya çıkması ile devam etmiştir.²⁸ Nihayetinde 1860'larda kapitalizm sosyo-ekonomik bir sistem olarak dünyanın ekonomik ve siyasi dağarcığına eklenmiştir.²⁹ Hobsbawm bunu "kapitalizmin dünya çapında elde ettiği zafer" olarak lanse etmekte ve şunları söylemektedir: "Bu, ekonomik büyümenin rekabetçi özel girişime, (emek dahil) her şeyi en ucuza alıp en pahalıya satma başarısına dayandığına inanan bir toplumun zaferiydi."³⁰

Bu süreç içerisinde kapitalizmin gelişmesinin ayrılmaz bir parçası olarak kolonyalizm yoğunlaşmış, köle ticareti muazzam boyutlara ulaşmıştır.³¹ Acımasız yöntemler ile kolonilerde köleleştirilen milyonlarca çocuk, kadın ve yetişkin erkek hayatını kaybetmiştir.³² Ayrıca kolonilerde bulunan zenginlikler kitlesel yağmalar şeklinde metropollere aktarılmıştır.³³ Bunlara ek olarak, kapitalizmin vücut bulmasıyla birlikte, modern kolonyalistler fethettikleri ülkelerin ekonomilerini kendi ekonomileri ile karmaşık ilişkiler içine sokmuşlardır ve bu kapitalizmin eski tip kolonyalizmi

²⁵Michel Beaud, *Kapitalizmin Tarihi: 1500-2010*, çev. Fikret Başkaya, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2015, s. 20.

²⁶Christopher Alan Bayly, *Modern Dünyanın Doğuşu: Küresel Bağlantılar ve Karşılaştırmalar 1780-1914*, çev. M. Nevra Şellaki, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014, s. 95; Beaud, *a.g.e.*, s. 20-21.

²⁷Beaud, *a.g.e.*, s. 21.

²⁸Douglas Dowd, *Kapitalizm ve Kapitalimin İktisadı*, çev. Cihan Gerçek, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2013, s. 19-25; Tevfik Erdem, "Kapitalizm", *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Tevfik Erdem (ed.), Ankara: Lotus Yayınevi, 2009, s. 72-73; Beaud, *a.g.e.*, s. 19-20.

²⁹Eric Hobsbawm, *Sermaye Çağı: 1848-1875*, çev. Mustafa Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi, 2012, s. 13.

³⁰Hobsbawm, *a.g.e.*, s. 13.

³¹Chris Harman, *Halkların Dünya Tarihi: Taş Devri'nden Binyıla*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2013, s. 249-251.

³²Haluk Yurtsever, *Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya*, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2012, s. 61.

³³*A.g.e.*, s. 61.

modern kolonyalizme dönüştürdüğüne işaret etmektedir. 18. yüzyılın ortalarında İngiltere’de başlayan, daha sonra Kuzey Amerika, tüm Batı ve Orta Avrupa’ya yayılan sanayileşme ile bu ilişkiler daha kapsamlı hale gelirken koloniler de metropole daha bağımlı olmaya başlamışlardır.³⁴

Küresel ticaretin başlaması ile birlikte modern kolonyalizm, kolonileştirilmiş ülkeler ile kolonileştirenler arasında insan ve kaynak akışını başlatmıştır. Bu akış iki yönlü olarak cereyan etmiştir: Köleler ve sözleşmeli emeğin yanı sıra hammaddeler de metropolde yapılan ya da metropoldeki talebi karşılamak için başka bölgelerde yapılan mal imalatına aktarılmıştır.³⁵ Bu üretim sürecinin sonunda yine koloniler üretilen Avrupalı malların satışa sunulduğu birer pazar haline gelmiştir.³⁶ Örneğin Afrika’nın yerlileri köle olarak Amerika’ya gönderilmiş ve bu yerliler Avrupa’da tüketilen şekeri Batı Hindistan’da üretmişlerdir.³⁷ Benzer biçimde Hindistan’da üretilen ham pamuk, kumaş ve iplik yapımında kullanılmak üzere İngiltere’ye aktarılmış, daha sonra bu ham maddeden elde edilen mamul mallar Hindistan’a satılmıştır.³⁸ Sonuçta bir yüzyıldan daha kısa bir sürede Hindistan’da dokuma sanayi neredeyse yok olmuştur.³⁹ Modern kolonyalizm insanların ve kaynakların hangi yöne aktığı fark etmeksizin, karların daima “anayurda” aktığı bir sistem oluşturmuştur.⁴⁰ Bu yeni kolonyal sistem kısa sürede Avrupa ile koloniler arasındaki yaşam düzeyi farkını ciddi bir uçurum haline getirmiştir.⁴¹

Modern kolonyalizm buraya kadar anlatılan ekonomik boyutunun yanında, bir o kadar yıkıcı olan kültürel boyutunu da bünyesinde barındırmaktadır. Zira kolonici, kolonizede tam bir hâkimiyet sağlamak adına dil, din ve kimlik gibi geniş bir yelpazeyi içine alan, kolonizelerin geçmişleri ile aralarında bağ kurmalarını sağlayan yerel kültürlerini⁴² asimile etmeye çalışmıştır.⁴³ Avrupalı koloniciler bu işlemi misyonerler,

³⁴Andrew Heywood, *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Ankara: Adres Yayınları, 2013, s. 57.

³⁵Loomba, *a.g.e.*, s. 21; Mathew Forstater, “Taxation: A Secret of Colonial Capitalist (So-Called) Primitive Accumulation”, *Working Paper*, University of Missouri, No. 25, s. 6.

³⁶Jeffrey A. Friend, “The Modern Capitalists World Economy: A Historical Overview”, *Oup Uncorrected Proof*, 12/21/11, s. 18.

³⁷Loomba, *a.g.e.*, s. 21.

³⁸K. Marx, F. Engels, *Sömürgecilik Üzerine*, çev. Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2009, s. 37.

³⁹Marck Ferro, *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine*, çev. Muna Cedden, Ankara: İmge Kitabevi, 2011, s. 46.

⁴⁰Loomba, *a.g.e.*, s. 21.

⁴¹Ferro, *a.g.e.*, s. 44.

⁴²Anthony D. Smith, “Kültürel Olarak Yeniden Temellenme Mantiği”, Antoine Roger (ed.), *Milliyetçilik Kuramları*, İstanbul: Versus Yayınları, 2001, s. 115.

kolonize ülkelerde kurdukları eğitim sistemi ve yerel sosyal sınıflar vasıtasıyla gerçekleştirmişlerdir.⁴⁴ Kolonici bu şekilde kolonize nüfusunu kendi çıkarlarına uygun şekilde yeniden yapılandırmış ve homojenleştirmiştir. Bu politikaların temelinde kapitalist üretimin ihtiyaç duyduğu işgücünü itaatkâr, uyumlu ve ucuz bir şekilde sağlama ve koloninin rahatça hükmedeceği bir toplum oluşturma kaygısı yatmaktadır. Böyle bir toplum, dil ve din temelleri istismar edilerek millet olgusunu kaybetmiş ve kendisinin koloniciden aşağı olduğu algısı empoze edilmiş bir toplumdur.⁴⁵ Dolayısıyla Avrupalı koloniler, “medenileştirme” kisvesi ile geldiği topraklarda, kolonize halklarını hem ekonomik hem de (ekonomik anlamda sömürü kabiliyetine engel teşkil etmemesi için) kültürel anlamda istismar etmiştir.⁴⁶

Kapitalizm öncesi kolonyalizm ile bu şekilde karmaşık ve çok boyutlu bir örüntü şeklinde cereyan eden modern ya da kapitalist kolonyalizm arasında bir ayrım yapılırken ikincisi genellikle emperyalizm olarak adlandırılmaktadır. Aslında bunun dışında da sıklıkla emperyalizm ve kolonyalizm birbirinin yerine ikame edilen kavramlar olarak dikkat çekmektedir. Fakat her iki şekilde kullanım yanıltıcıdır. Zira emperyalizm kolonyalizmden farklı ve kolonyalizm gibi kapitalizm öncesi geçmişe sahip olan ve tarihsel süreç içerisinde değişim geçiren bir kavramdır.⁴⁷ Bu nedenle iki kavram arasında ayrım yapabilmek adına, emperyalizmi yüzeysel olarak ele almak yerinde olacaktır.

Emperyalizm ve kolonyalizm kavramlarının her ikisi de ekonomik, politik ve aynı zamanda kültürel kontrolü içermektedir, ancak emperyalizm ekonomik kontrol veya istismarla daha fazla tanımlanmaktadır.⁴⁸ Nitekim Hobson ve Hilferding ekonomik çıkarı, emperyalizmin başlıca desteği ve itici gücü olarak işaret etmişlerdir.⁴⁹ Lenin’e göre kapitalizmin gelişimi belli aşamalardan oluşmaktadır ve emperyalizm bu

⁴³Haktan Bırsel, “Emperyal Fransa’nın Osmanlı-Cezayir Stratejik Düzleminde Bir Kültür ve Kimlik Asimilasyonu Örneği (Azizi Charles de Faucauld’un Mektubu)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 29, 2013, s. 46.

⁴⁴Ali Demir, “Sömürge Devletlerin Kurdukları Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı’nın Kongodaki Sömürge Dönemi”, *Güvenlik Stratejileri*, Yıl 7, Sayı 14, 2011, s. 117.

⁴⁵Albert Memmi, *The Colonizer And The Colonized*, çev. Howard Greenfeld, London: Earthscan Publications, 2003, s. 123- 162.

⁴⁶Michael Adas, “Contested Hegemony: The Great War and The Afro-Asian Assault On The Civilizing Mission Ideology”, *Journal Of World History*, Vol. 15, No. 1, 2004, s. 31.

⁴⁷Mehmet Akif Okur, *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012, s. 91.

⁴⁸George Ritzer, *Küresel Dünya*, çev. Melih Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010, s. 89.

⁴⁹John A. Hobson, *Imperialism A Study*, New York: James PottCompany, 1902; Rudolf Hilferding, *Finance Kapital*, çev. Morris Watnick And Sam Gordon, London: Routledge And Kegan Paul, 1981.

aşamalardan sonuncusudur.⁵⁰ Ona göre bu son aşamada, finans kapitalistleri kendi büyümelerini tahkim etmek için yurt dışına çıkma ve (sermaye sıkıntısı çeken fakat bolca emek ve insan kaynakları barındıran) sanayileşmemiş ülkeleri boyunduruk altına alma ihtiyacı hissetmektedir.⁵¹ Dolayısıyla emperyalizm ekonomik ve siyasal tahakküm biçimlerinin bütününe işaret eden küresel bir sistemken kolonyalizm bu sistemin sadece belirli bir bölgeye yerleşmiş olan bir uzantısıdır.⁵² Bu yaklaşıma paralel olarak Edward Said de emperyalizmi, uzak yerleri yöneten hakim metropol merkezin pratiği, teorisi ve tutumu; neredeyse her zaman emperyalizmin bir sonucu olarak ortaya çıkan kolonyalizmi, bu uzak yerlerde kurulmuş olan yerleşimler olarak tanımlamaktadır.⁵³

Bu açıdan kolonyalizm, koloniler olmadan işleyemez ama emperyalizm koloniler olmaksızın işleyebilir. Bununla birlikte kolonyalizm, emperyalizme göre daha fazla resmi kontrol mekanizması içermektedir.⁵⁴ Kolonici, koloni topraklarında profesyonel bürokrasiler, kanun ve kurallara dayalı yönetim biçimleri ve yetki alanı belirgin idareler kurmaktadır.⁵⁵ Kolonici bu şekilde egemenliğini inşa edemediği, sınırları örf ve adetlere göre çizilen alanlarda ise bölgedeki otorite sahibi yerellerle işbirliği içinde dolaylı bir yönetim tercih etmektedir.⁵⁶ Şu halde, bir toprağın işgal edilmesi, buradaki ekonomik kaynaklara el konulması ve emeğin sömürülmesi, bu toprak üzerinde yaşayan halkın yönetilmesi ve kültürel yapılarının bozulması gibi belirli bir yere yönelik pratikleri içinde barındıran kolonyalizm⁵⁷ ile tüm bu eylemlerin merkezi olarak küresel bir sistem olan emperyalizm⁵⁸ arasında kabaca bir ayırım yapmak mümkündür.

Kolonyalizm kavramı üzerine son olarak düşülecek bir not ise onun Türkçe karşılığı olarak kullanılan sömürgecilik kavramı ile ilişiktir. Türkçe’de sömürgecilik kavramı İngilizce *colonialism* kavramına karşılık olarak kullanılmaktadır. Ancak kolonyalizm, bir gücün kendi sınırları dışında işgal edip yerleştiği bir bölgede sadece

⁵⁰Vladimir İ. Lenin, *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009.

⁵¹Lenin, *a.g.e.*

⁵²Bill Ashcroft, v.d., *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*, New York: Routledge, 2007, s. 40; George Steinmetz, “Return to Empire: The New U.S. Imperialism And Comparative Historical Perspective”, *Sociological Theory*, Vol. 23, No. 4, 2005, s. 341-342.

⁵³Edward W. Said, *Culture And Imperialism*, New York: Vintage Books, 1994, s. 9.

⁵⁴Ritzer, *a.g.e.*, s. 89.

⁵⁵Burbank, Cooper, *a.g.e.*, s. 305.

⁵⁶*A.g.e.*, s. 305.

⁵⁷Fanon, *a.g.e.*, s. 150.

⁵⁸N. V. Yeliseve, *Yakın Çağlar Tarihi*, çev. Özdemir İnce, İstanbul: Yordam Kitap, 2010, s. 313-315.

sömürü faaliyetini icra etmesi değildir; bu kavram sömürmek eyleminden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Bu kolonici güç aynı zamanda bu bölgeyi yönetmekte, buradaki toplumun kimliğini ve yapısını kendi lehine bir takım söylemler çerçevesinde manipüle etmekte ve toplumu çıkarlarına uygun şekilde tektipleştirmektedir.⁵⁹ Kolonici bu yerdeki insanları nesneleştirerek/şeyleştirerek⁶⁰ onları yurttaşlıktan çıkarmakta ve insan haklarını ihlal etmektedir.⁶¹ Dolayısıyla kolonici, kolonize ettiği bölgenin kaynaklarını kendi için kullanıp/sömürmenin yanında burada yaşayan insanların yaşamlarına da doğrudan müdahale eden bir güçtür. Bu nedenle burada kullanılan kaynaklar da dâhilleratürdeki neredeyse bütün kaynaklarda *colonialism* kavramı sömürgecilik olarak kullanılmış olsa da bu çalışmada sömürgecilik, sömürge, sömürü ve sömürgeci kavramlarının yerine kolonyalizm, koloni, kolonize ve kolonici kavramlarının kullanılması tercih edilmiştir. Sömürmek kavramına, sadece sınırlı bir eylemi ifade eden bir fiil olmanın ötesinde bir anlam yüklenmemiştir.

1.2. Neokolonyalizm

Biçimsel olarak kolonyalizmin sonu, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupalı kolonici devletlerin dünya politikasındaki özgül ağırlıklarında yaşanan düşüş ile başlamış ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra hız kazanmıştır. Bununla birlikte self-determinasyon, özgürlük, eşitlik gibi bazı evrensel değerler üzerine kurulan Birleşmiş Milletler (BM) de bu sürece katalizör olarak etki etmiştir.⁶² Nihayetinde kolonilerin çözülmesi ve bağımsızlıklarını elde etmeleri anlamına gelen dekolonizasyon süreci yaklaşık olarak 1922-1975 yılları arasında gerçekleşmiştir. Ancak bu sona eriş ve bağımsızlıkların kazanılması isim ve şekil itibarı ile sınırlı kalmış ve kolonyal geçmiş ve izlerini silmeyi başaramamıştır.⁶³ Yeni ve daha dolaylı araçlar vasıtasıyla, fakat aynı amaçları elde etmek uğruna, kolonyalizm halen devam etmektedir.⁶⁴ Kolonyalizm dönemindeki emperyalist ilişkiler günümüzde yapısal farklılıklar sergilemesine karşın,

⁵⁹Jean-Paul Sartre, *Colonialism And Neocolonialism*, çev. Azzedine Haddour vd., London: Routledge, 2001, p. iii; Fanon, *a.g.e.*, s. xix.

⁶⁰Aime Cesaire, *Discourse On Colonialism*, çev. Joan Pinkham, New York: Monthly Review Press, 1972, s. 6.

⁶¹Volkan İpek, Çağlar Oyman, "Postkolonyal Teori ve Uluslararası İlişkiler", Ramazan Gözen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 406.

⁶²Graham Evans, Jeffrey Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, çev. H. Ahsen Utku, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2007, s. 569-570.

⁶³Alev Özkazanç, "Siyasetin Örgütlenmesi", Yüksel Taşkın (ed.), *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 165.

⁶⁴B. C. Smith, *Understanding Third World Politics: Theories Of Political Change And Development*, New York: Palgrave Macmillian, 2003, s. 76.

hegemonya ve bağımlılık nitelik bakımından değişmemiş hatta giderek derinleşmiştir.⁶⁵ Bu durum literatüre neokoloniyalizm olarak geçmiştir.⁶⁶

Mevcut sistem bir devletin diğeri üzerinde doğrudan egemenlik kurmasına dayanmasa da ekonomik, kültürel ve (değişen derecelerde) politik müdahalesine izin vermektedir. Bu nedenle kolonyalizm döneminde askeri müdahale, köleleştirme ve zapt etme gibi daha çok şiddete dayalı olarak sürdürülen kolonyal ilişkiler, neokoloniyalizm formunda uluslararası ve bölgesel örgütler, çok uluslu ticari şirketler, medya kuruluşları, küçük ve orta ölçekli firmalar ve hükümet dışı organizasyonlar aracılığıyla daha çok zor dışı ve dolaylı yöntemlerle tanzim edilmektedir. Burada özellikle 1980'lerden sonra dünya çapında etkili olmaya başlayan neo-liberal politikalar⁶⁷ ve bu politikaların etkisiyle hızlanan küreselleşme⁶⁸ süreci neokoloniyalizmi ivmelendiren önemli (bir o

⁶⁵H. Emre Bağçe, "Emperyalizm Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi", *İ. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No: 28, 2013, s. 72.

⁶⁶Smith, a.g.e., s. 75.

⁶⁷1970'li yıllarda kapitalizmin girdiği kriz nedeni ile sanayileşmiş kapitalist ülkelerde verimlilik artışları önemli ölçüde yavaşlamıştır. Bununla birlikte hızla artan petrol fiyatlarının etkisiyle enflasyon ve işsizlikte hızlı artışlar yaşanmış, dolayısıyla staglasyonist eğilimler şiddetlenmiştir. Bu durum Keynes'ci iktisada duyulan ilgiyi azaltmış ve kapitalist ülkeleri sermaye birikim sürecinin sürdürülmesi konusunda yeni arayışlara itmiştir. Aynı dönemde, Reagan ve Thatcher yönetimlerinin öncülük ettiği bir ortamda "laissez-faire" (bırakınız yapsınlar) ekonomilerini kaynaştırma projesi ortaya atılmıştır. Bu nedenle dünya nüfusunun çok büyük bir kısmını oluşturan az gelişmiş ülkelerin dünya kapitalist sistemine eklenmesi önem kazanmış ve bu durum neo-liberal politikaların yükselişe geçmesine neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet K. Bayram, Ankara: Adres Yayınları, 2013, s. 67-69; Mark Mazower, *Karanlık Kıta: Avrupa'nın Yirminci Yüzyılı*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010, s.335-343; Bilge Ercan, "Liberalizm ve Neo-Liberalizm, Hasret Çomak (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009, s. 94-97; Giovanni Arrighi, *Uzun Yirminci Yüzyıl: Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri*, çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi, 2000, s. 443-478.

⁶⁸Küreselleşme kavramının popüler kullanımının rağmen olduğu konusunda tam olarak bir konsensüs bulunmamaktadır. Küreselleşmeyi gerçek olarak değerlendiren liberal analizciler bu süreci daha çok dünyanın her yerindeki ekonomik, siyasal ve kültürel pek çok açıdan bağlantılılığın arttığı, sermaye, hizmet, bilgi, kültür gibi pek çok unsurun karşılıklı akışının hızlandığı gerçek bir süreç olarak ortaya çıkarmaktadırlar. Buna karşın şüphe ile yaklaşan analizciler küreselleşmeyi kapitalizmin dünya ölçeğinde genişlediği ideolojik bir süreç olarak değerlendirmektedirler. Fakat çalışmanın kapsamını aşmamak adına küreselleşmenin ne olduğuna değil neden neokoloniyalizmle ilişkilendirildiğine değinilecektir. Küreselleşme her şeyden önce orantısız şekilde Batı'nın/Kuzeyin (daha spesifik olarak ABD'nin) aktörlerinin, sermayesinin, emeğinin, normlarının, siyasal formlarının ve kültürel değerlerinin "küreselleştiği" asimetrik bir süreçtir. Bu haliyle Batı'nın/Kuzeyin refahını arttırırken yoksul bölgeleri daha da yoksullaştırmakta ve dünyanın geri kalanını daha bağımlı halde olduğu bir yapı oluşturmaktadır. Bu nedenle küreselleşme sıklıkla neokoloniyalizmle birlikte anılmakta hatta kimilerince neokoloniyalizm olarak değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: S. T. Kgatla, "Globalization: Facts And Fictions", *Asian Journal Of Social Sciences, Arts And Humanities*, Vol. 1, No 1, 2013; Osimen Goddy Uwa, v.d., "Globalization And Africa Crisis Of Deveelopment In The 21st Century", *International Journal Of Humanities And Social Science*, Vol 4, No 4, 2014, s. 276-279; Selime Güzelsarı, "Küreselleşme", Gökhan Atılğan, E. Attila Aytekin (der.), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, İstanbul: Yordam Kitap, 2012, s. 235-245; Manuel Castells, "Küresel Enformasyon Kapitalizmi", David Held, Anthony McGrew (der.), Ali Rıza Güngen, v.d. (çev.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014; Korkut Boratav, *Yeni Dünya Düzeni Nereye?*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s. 125-128; Heywood, *Siyasi...*, s. 184-188.

kadar da karmaşık) bileşenlerdir. Bununla birlikte askeri müdahale de daha az başvurulan bir araç olarak varlığını devam ettirmektedir.

Neokolonyalizmin en yaygın kullanım şekli ekonomik bağımlılık yaratmak yönündedir.⁶⁹ Burada neo-liberal politikaları⁷⁰ uygulayan kurumsal yapılar olarak, özellikle 1970’li yıllardan sonra⁷¹, Uluslararası Para Fonu’nu (IMF), Dünya Bankası’nı (DB) ve 1995’te kurulan Dünya Ticaret Örgütü’nü (DTÖ) önemli aktörler olarak sıralamak mümkündür.⁷² IMF ve DB yapısal uyum programları aracılığıyla az gelişmiş ülkelerin ekonomilerine ve bu vasıta ile iç işlerine müdahale etmektedirler. Özellikle dış ticaret serbestleşmesi ve özelleştirme alanlarındaki etkileriyle programlarını kabul eden ülkeler üzerinde uluslararası sermayenin egemenliğini sağlamaktadırlar. Bu iki kuruma daha sonradan katılan DTÖ az gelişmiş ülkelerin dış ticarete, yabancı sermaye yatırımlarına ve teknoloji akımlarına daha açık hale gelmesini sağlayarak çok uluslu şirketlerin hareket alanlarını kısıtlayacak engelleri kaldırmaktadır.⁷³ DTÖ bu çerçevede emek, çevre standartları ve rekabet politikası gibi konuları gündeme getirerek az gelişmiş ülkelerin devlet müdahale alanlarını, özellikle sanayileşme alanında, daraltan bir işleve sahiptir.⁷⁴

Fakat bu sırada, DTÖ sanayileşme süreçlerini etkin devlet müdahalesi ve korumacı politikalarla gerçekleştirmiş olan sanayileşmiş/gelişmiş ülkelerin tecrübe ettiği süreci, az gelişmiş ülkelerin yaşanmasına engel olarak kalkınmalarına izin

⁶⁹Kwame Nkrumah, *Neo-Colonialism: The Last Stage of Imperialism*, London: Thomas Nelson & Sons Ltd., 1965, s. 3.

⁷⁰Neoliberal politikaların uygulaması genel olarak deregülasyon, liberalizasyon ve özelleştirme olmak üzere üç ilkedan hareketle açıklanabilmektedir. Deregülasyon, devlet müdahalesinin azaltılmasını ifade etmektedir. Bunun için devlet ekonomiyeye dair olabildiğince az düzenleme yapmalıdır. Liberalizasyon, ticaret ve iş ilişkilerinin serbestleşmesini içermektedir, fakat daha çok dış ticaret akımlarının, finans piyasalarının ve doğrudan yabancı yatırımların serbestleştirilmesi konularında öne çıkmaktadır. Özelleştirme ise devlete ait ekonomik girişimlerin ve sosyal hizmet alanlarının özel sektöre devredilmesi anlamına gelmektedir. Nihayetinde bu ilkelerin ortak amacı devletin ekonomik ve toplumsal hayattaki rolünün azaltılmasını hedeflemektedir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Manfred B. Steger, Ravi K. Roy, *Neoliberalism: A Very Short Introduction*, London: Oxford University Press, 2010.

⁷¹DB ve UPF 1944 yılında BrettonWoods Kongresi’nde, paranın değerini korumak ve uluslararası ticareti teşvik etmek gibi iki temel amacı sağlamak üzere kurulmuşlardır. Bu sistemde, üye devletler kendi para birimlerini Amerikan Doları’na göre ayarlamışlardır. Ancak BrettonWoods sistemi 1970’lerin başında ABD’nin Vietnam Savaşı’nı finanse etme baskısıyla dolardaki değer kaybı nedeniyle çökmüştür. Bu nedenle yeni bir döviz istikrarı sağlamak için UPF ve DB serbest piyasa ve serbest ticaret ilkelerine dayalı neoliberal iktisadi düzen fikrine dönüş yapmışlardır. Bundan sonraki temel nosyonları finansal kriz yaşayan ülkelere “yardım” sağlamak şeklinde olmuştur.

⁷²GeorgFülberth, *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, çev. Sadık Usta, İstanbul: Yordam Kitap, 2014, s. 274.

⁷³Fikret Şenses, “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?”, *Economic Research Center Working Paper In Economic*, Cilt 4, Sayı 9, 2004, s. 4.

⁷⁴Robert Hunter Wade, “What Strategies Are Viable For Developing Countries Today? The World Trade Organization And The Shrinking Of Development Space”, *Rewiev Of International Political Economy*, Vol. 10, No. 4, 2003, s. 621-622.

vermemektedir. Öte yandan DTÖ, sanayileşmiş ülkelere karşı dış ticaret ve tarım politikası alanlarındaki uygulamalara az gelişmiş ülkelere yaklaştığı kadar duyarlı değildir; gelişmiş ülkelerdeki tarımsal üreticiye yönelik olarak devlet desteği ve korumacı politikalara göz yummaktadır, ancak az gelişmiş ülkeleri bu haklardan mahrum bırakarak tarım ürünleri ihracatını sekteye uğratmaktadır.⁷⁵ DTÖ'nün faaliyetleri bu açıdan "çifte standart" bir görünüm arz etmektedir. Özünde sadece DTÖ'nün değil tüm sanayileşmiş ülkelerin benzer eğilimlere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, gelişmiş ülkeler, hızlı sanayileşme süreçlerinde, büyüme amacını önde tutarak çevrenin korunması konusuna büyük bir duyarsızlık içinde hareket etmişlerdir.⁷⁶ Sanayileşmiş ülkelerin dünya nüfusu içindeki paylarıyla orantısız bir şekilde ozon tabakasının delinmesi, küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin azalması ve Afrika'daki büyük alanların çölleşmesi gibi çevre tahribatlarından sorumlu oldukları ve zararlı atıkları azgelişmiş ülkelere yönlendirmeleri göz ardı edilmektedir.⁷⁷ Bu nedenle gelişmiş ülkelerin evrenin korunmasına yönelik olarak geliştirdikleri düzenlemeler, bir ölçüde azgelişmiş ülkelerin büyüme ve sanayileşme çabalarını engelleme ve rekabet güçlerini azaltma amacı ile güdülenmiştir.

Diğer taraftan bu örgütlerin özellikle de IMF'nin, başta ABD olmak üzere, ana hissedarlarıyla olan yakın ilişkileri neokolonyalizm ile ilişkilendirilen başka bir noktadır.⁷⁸ IMF'nin yapısal uyum programları borçlarını geri ödemek konusunda sıkıntı çeken ve IMF'nin yardımını isteyip, yapısal programlarını kabul eden her devlet tarafından kullanılmaktadır ve bu yapı onun borç verdiği ülkelerin ekonomi politikalarına etki etmesini sağlamıştır.⁷⁹ Böylece IMF ödeme dengesi problemleri yaşayan üye devletlerin ekonomik kaderlerini tayin etme hususunda muazzam bir güç kazanmaktadır ve ayrıca bu ülkelerin sayısının oldukça fazla olduğu unutulmamalıdır.⁸⁰ "Borç Tuzağı" olarak adlandırılan bu durum, en fakir ülkeleri bile sermaye dolaşım

⁷⁵Ellen Meiksins Wood, *Sermaye İmparatorluğu*, çev. Oya Köymen, İstanbul: Yordam Kitap, 2012, s. 151; Boratav, a.g.e., s. 132-138.

⁷⁶Chris Brown, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, çev. Mehtap Gün Ayral, İstanbul: Sümer Kitabevi, 2013, s. 207.

⁷⁷Brown, Ainley, a.g.e., s. 207; Şenses, a.g.e., s. 5

⁷⁸Harold Nyikal, "Neo-Colonialism In Africa: The Economic Crisis In Africa And Propagation Of The Status Quo By The World Bank/IMF and WTO", *Ethics Of Development In A Global Environment (Poverty&Prejudice)*, June 02, 2005, s. 2.

⁷⁹Nazım Örtük, "İMF'nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 57, Sayı 4, 2002, s. 112.

⁸⁰Martin Griffiths, v.d., *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, çev. CESRAN, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013, s. 332.

sürecine bağlama sistemi olarak görülebilir.⁸¹ Bu yapıdan özellikle ABD'nin yararlandığı görülmektedir.⁸² Örneğin ABD Merkez Bankası'nın 1979'da faiz oranlarını aniden yükselterek borçlanan ülkelerin borç faizi ödemelerini eklemek zorunda kalacakları yabancı girdilerin oranını arttırmıştır. Bu durumda iflasa zorlanan Meksika gibi ülkeler IMF'nin yapısal uyum programlarını kabul etmek zorunda kalmıştır. ABD bir taraftan Meksika'nın ekonomisi için "kurtarma programı" hazırlarken, diğer taraftan finans gücünün yayılması aracılığıyla Meksika ekonomisini yağmalama yolunu açabilmiştir. Meksika'nın yaşadığına benzer borç krizleri 1980 ve 1990 yılları arasında o kadar sıklaşmıştır ki, neredeyse gelişmemiş bütün ülkeler (hatta 1998'in başında Rusya gibi önemli bir güç bile) borçlarını ödeyemeyecek duruma düşmüştür.⁸³ Üstelik bu borç krizleri, Latin Amerika gibi bazı vakalarda epidemik addedilecek kadar çok karşılaşılmıştır.⁸⁴

Son olarak bu kuruluşlarla ilgili olarak değinilmesi gereken bir nokta da hazırladıkları yapısal programlarla ve düzenlemelerle ilgilidir. İlk olarak, bu kuruluşlar aralarında büyük ekonomik, siyasal ve sosyal farklılıklar olmasına rağmen program hazırladıkları bütün ülkelere aynı bakış açısıyla yaklaşmışlar ve benzer araçlarla düzenlemeler yapmaya çalışmışlardır. Ülkeler üzerinde sıkı bir denetim kuran bu yaklaşım kaçınılmaz olarak yardım alan ülkelerin, kalkınması bir yana, pek çok olumsuz sonuçla yüzleşmesine neden olmuştur.⁸⁵ Fakat ülkelerin içine düştükleri sıkıntılar, kuruluşların politikalarında aranmamış, tam aksine az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bu politikaları uygulamadaki başarısızlıkları ve kusurları ön plana çıkarılmıştır.⁸⁶

Ülkelerin yaşadıkları sorunların çözümü için önerilen politikaların içselleştirilmesindeki ısrar, bu ülkelerin mağduriyetlerini ve bağımlılıklarını daha da kronikleştirmiştir.⁸⁷ Bu örgütlerin politikaları ile ilgili başka bir sorun politikaların ve düzenlemelerin öncelikleriyle ilgilidir. Bu kuruluşlara başvuran ülkelerin hepsi farklı

⁸¹Chery Payer, *The Debt Trap: The IMF And The Third World*, Harmondsworth: Penguin Books, 1974.

⁸²Asad Ismi, *Impoverishing a Continent: The World Bank And The IMF In Africa*, Ottawa: Canadian Centre For Policy Alternatives, 2004, s. 8.

⁸³David Harvey, *Yeni Emperyalizm*, çev. Hür Güldü, İstanbul: Everest Yayınları, 2004, s.99.

⁸⁴Aylin Topal, "Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Anti-Emperyalizm: Latin Amerika Deneyimi", *İ. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No. 41, 2009, s. 132.

⁸⁵Margaret Hanson, James Hentz, "Neocolonialism And Neoliberalism In South Africaand Zambia", *Political Science Quarterly*, Vol. 114, No. 3, 1999, s. 479.

⁸⁶Richard A. Falk, *Yeni Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası*, çev. Neşenur Domaniç, Nusret Arhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2005, s. 114-115.

⁸⁷Falk, *a.g.e.*, s. 115.

boyutlarda olmakla birlikte, genellikle yüksek oranda enflasyon, işsizlik, yoksulluk, gelir dağılımında artan eşitsizlik, yolsuzluk ve kamu düzeninin bozulması gibi serbest piyasaya içkin sorunlarla karşı karşıyadırlar. Ancak kuruluşların üzerinde durdukları noktalar ise daha çok serbest piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi ve devlet müdahalesinin azaltılması gibi bu ülkelerin yerine gelişmiş ülkelerin çıkarını gözeten politikalarıdır. Bu nedenle, taraflı yaklaşımlarıyla bu aktörler, ekonomiyi düzenlemekten daha çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri denetim altına alma ve bu ülkeleri küresel ekonominin ihtiyaçlarına göre dizayn etmenin favori araçları haline gelmişlerdir.⁸⁸

Bu aktörlerin yerine getirdikleri uygulamalar sermayenin hareketliliğini sağlayarak ve az gelişmiş ülkelerin rekabet gücünü azaltarak çok uluslu şirketlerin, küçük ve orta ölçekli firmaların lehine sonuçlar doğurmaktadır.⁸⁹ Üstelik bir ülkenin ekonomik yaşamını doğrudan etkileyen özelleştirmeler, yerel karar süreçlerini cılızlaştırarak, bunları uluslararası kuruluşlara bağımlı kılmaktadır. Evette ki, nihai sonuçtan yararlananlar gelişmiş ülkelerdir. Nitekim yatırımcı çok uluslu şirketlerin ya da firmaların her ne kadar vatanının, bayrağının veya dilinin olmadığı iddia edilse de elde ettikleri kazançların izi sürüldüğünde (üssünün, egemen hissedarlar grubunun ve yönetim kurulunun bulunduğu) anayurtla olan bağlantının devam ettiği görülecektir.⁹⁰

Kolonyalizmde kolonilerden ham madde temin edilip, düşük maliyetle anayurda ya da onun için üretim yapacak başka bir bölgeye aktarılır ve köleleştirilen işgücü ile üretilirken, neokolonyalizmde doğrudan ham maddenin ve ucuz iş gücünün bulunduğu yerlere yatırım yapılmaktadır.⁹¹ Böylece daha az risk ve belirsizlikle, daha fazla kazanç elde edilmesi mümkün olmuştur.⁹² Ayrıca bu bölgelerde sosyal hakların gelişmemiş olması, çevre korumaya yönelik sınırlamaların bulunmayışı, vergilerin düşüklüğü, iç pazarın ucuzluğu ve kar transferlerinin kolay olması da maliyeti düşürmekte ve bu yatırımcı aktörlere hareket serbestisi sağlamaktadır.⁹³ Bu yatırımlar son olarak,

⁸⁸Neil Lazarus, Rashmi Varma, “Marksizm ve Postkolonyal İncelemeler”, Jacques Bidet, Stathis Kouvelakis (der.), *Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz*, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: Yordam Kitap, 2014, s. 297; Sinan Sönmez, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm: Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, Ankara: İmge Yayıncılık, 1998, s. 527-528.

⁸⁹Fikret Başkaya, *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme*, Ankara: Cantekin Matbaacılık, 2010, s.143-150.

⁹⁰Wood, a.g.e., s. 152

⁹¹Server Tanilli, *Uygarlık Tarihi*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2012, s.283.

⁹²James O'Connor, “The Meaning of Economic Imperialism”, Robert I. Rhodes (ed.), *Imperialism And Underdevelopment*, New York: Monthly Review Press, 1970, s. 142.

⁹³Fikret Başkaya, *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s. 165.

yatırımcı ülkelerin, göçmenlerin toplumsal hayata adaptasyonu sorunlarıyla uğraşmasını da engellemektedir.⁹⁴ Yatırımlara ek olarak bu şirketlerin yasa dışı bazı eylemlere iştirak etmeleri neokolonyalizme hizmet eden başka bir yönüdür. Örneğin BM Uzman Paneli'nin 2003'te yayımladığı bir rapora göre, Kongo'daki kaynakların hukuk dışı yollarda ülke dışına çıkarılmasında, De Beers ve Anglo-Amerikan gibi uluslararası şirketlerin yaklaşık %85'nin faaliyette bulunduğu belirtilmiştir.⁹⁵ Sonuçta bu şirketler vasıtasıyla, gelişmiş ülkelerin doğrudan bu süreçlere iştirak etmeden ve sosyal sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmadan kazanç sağladığı neokolonyal bir ilişki inşa edilmektedir.

Neokolonyalizm (teknik olarak) zor dışı veya dil manipülasyonu yapan kurnaz mekanizmaların⁹⁶ yanında, zora dayalı bazı uygulamalarla da vuku bulmaktadır. ABD'nin "teröre karşı savaş" ve "haydut devlet" söylemleriyle lanse ettiği Irak Savaşı⁹⁷ bunun bir örneğidir. Çünkü bu süreçte, Irak'ta oluşturulan geçici karma hükümet başlıca şu düzenlemeleri getirmiştir: kamu kurumlarının özelleştirilmesi, yabancı şirketlerin Irak-Amerikan işletmelerinde mülkiyet haklarının tamamına sahip olması, Irak bankalarının dış denetime açılması, yabancı şirketlerin ulusal işlem görmesi, neredeyse bütün ticari sınırlamaların kaldırılması, bu düzenlemelerin ulaşım, medya, üretim, hizmetler, kamu hizmetleri, finans ve inşaat da dâhil tüm ekonomiye uygulanması.⁹⁸

Geçici karma hükümetin Iraklı bir üyesi olan Ali Abdul-Amir Allawi, işsizliğe ve politik istikrarsızlığa neden olacak hızlı bir değişiklik olarak "serbest piyasa köktencililiğinin" zorla kabul ettirilmesini protesto etmiştir.⁹⁹ Fakat bu hükümete karar yapma ve değiştirme yetkisi verilmeyip sadece önceden yayımlanmış kararları onaylama yetkisi verildiği için düzenlemeler zorla uygulanmıştır.¹⁰⁰ Sonuçta ABD burada neo-liberal dolayısıyla kendi çıkarlarıyla uyum içinde olan bir devlet aygıtı

⁹⁴Taner Tatar, "Sömürgecilik ve Kızıl-Kara Katliam", *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 44, 2011, s. 197.

⁹⁵Phil Clark, "In The Shadow Of The Volcano Democracy And Justice In Congo", *Politics Abroad*, Vol. 54, No. 1, 2007, s. 31.

⁹⁶Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, çev. ed., Metin Aksoy, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016, s. 210-211.

⁹⁷Michel Chossudovsky, *America's "War On Terrorism"*, Canada: Global Research, 2005, s. 13-14.

⁹⁸Antonia Juhasz, "Ambitions of Empire: The Bush Administration Economic Plan For Iraq (And Beyond)", *Left Turn Magazine*, January 20, 2004, s. 27-32.

⁹⁹Thomas Crampton, "Iraqi Official Urges Caution On Imposing Free Market", *New York Times*, October 14 2003.

¹⁰⁰David Harvey, "Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm", *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, çev. Eylem Çamuroğlu Çığ, Ünsal Çığ, Cilt 2, Sayı 2, 2012, s. 70.

oluşturmuştur.¹⁰¹ Başka bir örnek ABD'nin, Afrika'daki Avrupa, Rusya ve Çin rekabeti nedeniyle nüfuzunu sağlamak amacıyla kurduğu askeri üsleridir.¹⁰² Özellikle son dönemde bölgeye ilgisi artan Çin'in¹⁰³ rekabetine karşı ABD'nin bölgedeki ekonomik çıkarlarını korumak için kurulan AFRICOM¹⁰⁴ ile birlikte ABD'nin Afrika'daki askeri üslerinin sayısı on ikiye ulaşmıştır.

Neokolonyalizm kavramı aynı zamanda bu ilişkilerin sürdürülebilmesi ve hegemon güçlere karşı başkaldırıyı önlemek için iki yaklaşımı içinde barındırmaktadır: Nüfuz ve parçalama mekanizması. Nüfuz mekanizması, gelişmiş/merkez ülkelerin norm ve standartlarını gelişmemiş/çevre ülkelerin elitleri tarafından kabul edilmesini ve böylece merkez lehine tavır almasını sağlamaktadır. Parçalama mekanizması ise böl ve yönet ilkesini benimsemektedir. Çevre kendi içinde çatışır hale getirilmekte ve bu sayede olası dirençlerin önüne geçilmektedir.¹⁰⁵

1.3. Postkolonyalizm

Postkolonyalizm kavramı belki de bu alana dair en tartışmalı, tikel bir anlam yükleyebilmekten en uzak ve en muğlak olanıdır. İlk bakışta postkolonyal terimi önüne gelen “post” ön ekiyle kolonyal dönem sonrasını işaret eden basit bir kavram gibi görünebilir. Ancak bu “sonra” iki çeşit imayı içinde barındırmaktadır: Arkasından gelme anlamında zamansal bir sonra ve önceki dönemin yerini alma anlamında ideolojik bir sonra.¹⁰⁶ Postkolonyal dönem hem biçimsel olarak sona eren kolonyal dönemin ardından geldiği için zamansal olarak sonradır hem de neokolonyal ilişkilerin kolonyalizmin ölümünün ilan edilmesini engellediği için ideolojik bir sonradır.¹⁰⁷ Bir ülke (biçimsel açıdan bağımsız olma anlamında) postkolonyal ve bununla birlikte (ekonomik ve/veya kültürel açıdan bağımlı kalma anlamında) neokolonyal olabilir. Yani bu ülke kolonyal dönemden sonra gelen neokolonyal dönemi tecrübe ettiği için

¹⁰¹Gordon Lafer, *Neoliberalism By Other Means: The “War On Terror” At Home And Abroad*, *New Political Science*, Vol 26, No: 3, 2004.

¹⁰²Asena Boztaş, “Avrupa-ABD-Rusya ve Çin Kışkacında 21. Yüzyıl Afrika Sömürgeciliği”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı 6, 2014, s. 159.

¹⁰³Jian Junbo, Donata Frasheri, “Neo-colonialism Or. De-colonialism? China’s Economic Engagement In Africa And The Implications For World Order”, *African Journal Of Political Science And International Relation*, Vol. 8, No. 7, 2014.

¹⁰⁴Todd A. Hofstedt, “China In Africa: An African Response”, *Naval War College Review*, Vol. 62, No. 3, 2009, 79.

¹⁰⁵Richard Little, Michael Smith, “Introduction: The Study of The World Politics”, Richard Little, Michael Smith (ed.), *Perspectives On World Politics*, New York: Routledge, 2006, s. 8.

¹⁰⁶Loomba, *a.g.e.*, s. 24.

¹⁰⁷Bill Ashcroft, v.d., *The Empire Writes Back: Thory And Practice In Postcolonial Literatures*, New York: Routledge, 2002, s. 195.

aynı zamanda ideolojik bir sonra olarak da postkolonyaldır. Bu nedenle kolonyalizm tarihiyle bugünkü şekillenmeleri ve merkez ile çevre devletlerarasındaki iktidar yapılarını doğru kavrayabilmek için her iki anlamın da birbirinden dışlamadan algılanması gerekmektedir.¹⁰⁸

Kavramın bu şekilde anlaşılması postkolonyal dönemin tam olarak ne zaman başladığı veya bu dönemin hangi kolonyal sürecin zamansal-ideolojik sonrası olduğu sorularını gündeme getirmektedir.¹⁰⁹ Kolonyalizmin uygarlık tarihi kadar eski olması nedeniyle kolonyalizme karşı duruşlar ve dolayısıyla postkolonyal dönemin başlangıç noktaları biçimsel olarak çeşitli olabilir. Fakat daha önce belirtildiği gibi, Avrupa kolonyalizminin kendine has önemli farklılıklarına ve tüm yer küreye etkisinin büyüklüğüne paralel olarak alanda yürütülen çalışmaların 15. ve 20. yüzyıllar arasındaki altı yüzyıllık kolonyal döneme odaklandığı görülmektedir.¹¹⁰ Bu kolonyal dönemin biçimsel olarak sona erişi ise 1700'lü yılların sonlarına doğru Amerikalılar, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika ile başlayıp Angola ve Mozambik örneklerinde olduğu gibi 1970'lere kadar devam eden yaklaşık üç yüzyıllık bir süreci kapsamaktadır.

Bu çeşitlilik, kolonyalizmi aynı tarzda ve derecede yaşamayan halkların bağımsızlık için farklı perspektiflerden hareket etmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.¹¹¹ Bu nedenle postkolonyalizm her yerde aynı zamanda ve aynı şekilde yaşanan yekpare bir dönem olarak algılanmamalıdır. Yine de postkolonyal öncesi kolonyal dönemi belirlemek görece kolay gibi durabilir ama bu dönem kendi içinde başka bir sorunu barındırmaktadır: Belirtilen kolonyal dönem sonunda bağımsızlık kazanmış olan eski kolonilerin hepsinin postkolonyal olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği meselesi.¹¹² Bu nedenle postkolonyali ne zamanda aradığımız kadar nerede aradığımıza da dikkat etmemiz gereklidir.

Bu bağlamda ilk parantez yerlileri kolonize eden beyaz yerleşimcilerin çabalarıyla bağımsızlık kazanan eski koloni devletlere açılmalıdır. Örneğin Latin Amerika, Kanada, Avustralya ya da Güney Afrika'nın çeşitli bölgelerinde olduğu gibi bazı bölgelerde Avrupalı efendilere karşı girişilen bağımsızlık mücadelesi buraların

¹⁰⁸ Arif Dirlik, "The Postcolonial Aura: Third World Criticism In The Age Of Global Capitalism", *Critical Inquiry*, Vol 20, No: 2, 1994, s. 328-331; Young, *a.g.e.*, s. 5-6.

¹⁰⁹ Ella Shohat, "Notes On The Post-Colonial", *Social Text*, No. 31/32, 1992, s. 103.

¹¹⁰ Peter Childs, Patrick Williams, *An Introduction To Post-Colonial Theory*, London: Prentice Hall, 1992, s. 2.

¹¹¹ Ferro, *a.g.e.*, s. 500.

¹¹² Ashcroft, *The Empire Writes Back...*, s. 200.

yerlileri tarafından değil (yerlileri yerinden eden) beyaz yerleşimciler tarafından verilmiştir.¹¹³ Beyaz yerleşimciler tarihsel olarak kolonyalizmin failleri olduklarından, daha sonraki (anayurda göre) ekonomik ve kültürel gelişmeleri ne kadar farklı olursa olsun, bu onları diğer kolonileştirilmiş halkların saflarına yerleştirmeye yetmeyecektir.¹¹⁴ Çünkü bu kolonyal yerleşimciler, yerleştikleri toprakların yerli halklarının veya başka koloni halklarının yaşadıkları soykırım, ekonomik sömürü, ötekileştirilme ve kültürel katliam gibi kolonyal muamelelere maruz kalmamışlardır.¹¹⁵

Üstelik buna ek olarak, bağımsızlıktan sonra bile bu bölgelerde yaşayan yerlilerinin durumunda “post” sayılabilecek hiçbir değişiklik olmamıştır. Zira buralarda marjinalize edilen yerliler halen ekonomik hiyerarşinin en alt katmanlarında ve ulus-devlet marjinlerinin en ucunda yer alan kolonyal öznelerdir.¹¹⁶ Buna rağmen Avustralya, Yeni Zelanda veya Kanada, İngiltere’den ya da Fransa’dan yabancılaştırıldıklarını hissettiklerinden postkolonyal özneler olarak görülmek istemektedirler.¹¹⁷ Benzer bir örnek olarak, Güney Afrikalı yerleşimciler kendilerini İngiliz kolonizasyonunun mağdurları olarak görmeye devam etmektedirler.¹¹⁸ Fakat postkolonyallik istenildiğinde kazanılabilen bir yararlılık nişanı değildir.¹¹⁹ Dolayısıyla bu tür bir tecrübe ile bağımsız olmuş eski koloniler postkolonyal bir görüntü çizmemektedir.

Bu döneme dair ikinci istisna, kısa bir süre beyaz yerleşimcileri ile anti-kolonyal mücadele veren ve günümüzün kalburüstü emperyalist devletlerinden olan ABD’nin nasıl karakterize edileceği konusundadır. ABD’nin bağımsızlık savaşının yerliler tarafından verilmemiş olmasına ve bugün Latin Amerika ve Karayipliler ile neokolonyal bir ilişki tesis etmesine rağmen postkolonyal olduğu nadiren kabul görmektedir.¹²⁰ Ancak postkolonyalizm çalışan birçok teorisyen, ABD’nin Monroe

¹¹³Iva Polak, “Postcolonial Imagination And Postcolonial Theory: Indigenous Canadian And Australian Literature Fighting For (Postcolonial) Space”, *Theory And Practice In English Studies*, Vol 4, 2005, s. 136.

¹¹⁴Loomba, *a.g.e.*, s. 27.

¹¹⁵*A.g.e.*, s. 27.

¹¹⁶David S. Walls, “Internal Colony Or Internal Periphery? A Critique Of Current Models And An Alternative Formulation”, <http://marbles.sonoma.edu/users/w/wallsd/pdf/Internal-Colony.pdf> (02.01.2017)

¹¹⁷Loomba, *a.g.e.*, s. 27.

¹¹⁸Rosemary Jolly, “Rehearsals Of Liberation: Contemporary Postcolonial Discourse And New South Africa”, *PMLA*, Vol 110, No 1, 1995, s. 22.

¹¹⁹Peter Hulme, “Including America”, *A Review Of International English Literature*, Vol 26, No 1, 1995, s. 120.

¹²⁰Hulme, *a.g.e.*, s. 118-119.

Doktrini'ne kadar götürülen Latin Amerika üzerindeki tahakkümü ve Vietnam Savaşı gibi tarihi verilere dayanarak, ABD'yi Batı'nın parçası emperyalist bir güç olarak atamaktadır.¹²¹ Bu nedenle isabetli olarak genel kanı ABD'nin postkolonyal olmadığı ve eski (ve aynı zamanda neo) kolonici olduğu yönündedir.¹²²

Belirtilen kısıtlama ve çekincelere rağmen kavrama yine de ihtiyatla yaklaşılmasını gerektiren başka bir perspektif daha bulunmaktadır. Bu kez sorun "post"tan değil "kolonyalizm"den kaynaklanmaktadır. Postkolonyal toplumlara ilişkin analizler yapılırken genellikle bu toplumların tarihinin kolonyalizmden ibaret olduğu duygusuyla hareket edilmektedir.¹²³ Oysaki kolonyalizm yerel ideolojiler, pratikler, hiyerarşiler ve gelenekler ile hem çatışarak hem birleşerek kurulmuştur.¹²⁴ Dolayısıyla postkolonyal bir çalışmada bir ülkeye dair her şeyi kolonyalizmle açıklamak mümkün değildir. Bu nedenle postkolonyal toplumların kolonyal egemenlik öncesi özelliklerini ve kökenlerini bilmek gereklidir. Ancak doğru bir okuma yapabilmek için yitik kökenlere ulaşmaya çalışmak ironik şekilde yanlış bir okumaya neden olacak birtakım riskleri beraberinde getirmektedir.

Önemli postkolonyal öncüller bu noktada kolonyal öncesi döneme methiyeler düzülmeye ve yerel kültürel özelliklerin romantikleştirmesine karşı çıkmaktadırlar. Örneğin kolonyalizmin sona ermesi postkolonyal ülkelerin çoğunda kadının statüsünde ve yaşam koşullarında otomatik bir iyileşme sağlamamıştır, çünkü bu ülkelerdeki kadınlara içkin sorunlar kolonyal tecrübeden daha çok geleneksel bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda bu nostaljik araştırmanın, emperyalizm eleştirisi çerçevesinde toplumsal gerçekliklerin araştırılmasına zarar vermemesi için de dikkatli olmak gerekmektedir.¹²⁵ Zira kolonici, koloniyi kendi lehine dünyalaştırırken bu bölgeleri hem çiğnemiş hem de yaratmıştır.¹²⁶ Bu nedenle kolonyal dönemin, koloni öncesine nasıl sirayet ettiğini neleri nasıl değiştirdiğini belirlemek oldukça güçtür.

¹²¹Viotti, *a.g.e.*, s. 210.

¹²²Aijaz Ahmad, "Jameson's Rhetoric Of Otherness And The National Allegory", Bill Ashcroft, v.d., (ed.), *The Post-Colonial Studies Reader*, London: Routledge, 1995, s. 80-81; Young, *a.g.e.*, s. 4.

¹²³Loomba, *a.g.e.*, s. 35.

¹²⁴Laura Chrisman, *Postcolonial Contraventions: Cultural Reading Of Race, Imperialism And Transnationalism*, Manchester: Manchester University Press, 2003, s. 3-5.

¹²⁵Gayatri Chakravorty Spivak, "Can The Subaltern Speak?", C. Nelson, L. Grossberg (ed.), *Marxism And Interpretation Culture*, Basingstoke: Macmillan Education, 1988, s. 271-313.

¹²⁶Gayatri Chakravorty Spivak, "The Rani Of Sirmur: An Essay In Reding The Archives", *History And Theory*, Vol 24, No 3, 1985, s. 253.

Bu hususta başka bir güçlük kolonyal döneme ve/veya öncesine ilişkin çalışırken tikel bir örnekten yola çıkarak genelleme yapmaktan kaçınma zorluğudur. Nitekim kolonyalizm her toplumun kendi özgül koşullarına göre çeşitli denetim ve temsil stratejilerine başvurmuş, bu doğrultuda söylem üretmiştir. Örneğin Cezayir'deki Fransız kolonyalizmi ile Hindistan'daki Britanya kolonyalizmi birbirinden farklıdır. Yani kolonyalizmin her yerde her dönemde aynı tarzda uygulanmasının çok ötesinde tam anlamıyla bir parçalanmışlık söz konusudur.¹²⁷ Zaten tek başına kolonyalizmin yer kürenin çok büyük bir kısmına hüküm sürdüğü unsuru bile kolonyalizmin yekpare işlemesine engel olacaktır. Bu kolonyal farklılıkların doğal bir sonucu olarak anti-kolonyal direnişler ve dolayısıyla postkolonyal özelliklerde çeşitlilik arz etmektedir. Bu yüzden postkolonyal konumlar özgül tarihlerin damgasını taşımaktadır ve arı bir muhalif çerçevesinde üst üste yığılamaz.

Tüm bu çekincelerin nihayetinde, postkolonyalizm ancak ihtiyatlı şekilde ve birtakım kısıtlarla işlevsel olan bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir. Postkolonyalizm kavramı bir genellemeye izin vermeyecek kadar dağınık ve heterojen halde görünmektedir. Yine de tikel vakaların ortak özellikleri üzerinden yaklaşarak, yer küre çapında bazı ortak görünümlere sahip genel bir kolonyal sendrom sürecini, bu sürecin sonrasını ve sonrasında ilişkisini göstermek açısından yararlı bir kavramdır.¹²⁸ Fakat diğer taraftan, özgül yörelerdeki kökenlerinden koparıldığında anlamlı şekilde araştırılamayacak ve açığa çıkarmaya çalıştığı tahakküm ilişkilerinin üstünü örtmeye başlayacaktır.¹²⁹

¹²⁷Laura Chrisman, "The Imperial Unconscious? Representations Of Imperial Discourse", P. Williams, L. Chrisman (ed.), *Colonial Discourse And Postcolonial Theory: A Reader*, New York: Columbia University Press, 1994, s. 500.

¹²⁸Sankaran Krishna, *Globalization And Postcolonialism: Hegemony And Resistance In The Twenty First Century*, Lanham: Rowman And Littlefield Publishers, 2009, s. 4.

¹²⁹Loomba, *a.g.e.*, s. 38.

II. BÖLÜM: POSTKOLONYAL TEORİ’NİN PRATİK VE KURAMSAL MOTİVASYON KAYNAKLARI

Bir kuramsal yaklaşımın ortaya çıkabilmesi için bir takım tarihi ve felsefi birikimin oluşmuş olması muhakkaktır. Ancak alt yapısı ve bu alt yapının gelişim sağlayacağı pratik alanların teşkili ile bir yaklaşım vücut bulup, konuşulmaya, tartışılmaya ve düşünsel faaliyetler üretmeye başlayacaktır. Bu nedenle teorinin içeriğini kadar onun arka plan araştırması da önemlidir. Elbette ki, her teorik gelişme gibi Postkolonyal Teori de bir takım konjonktürel ve kuramsal gelişmelerin üzerine hâsıl olmuştur. Postkolonyal Teori için uygun şartlar ancak II. Dünya Savaşı sonrasında yavaş yavaş oluşmaya başlamıştır. Üzerine doğduğu alt yapısını anlamak Postkolonyal Teori’nin iyi anlaşılabilmesine yardımcı olacak ve genel bir perspektif kazandıracağı düşünüldüğünden öncelikle bu tarihi ve kuramsal arka plan aydınlatılmaya çalışılacaktır.

2.1. Postkolonyal Teori’nin Pratik Temelleri

Koloni halklarının okuma yazma oranının yükselmesi, yaşam düzeylerinde az da olsa bir iyileşmenin sağlanması ve nüfusun artması sonucu ortaya çıkan ulusal bilinç siyasal bağımlılık, ırksal üstünlük ve ekonomik sömürünün karşısına çıkan temel güç olmuştur.¹³⁰ Bu gücün belirli bir hedefe yönlendirilmesi ise ancak iki dünya savaşı, dekolonizasyon süreci ve hemen hemen aynı dönemde etkili olan Bağlantısızlar Hareketi ile mümkün olabilmıştır.

2.1.1. II. Dünya Savaşı Sonrası Dönem ve Dekolonizasyon Süreci

I. Dünya Savaşı sırasında askere alma, zorla çalıştırma ve artan iktisadi aksaklıklar koloni halklarının öfkesini keskinleştirmiştir. Ayrıca kolonici devletlerin savaşta rakiplerini yenebilmek için savaşkan er olarak koloni ahfadının yardımına başvurması, koloni halkları nezdinde beyaz insana göre ırksal bir aşağılığın olmadığını açığa çıkarmıştır.¹³¹

Diğer taraftan, I. Dünya Savaşı kolonyal yönetime karşı güçlü bir muhalefetin gelişmesini sağlayacak iki önemli gelişmeye tanıklık etmiştir. Bunlardan birincisi, Lenin’in emperyalizmin her türlüşünün sona ermesi çağrısında bulunduğu Bolşevik

¹³⁰Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2008, s. 396.

¹³¹Sander, *a.g.e.*, s. 397.

Devrimi'dir. Bu çağrıyla birlikte ilk defa dünya emperyalizme karşı açık bir duruşla ve meydan okumayla karşılaşmıştır. İkincisi ise, Bolşevizm'in cazibesini kırmak amacıyla, Woodrow Wilson'un On Dört Madde'si olmuştur. Bu 14 madde içerisinde yer alan *self-determinasyon* hakkı, kendi kaderlerini tayin etme noktasında hiçbir inisiyatifleri bulunmayan kolonize halklarında bazı kesimleri umutlandırmıştır. Nihayetinde bu iki çıkış Asya, Ortadoğu ve Afrika'da emperyalizm muhaliflerini uyandırmaya başlamıştır: Hindistan'da Mohandas Gandhi, Hindçin'de Ho Şi Minh ve Çin'de Mao Zedung gibi. Yine de I. Dünya Savaşı'nın etkisi çok genel ve istikrarsız kalmış, kolonyal ilişkilerin topyekûn çözülmesi için II. Dünya Savaşı'nı beklemek gerekmiştir.

II. Dünya Savaşı, Avrupa devletlerinin uluslararası alanda özgül ağırlıklarını yitirecek kadar güçsüzleştirerek, kolonilerden çekilmeyi ifade eden dekolonizasyon sürecini başlatmıştır. Bu sürece ivme kazandıran tepki yerel milliyetçilik, kolonyalizm karşıtlığının uluslararası forumlara erişmesi ve iki süper gücün dekolonizasyon yönündeki baskıları olmak üzere üç farklı zeminde oluşmuştur. İlk zemin 19. yüzyılın sonlarında kolonilerde oluşmaya başlayan bağımsızlaştırıcı rolünün bilincindeki eğitimli elit kitle ile inşa edilmiştir.¹³² II. Dünya Savaşı'ndan sonra bu elit kitleler arasından çökmekte olan Avrupa imparatorluklarına karşı bağımsızlık için mücadele eden ve toplumu bu yönde kanallı etmeye çalışan milliyetçi önderler yükselmiştir.¹³³ Hindistan'da Mohandas Gandhi ve Cevahirlal Nehru, Gana'da Kwame Nkrumah, Nijerya'da Nnamdi Azikiwe ve Tanzanya'da Julius Nyerere örneklerinde olduğu gibi pek çok kolonide bağımsızlık için çeşitli şekillerde kampanyalar yürüten, direniş mekanizmaları geliştiren veya grevler örgütleyen liderler kolonici güçlerin uzaklaşmasını hızlandırmıştır.

Uluslararası kamuoyunun harekete geçmesinin de kolonici güçlerin geri püskürtülmesinde etkili olduğuna şüphe yoktur. Birleşmiş Milletler, bünyesine katılan yeni ulus-devletlerin sayısı ile doğru orantılı olarak gittikçe artan bir biçimde koloni güçlerine baskı yapmıştır. 1960'ta BM Koloni Ülkeleri'ne ve Halkları'na Bağımsızlığın Garanti Edilmesi Beyannamesi'ni yayınlamıştır. Bu beyannameye göre, insanların yabancı boyunduruğuna, egemenliğine ve sömürüsüne tabi kılınması temel insan haklarının çiğnenmesi demektir, Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ne karşıdır ve dünya

¹³²Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler: 1789-1980*, çev. Savaş Aktur, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2004, s. 371.

¹³³Joseph S. Nye, David A. Welch, *Küresel Çatışmayı Ve İşbirliğini Anlamak*, çev. Renan Akman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 298.

iş birliği ve barışının desteklenmesinin önünde engeldir. 1965'te BM biraz daha katılarak, yayınladığı önergede kolonyal egemenliği insanlığa karşı bir suç olarak addetmiştir.

BM'de kolonyalizme karşı ortak bir tutum benimsenmesini sağlayan ve bu yeni ulus-devletlerin hemen hemen hepsinin katıldığı Bağlantısızlar Hareketi de bu sürece katkıda bulunmuştur. Kolonyal egemenliğe karşı benzer düşmanlıklar Bağlantısızlar'ın tüm konferanslarında ve 1963'ten sonra Afrika Birliği Örgütü tarafından dile getirilmiştir.¹³⁴ Uluslararası platformlarda “*kolonyalizm, insanlığa hizmet etmenin/medenileştirmenin aracı*” olarak saptanan kolonici anlayışla tam bir karşıtlık içinde gelişen bu algı, kolonyalizmin meşru olmadığının küresel çapta kabul edilmesini sağlamıştır. Böyle yoğun bir düşmanlıkla yüz yüze gelen kolonici güçler “*beyaz adamın kulfeti*”nin yeni bir anlamını keşfedince, bir zamanlar kendilerine azameti tattıran kolonilerinden feragat etmek zorunda kalmışlardır.

Dekolonizasyon sürecinin Soğuk Savaş'la çakışmış olması kolonilerin bağımsızlık mücadelelerine yardımcı olan başka bir etmendir. Soğuk Savaş süresince devam eden SSCB-ABD rekabetinden dolayı her iki taraf da başka yerlerdeki fırsatları değerlendirme eğiliminde olmuştur. SSCB kolonyalizmi tecrübe etmiş bölgelerde Batılıların kaybolan itibarının üzerine kendi nüfuzunu ikame etmek niyetindeyken, ABD müttefiklerinin geçmişteki günahlarının kendisi için hassasiyet yaratmasından çekinerek bu bölgelerde sempati kazanmak için çabalamıştır.¹³⁵ Hiçbir sınai-askeri kapasitesi olmayan yeni bağımsız bir devletin tercihinin bile güç dengesine etki edebileceğine dair duyulan endişe, bu iki süper gücün anlaşmalar, krediler veya yardımlarla yeni bağımsız olan devletleri ve bağımsızlık hareketlerini desteklemelerine neden olmuştur.¹³⁶

Nihayet, tüm bu konjonktürel gelişmelerin bir araya gelmesiyle, koloni topraklarını terk etmelerini kaçınılmaz kılan bir tavırla metropol devletlerin direnişini kırılmıştır. İlk olarak Britanya ve Fransa'nın kolonilerinden çekilmesi ile gerçek anlamda başlayan dekolonizasyon süreci Belçika, Portekiz gibi diğer kolonicilerin de bu

¹³⁴Lee, *a.g.e.*, s. 373.

¹³⁵John Lewis Gaddis, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, s. 112.

¹³⁶Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş Ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 465; Gaddis, *a.g.e.*, s. 112.

yolu izlemesiyle devam etmiştir.¹³⁷Daha önceleri nadiren rastlanan kolonilerin bağımsızlık kazanması bundan sonra bir akın halinde gelişmiştir. 1947’de Hindistan ve Pakistan’ın bağımsızlığı ile başlayıp Zimbabve örneğinde olduğu gibi 1980’lere kadar devam eden bu süreçte kolonyal yönetimler (ya da en azından siyasal formasyonları) tasfiye edilmiştir. Dekolonizasyon süreci Asya’da uluslararası alanda tanınan devletlerin sayısını beş katına çıkarırken, 1939’da Afrika’daki tek bağımsız devletin yanına elliye yakın devlet eklemiştir.¹³⁸

Dolayısıyla bu sürecin sonunda bağımsızlıklarını yeni kazanan seksene yakın eski koloni dünya siyasi haritasının görüntüsünü dramatik ölçüde değiştirmiştir. Dekolonizasyon süreci, bir zamanların kolonilerini uluslararası ilişkilerin bağımsız yeni aktörleri haline getirmiştir. Bu devletlerin halkları, (görece) bağımsız bir devletin yurttaşları olan özneler olarak yeni bir kimlik kazanmışlardır. Dolayısıyla dekolonizasyon süreci sadece dünya siyasi haritasının görüntüsünü değil, aynı zamanda içeriğini de değiştirmiştir.

2.1.2. Bağlantısızlar Hareketi

Dekolonizasyon sürecinin Soğuk Savaş ile aynı zaman diliminde yaşanması nedeniyle, kolonyalizmin prangalarından yeni kurtulan devletler kendilerini uluslararası meselelerde önem taşıyan her şeyin iki büyük nükleer güç etrafında döndüğü bir dünyada bulmuşlardır. İki taraftan birine bağlanmayı kolonyalizmden sıyrılıp neokolonyalizme boyun eğmek gibi görmüşlerdir fakat iki nükleer gücede kendi başlarına karşı koymaları söz konusu değildir.¹³⁹ Uluslararası ortamın bu denli katı olmasının yarattığı zorlukların ötesinde, bu devletler hâlihazırda bağımsızlığın ardından gelen iktisadi ve siyasi sorunlarla yüzleşmek gibi kendi aktüel meseleleriyle meşgul olmaktadır. Bu nedenle bir araya gelerek yeni bir taraf, istikamet veya politika oluşturmak bu devletler için en rasyonel çözüm olarak görülmüştür.¹⁴⁰

Neticede uluslararası ilişkilerin yeni bağımsız aktörleri iki süper güç arasındaki rekabetten bağımsız (fakat tamamen tarafsız değil) ve kendi tecrübelerini yansıtan

¹³⁷Michael G. Roskin, Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: Uİ’nin Yeni Dünyası*, çev. Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları, 2014, s. 158.

¹³⁸Eric Hobsbawm, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları, 2012, s. 465.

¹³⁹Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2009, s. 757.

¹⁴⁰Armaoğlu, a.g.e., s. 757.

önceliklere göre bir dış politika izleme yolunu tutmuşlardır.¹⁴¹ Temel amaçları iki bloğun dışında kalarak kendi ulusal güvenliklerini riske atmamak, Soğuk Savaş'ı yumuşatmaya çalışmak ve dikkatleri ekonomik kalkınma gibi kendileri için önemli olan konulara çekmektir.¹⁴² Bu isteklerin sonucu olarak, Üçüncü Dünya, Asya-Afrika Bloğu, Tarafsızlar veya Bağlantısızlar olarak anılan devletler iki bloğun dışında yeni bir hareketin temsilcileri olmuşlardır. Farklı isimlerle anılsalar da bu hareketin başlangıç noktası tektir ve bu da 1955 Bandung Konferansı'na dayanmaktadır.

Bandung Konferansı'na 29 Asya ve Afrika devleti katılmıştır, ancak o tarihte sadece 6 Afrika ülkesi bağımsızlığını kazanmış bulunduğundan bu devletlerin çoğunluğu Asya devletidir. Konferansın amacı bağımsızlıklarını yeni kazanmış Asya ve Afrika devletlerinin iki büyük güç karşısında varlıklarını korumak için birlik ve dayanışma sağlamaktır. Fakat konferansa katılan devletlerin dış politika eğilimleri açısından oldukça heterojen olması bir uzlaşa sağlanmasını zorlaştırmıştır. Örneğin Türkiye NATO'nun temsilcisi gibi görünmüşken Çin Halk Cumhuriyeti SSCB eğilimli olmuştur ya da Irak, Ürdün, Lübnan Batı'nın görüşünü savunurken Hindistan ve Endonezya gerçekten tarafsızlıktan yana olmuştur. Tüm farklılıklara rağmen, daha önceden Çin Halk Cumhuriyeti Başbakanı Chou En-lai ile Hindistan Başbakanı Cevahirlal Nehru arasından kabul edilen "barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesi" üzerinde anlaşılmıştır.

Bandung Konferansı'nda, katılan devletlerin karmaşık kompozisyonu nedeniyle iki blok dışında kalacak yeni bir anlayış oluşturulamasa da Bağlantısızlar Hareketi'nin temeli atılmıştır. Daha sonra bu girişim bir Asya-Afrika hareketi olmanın ötesine geçerek uluslararası politikada bir Bağlantısızlık akımı oluşturmuştur. Bu akımın teşkilatlanması Yugoslav lider Josip Broz Tito, Mısır Başbakanı Cemal Abdül Nasır ve Nehru'nun teşebbüsleri ile 1961'de Belgrad'da yapılan Bağlantısızlık Hazırlık Konferansı'nda gerçekleşmiştir. 25 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen konferansta ilerde Kahire'de yapılacak konferansa davet edilecek ülkelerin nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirten ilkelerde dahil 27 maddelik bir deklarasyon yayımlanmıştır.¹⁴³ Buna göre Bağlantısız bir devletin şu ilkelere uygun biçimde hareket etmiş olmaları

¹⁴¹Samir N. Anabtawi, "Neutralists And Neutralism", *The Journal Of Politics*, Vol. 27, No. 2, 1965, s. 353-354.

¹⁴²Antony Best, v.d., 20. *Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, çev. Taciser Ulaş Belge, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2008, s. 350-354.

¹⁴³Institute Of Foreign Affairs, *Summit Declarations Of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, IFA: Kathmandu, 2011, s. 1-6.

istenmektedir; barış içinde bir arada yaşamalarına dayanan bağımsız bir politika izlemiş olmalı, kolonilerin bağımsızlık hareketlerini sürekli desteklemiş bulunmalı, askeri ittifaklara ve Soğuk Savaş çatışma ve düzenlemelerine katılmamış olmalı, Doğu-Batı mücadelesinde yer almamış olmalı, Soğuk Savaş'a taraf olan herhangi bir devletin yararına olacak şekilde topraklarında askeri üslere yer vermemiş olmalıdır.¹⁴⁴ Bununla birlikte deklarasyondakolonyalizmin her türlüüne karşı çıkılmış, silahsızlanma ve büyük devletlere barış çağrısında bulunulmuştur.¹⁴⁵

Bundan sonra 1964'te Kahire'de toplanan konferansa 60 devlet katılmıştır, bu sayı otarihteki dünyadaki bağımsız devletlerin yarısını oluşturmaktadır. Bu konferansta Barış ve Milletlerarası İşbirliği Programı yayımlanmıştır. Bu program, nükleer silahlardan vazgeçilmesini, devletlerin iç işlerine karışılmamasını, yabancı üslerin tasfiyesini, neokolonyalizm ve emperyalizme karşı çıkılmasını, self-determinasyon hakkına saygı duyulmasını istemiş ve Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki ırkçı ayırım mahkûm edilmiştir. Daha sonraki konferans 1970'te Zambia'nın başkenti Lusaka'da yapılmıştır. Bu konferansta da Barış, Bağımsızlık, İşbirliği ve Uluslararası İlişkilerin Demokratikleştirilmesi Üzerine Lusaka Deklarasyonu yayımlanmıştır. Bu deklarasyon dadaha öncekilerle benzer konuları ve mesajları içermiştir.¹⁴⁶

Bağılantısızlar bundan sonra günümüze gelene kadar konferanslar yapmaya devam etmişlerdir, fakat Doğu Bloğu'nun dağılmasından sonra Bağlantısızlık Hareketi ivmesini kaybetmiştir. Yine de tarihi bir dönemde yarattığı etki açısından oldukça önemlidir. Zira Bağlantısızlar Hareketi, devletlerin hareket kabiliyetlerinin iki süper güç çerçevesinde sınırlandığı bir dönemde, yeni bağımsızlığını kazanmış zayıf devletlere alternatif bir dış politika edinebilme şansı kazandırmıştır. Üstelik bu yaklaşım, iki bloğa da bağlanmadan ama bağlanma olasılığını açık bırakarak, kendilerini savunmaları ve zaman zaman taraflardan yardım elde etmelerigibi pratik yararlar sağlamıştır.¹⁴⁷

Elbette ki, Bağlantısızlık salt pragmatik değil aynı zamanda ahlaki boyutu da içeren bir pozisyonudur. Bu devletler dünyanın dikkatini (azgelişmişlik ve dünyanın aç olan diğer yarısı gibi) kendi güncel sorunlarına ve gittikçe artan biçimde kolonyalizm aleyhtarlığına çekmeye çalışmışlardır. Kolektif olarak dünya nüfusunun yarısından

¹⁴⁴Institute Of Foreign Affairs, *a.g.e.*, s. 1-6.

¹⁴⁵*A.g.e.*, s. 1-6.

¹⁴⁶*A.g.e.*, s. 7-41.

¹⁴⁷Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005, s. 311.

fazlasını oluşturan kolonyalizm mağdurlarının temsilciliğini üstlenmeleri, halen kolonyal boyunduruk altında olan bölgelerin bağımsızlıklarını hızlandırmıştır. Hem konferanslarda ağırlıklı olarak ele alınan konular hem de toplandıkları yerler açısından Avrupa/Batı merkezilikten uzaklaşmaya çalışmışlardır.¹⁴⁸ Üçüncü bir blok oluşturmayı başararak ve BM kartını iyi kullanarak, dünya politikasının gündeminin yalnızca en büyük askeri ve ekonomik kudrete sahip devletlerin elinde olmadığını göstermişlerdir.

2.1.3. Postkolonyal Pratiğin Uluslararası Siyasetin Gündemine Gelmesi

1945 sonrasında, sıcak çatışma yerini Soğuk Savaş'a bırakmış, dünya iki bloğu birbirinden ayıran ve devletlerin rasyonel karar vermelerinin önüne geçen ideolojilerle tanışmış, teknolojinin akıl almaz gelişimi dünyayı nükleer tehlikesi altında bırakmış, devletlerin zorunlu olarak ekonomiye ilgileri artmış, savaş öncesinde sinyallerini veren dekolonizasyon süreci tüm kolonilerde etkili olmaya başlamıştır. Böylesine dramatik değişikliklerin yaşandığı dünyada, doğal olarak küresel siyaset daha önce karşılaşmadığı pek çok problematiği gündemine almak zorunda kalmıştır. Fakat bu yeni gündem maddeleri arasındaki bazı gelişmeler Postkolonyal düşünürleri harekete geçmeye teşvik eden pratik zemini oluşturmuştur. Bu nedenle Postkolonyal Teori'ye ilişik bu gelişmeleri ayrıca ele almak zaruridir.

Savaş uzun yılların ürünü olan alt yapıları ortadan kaldırmış ve Avrupa ekonomileri gerçek bir çöküşle karşı karşıyakalmıştır. Bu nedenle henüz savaş bitmemişken, ABD'nin New Hampshire'deki Bretton Woods kasabasında toplanan kırk dört devlet yıkılan ekonomilerin onarımını kolaylaştırmak için uluslararası ticari ve mali bir sistem kurmayı amaçlamıştır.¹⁴⁹ ABD ve İngiltere'nin uzlaşımı ile oluşan Bretton Woods sistemi bağımsız devletlerin ilk kez ortak bir parasal düzen üzerinde anlaşmaları sonucu ortaya çıkmıştır. Bretton Woods sistemi her türlü para birimini dolara, doları da altına endekslemiş ve bunun üstlenicisi olan ABD'yi bir nevi dünyanın merkez bankasına dönüştürmüştür.¹⁵⁰

Avrupa ekonomisinin yeniden inşası için yürütülen çalışmaların yanında, aynı zamanda her devlet kendi ekonomisinin kalkınması için de çabalamıştır. Soğuk Savaş'ın

¹⁴⁸Kennedy, *a.g.e.*, s. 467.

¹⁴⁹Micheal D. Bordo, "The Bretton Woods International Monetary System: A Historical Overview", Barry Eichengreen (ed.), *A Retrospective On The Bretton Woods Sytem: Lessons For International Monetary Refom*, Chicago: University Of Chicago Press, 1993, s. 5.

¹⁵⁰Bordo, *a.g.e.*, s. 5.

konjonktürel koşulları altında devletler kendi politik sistemleriyle ve jeopolitik öncelikleriyle uyumlu olan kalkınma stratejileri geliştirmeye çalışmışlardır. Bu durum bir taraftan kalkınma konusunu popüler hale getirirken, diğer taraftan bağımsızlıklarını yeni kazanmış eskinin kolonilerine kendi kalkınma politikalarını geliştirmeleri için örnek olmuştur. Dolayısıyla bu süreç devletlerin yoğun olarak genelde ekonomiye özelde kalkınmaya ilgi duydukları bir dönem olmuştur.

Kalkınma sorununun gündeme gelmesiyle yakından ilişkili olarak azgelişmişlik sorunu da gündemde yer etmeye başlamıştır. Dekolonizasyon süreci sonrasında bağımsız kalan eski kolonilerin ekonomileri halen kolonyalizmin etkisinden kurtulamamıştır. Bu devletlerin başlıca ekonomik gelir kaynakları, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'nın zengin kapitalist devletlerine çoğunlukla tek üründen oluşan ihracatından gelmektedir. Soğuk Savaş döneminde, bu devletler Bağlantısızlar Hareketi sayesinde ekonomik sorunlarını daha yapıcı kanallara iletmeyi başarmışlardır. Bağlantısız devletlerle birlikte, Soğuk Savaş'a karşı tavrı farklı olan veya Bağlantısızlar Hareketi'ne üye olmayan diğer azgelişmiş olan ülkelerinde kalkınma konularına ilgileri artmıştır. Çünkü bu ülkelerin çoğu uzun zamandır bağımsız olmalarına rağmen, özgürlüklerini yeni elde eden devletlerle aynı elverişsiz ticaret koşullarına katlanmaktadırlar. Örneğin, ABD'nin müttefikleri Pakistan ve Filipinler de bu konuya Hindistan ve Mısır kadar ilgi göstermiştir.¹⁵¹

Bu devletlere ek olarak Batılı devletlerin, bağımsızlığını yeni kazanmış olan eski kolonileri ekonomik sisteme eklenecek faydalı bir araç olarak görmeleri ve bu konuyla ilgilenmemenin ters propaganda etkisi yaratacağından endişelenmeleri, onların da ilgisini bu konuya çekmiştir. ABD'nin konuyu yaklaşımı ise farklı bir perspektiften gelmiştir. Kennedy yönetimi, mali ve teknik yardım yapılır ve modern kapitalist ekonominin nasıl geliştirileceğinin rehberliği yapılırsa, ABD'nin bu devletlerin kalkınmalarını gerçekleştirmelerine yardımcı olacağına inanmıştır.¹⁵² Aksi takdirde kalkınma süreci tamamlanamayacak, sonuçta ortaya çıkan ekonomik ve sosyal gerginlik komünizmi besleyen bir ortam doğacaktır.

Böyle bir ortamda azgelişmiş devletler, bu konuyu sıklıkla BM'nin platformları vasıtasıyla tüm dünyaya iletmeye çalışmışlardır. Örneğin 1960 tarihli 1522 sayılı

¹⁵¹Best, *a.g.e.*, s. 357.

¹⁵²*A.g.e.*, s. 358.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla “Kalkınma On Yılı” ilan edilmesini sağlamışlardır. Daha sonra yine kalkınma sorununu çözmek için (Batılı devletler çok istekli olmasa da) 1964 yılında Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma (UNCTAD) birimi oluşturulmuştur. UNCTAD’nin kurulduğu konferansın sonunda 77 ülke, müşterek ekonomik çıkarlarını korumak ve konseyde müzakere güçlerini arttırmak amacıyla Grup 77 (G-77) adı altında örgütlenmiştir. BM çatısı altında gerçekleşen başka bir adım da uluslararası ekonomik düzenin az gelişmiş ülkeler ve bölgeler arasındaki yarattığı sorunları giderebilmek için “Yeni Uluslararası Düzen” tesis edilmesi konusundaki çalışmalardır.

Nihayetinde kalkınma sorunlarını uluslararası ilişkilerin çerperinde gören Soğuk Savaş paradigmasının aksine, bu konunun (dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturan) az gelişmiş devletler için hayati bir önem taşıdığına dikkat çekilebilmiştir. Bu önem ilk kez 20. yüzyılın yarısından sonra bu kadar belirgin bir hal almaya başlamıştır.

Bu dönem diğer taraftan 20. yüzyılın başlarında başlayan kimlik siyasetinin ivme kazandığı bir süreci ifade etmektedir. Kimlik siyaseti ilk olarak “Afrika’ya dönüş” mesajını savunan Marcus Garvey, Siyahların Durumunu İyileştirme Ulusal Kurulu lideri Martin Luther King gibi liderlerin ilham verdiği siyahi bilinç hareketi ile başlamıştır.¹⁵³ Fakat dekolonizasyon süreci sonrasında, kimlik siyaseti daha çok Batılı olmayan hatta Batı karşıtı bir kimlik geliştirerek kültürel bir boyut kazandırma girişimleriyle anılır hale gelmiştir. Bağımsızlık sonrasında kolonyal egemenliğin etkilerinin hem kültürel hem de ekonomik anlamda devam etmesi, kolonilerde yerel milletçiliğin yükselmesine neden olmuştur.

Kimlik siyasetinin 1960’lı yıllar sonrasında Batı-dışı toplumlarda daha fazla yer bulmasını sağlayan başka bir unsur da küreselleşmedir. Küreselleşmenin kültürel boyutu, nispeten dar bir ortak (Batılı) kültürün dünyayı kendisine adapte etme eğiliminde olduğu bir türdeşleşmeyi içermektedir. Artan şehirleşme, ortak teknoloji kullanımı, küresel ürünler, tüketimcilik ve materyalizm milli kültürel gelenekleri ezmeye başlamıştır. Dünyanın pek çok bölgesinde küreselleşme, kendi ulusal kültürlerine ve kimliğin geleneksel temelli biçimlerine karşı bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu nedenle Batı-dışı toplumlarda evrenselci liberalizmin hegemonyasını ve Batılılaşmanın tek meşru modernleşme modeli olduğu olgusunu sorgulayan ve

¹⁵³Heywood, *Küresel...*, s. 230.

devirmeye çalışan güçler ortaya çıkmıştır. Bu güçler kimliği, kültür, etnisite, yerellik ve din gibi olgularla ilişkilendiren bir kimlik siyaseti ile bağlantılıdır. Dolayısıyla kimlik siyaseti küreselleşmenin etkilerine karşı bir direnç olarak da yükselmiştir. Fakat farklı bir motivasyondan hareket etmiş olsa da her halükârda kimlik siyaseti Batı'nın karşısında konuşlanmıştır.

Ekonomik ve düşünsel anlamda meydana gelen bu gelişmeler kendi sorunlarının önceliğinin ve Batı'ya göre özgünlüğünün farkında olan postkolonyal aktörlerin yetişmesini sağlamıştır. Mohandas Gandhi, Cevahirlal Nehru, Kwame Nkrumah, Nnamdi Azikiwe ve Julius Nyerere gibi postkolonyal bölgelerin devlet başkanları uluslararası alanda seslerini duyurmaya başlamışlardır. Bunların beraberinde, bu halkların uluslararası ilişkilerde özgünlüğü ve öznelliğini ortaya çıkarmaya çalışan ve geleneksel bakış açılarını yıkan aktivistler ve akademisyenler yetişmiştir. Tabii olarak, uluslararası ilişkilerin Batılı ezberini bozan bu gelişmeler Uluslararası İlişkiler disiplinin teorik ezberine de yansımıştır.

2.2. Postkolonyal Teori'nin Kuramsal Temelleri

Uluslararası alanda meydana gelen bu gelişmeler Uluslararası İlişkiler disiplininin teorik alanına da yansımıştır. Disiplinin kuramsal anlamda yaşadığı değişimler, tartışmalar ve hatta eksiklikler yeni düşünsel faaliyetlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Postkolonyal Teori de disiplinin teorik gündeminin oldukça hareketli olduğu bir dönemde, postkolonyal öznelerin, konuların ve tarihin disiplindeki eksikliğinden hareketle ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Postkolonyal Teori'nin doğduğu teorik arka planının anlaşılması gerekmektedir.

2.2.1. Uluslararası İlişkiler Disiplini'nde Postpozitivizmin Önünü Açan Teorik Gelişmeler

I. Dünya Savaşı'nın ardından barışın nasıl tesis edileceği ve kurumsallaşacağı sorunsalı üzerine hâsıl olan Uluslararası İlişkiler disiplini, ilk yıllarında ağırlıklı olarak İdealist paradigmanın etkisinde olmuştur. Geleneksel liberal ve idealist felsefenin uluslararası ilişkilere uygulanabileceğine inanan İdealistler, kurumsal düzenlemelere ağırlık verirken tarihin hatalarından ders alınması ve barışın iş birliği ile tesis edilmesi üzerinde durmuşlardır. Ancak tarihin negatif tecrübeleri ve idealist felsefe uluslararası

ilişkilerde pozitif bir sonuç doğuramamış ve bir dünya savaşı daha yaklaşırken, 1940'lu yıllarda İdealizm cazibesini kaybetmeye başlamıştır.¹⁵⁴

İdealizmi, kimi zaman ağır bir şekilde, Ütopizm olarak yaftalayan¹⁵⁵ güçlü realistler disiplinin teorik zeminine bu dönemde çıkmaya başlamışlardır. Realizm güç dengesi yaklaşımı, devletin temel aktör olduğu varsayımı, iç ve dış politika ayrımı, uluslararası politikanın temelde güç mücadelesi olduğu iddialarıyla mevcut düzeni açıklama noktasında geniş çevrelerce kabul görmüştür. Bu anlamda, II. Dünya Savaşı idealistler için sert bir sınanma, İdealizm'e umut bağlayanlar için hayal kırıklığı ve İdealizm karşıtları içinse bir fırsat olmuştur. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında konjonktürel şartların dinamik ve disiplinin inter-disipliner yapısı, bu sefer de Realizm'in saltanatını eleştirilere açmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa devletleri hem uluslararası ilişkilerde hem de Uluslararası İlişkiler disiplininde özgül ağırlıklarını kaybederken, güç dengesi sona ermiş ve dünya ideolojik eksenlerle ayrılmış iki bloğa bölünmüştür. Bu sırada Avrupa'da kolektif bilinç gelişip, entegrasyon hareketleri hızlanmış, dünyanın diğer tarafında ise koloniler çözülmeye başlamıştır. Demokrasi dalgası yer kürenin pek çok yerinde etkili olurken, bilim ve teknoloji inanılmaz bir hızla gelişmektedir. Böylesi değişimlerin yaşandığı bir ortamda Avrupa menşeli Realizm uluslararası ilişkileri açıklamada ve politika yapıcılara alternatifler sunmada yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla Kuhn'un ifade şekliyle, geniş çevrelerce kabul görmüş paradigmanın *bulmacayı çözmeye* yetersiz kaldığı buhran başlamış ve *olağan bilim dönemi* sona ermiştir.¹⁵⁶ Bu yetersizliğin sonucunda, disiplinde uluslararası ilişkilerin yeni düzenini açıklamaya muktedir yaklaşımların aranışı hız kazanmıştır.

Diğer taraftan, her ne kadar iki kutuplu bir dünya ortaya çıksa da disiplinin merkezi ABD'ye geçmiştir ve disiplinin bundan sonraki gelişimi ABD'nin dış politika önceliklerinden bağımsız olmamıştır. Soğuk Savaş yıllarında Uluslararası İlişkiler pratikleri ideolojik kamplaşmalar çerçevesinde yürütüldüğünden, ideolojik olarak kurgulanmış böyle bir nesneye ilişkin olarak ortaya atılacak önermelerin, bu

¹⁵⁴Scott Burchill, Andrew Linklater, "Giriş", Scott Burchill, v.d., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 21.

¹⁵⁵Edward H. Carr, *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction To The Study Of International Relations*, London: Macmillan and Co. Ltd., 1946.

¹⁵⁶Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, çev. Nilüfer Kuyaş, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1995, s. 46-53.

çatışmaların dışında olarak, uluslararası ilişkilerin gerçeklerini temsil ediyormuşçasına sunulması gereksinimi duyulmuştur.¹⁵⁷ Bu gereksinimin nedeni gerek Batı ittifakı içinde gerekse Üçüncü Dünya’da Doğu bloğunun propagandalarına karşı kalkan oluşturmaktır. Bilimsel yöntemlerle elde edilen verilerden çıkarılacak sonuçların, sosyalist söylemin cazibesini kırabileceği düşünülmüştür.¹⁵⁸ Bu nedenle ideolojinin önemini yitirdiği ve bilimin ideolojilerin yerine geçtiği sıklıkla dile getirilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte ABD’li akademisyenler, karar vericilerin uslamlamaya dayalı süreçlerinin araştırılmasıyla politik olayların açıklanabileceği ve öngörülebileceğine inanmışlardır.¹⁵⁹ Bireysel karar verme mekanizmasına odaklı bu bakış, yine Soğuk Savaş ortamında rakibin bir adım önünde olma kaygısından doğmuştur. Nihayetinde İdealizm ve Realizmin benimsediği tarihsel analiz yöntemi ile bu ihtiyaçları karşılamak mümkün olmadığından, disiplinin metodolojisinin gözden geçirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.

Bilimsel çalışmalar ile siyasi ihtiyaçların örtüşmesi sonucunda, ABD’nin öncülüğünde disiplindeki arayış, think-tank’ler, üniversitedeki yeni enstitüler, çok geniş bir alana yayılmış kitaplar, raporlar, konferanslar ve akademik dergilerle hızla gelişmeye başlamıştır. Bu ortamda bilim adamlarında, ilk olarak Psikoloji’de ve daha sonra diğer sosyal bilimlerde etkili Davranışsal (kantitatif/bilimsel) yönetime yönelik büyük bir ilgi gelişmeye başlamıştır.¹⁶⁰ Çoğunlukla ABD’li akademisyenlerin oluşturduğu Davranışsalcılar, doğa bilimlerinde uygulanan metotların Uluslararası İlişkiler’e uygulanabileceğini savunarak, Gelenekselciler olarak adlandırdıkları kendilerinden önceki kuramları eleştirmeye başlamışlardır.¹⁶¹

Davranışsalcılara göre, var olan yaklaşımlar disiplinin sorunlarını anlama ve çözümler üretmede yetersiz kalmaktaydı.¹⁶² Zira geleneksel yöntemlerle çalışan bu araştırmacılar sorunu tespit etseler bile, sistematik olarak inceleyebilecekleri

¹⁵⁷Oktay F. Tanrısever, “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalılık Tartışması”, İhsan D. Dağı, v.d., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 91.

¹⁵⁸Erdem Özlük, “Gelenekselcilik-Davranışsalılık Tartışmasını Bağlamında Anlamak”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 64, No 3, 2009, s.206.

¹⁵⁹Torbjon L. Knutsen, *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özey, İstanbul: Açılım Kitap, 2006, s. 325.

¹⁶⁰Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2011, s. 97.

¹⁶¹Morton A. Kaplan, “The New Great Debate: Transnationalism vs. Science in International Relations”, *World Politics*, Vol 19, No 1, 1966.

¹⁶²Richard Little, “The Evolution of International Relations as a Social Science”, R.C. Kent, G.P. Nielson, (ed.), *The Study and Teaching of International Relations*, London: Frances Printer, 1980, s. 17.

metodolojiye sahip değillerdi.¹⁶³ Üstelik bu yaklaşımlar, güç dengesi ve doğrudan koloniciliğin hâkim olduğu 19. yüzyıl uluslararası sistemini ve değerlerini veri aldıkları için II. Dünya Savaşı sonrası düzenini açıklayacak çerçeve sunamıyorlardı. Bununla birlikte, bu yaklaşımlar insan doğası gibi uluslararası ilişkilerle ilgisi olmayan ve güç dengesi gibi doğruluğu sınanmamış varsayımlardan hareket etmekteydi. Bu kuramlar evrensellik iddiasında olmalarına rağmen, disiplini yalnızca Batı'ya veya Avrupa'ya endekslemişlerdi. Bu şekilde uluslararası ilişkilerin sadece belirli bir alanın tarihine ve toplum anlayışına uygun olarak incelenmesi, disiplinin evrensel doğruları elde etmesinin önüne geçiyordu. Disiplin içi iletişim kavramların farklı ve tutarsız kullanımları nedeniyle zayıftı. Terminolojinin kullanımında böyle yaygın bir uzlaşının olmayışı literatürde ciddi bir bilgi birikiminin oluşmasını önlemekteydi. Sonuç olarak diğer sosyal bilimlerde kullanılan bilimsel metotların Uluslararası İlişkiler'de uygulanması hem bu sorunların üstesinden gelecek hem de disipline bilimsel bir hüviyet kazandıracaktı.¹⁶⁴

Bu motivasyonla hareket eden Davranışsalcılar, tarihsel olarak birçok soruna çözüm bulan bilimin sosyal hastalıklara da çözüm bulacağına duydukları inançla,¹⁶⁵ empirizme ve saf pozitivizme dayanan doğa bilimleri yöntemi ile uluslararası ilişkileri analiz etmeye çalışmışlardır. Elde ettikleri veriler ve sınırlı değişkenlerle yaptıkları veri analizleri ile Uluslararası İlişkiler'i gözlemlenebilir olgulara ve sınanabilir önermelere dayandırmaya amaçlamışlardır. Bu nedenle gözlemlenebilir yapı ve gerçekleri odaklarına oturtmuşlar ve tekrar eden olgular üzerinden geleceğe yönelik tahminlerde ve genellemelerde bulunmaya çalışmışlardır. Nitekim onlara göre teori oluşturma yolu, alana ilişkin olgu ve olaylar hakkında veri toplamak ve bu verilerin derlenerek işlevselleştirilmesinden geçmektedir. Bu nedenle değerlerden arınmış, normatif öğeleri içermeyen hipotezler üretilerek verilerin test edilmesine önem vermişlerdir.

Kuşak çatışması olarak da anılan Gelenekselcilik-Davranışsalcılık tartışması en temelde metodoloji üzerindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Gelenekselciler, Davranışsalcıları niceleştirme ve ölçme işlemlerinin önemini abartmakla, Uluslararası İlişkiler'in özünü anlamamakla, düzenliliklerin peşinde koşarken olayların tarihsel ve

¹⁶³Little, *a.g.e.*, s. 15.

¹⁶⁴*A.g.e.*, s. 14-15.

¹⁶⁵Özlük, *a.g.e.*, s. 202.

toplumsal bağlamını göz ardı etmekle eleştirmişlerdir.¹⁶⁶ Bu eleştiriler Davranışsalcılarının güçlü pozisyonlarını sürdürmelerini zorlaştırmış ve etkisi zamanla azalmaya başlamıştır. Fakat tüm eleştirilere rağmen, Davranışsalcılar disiplinin epistemik ve metodolojik açılımlar yapmasını sağlamış, özerkliğini güçlendirmiş, bilgi birikimini sağlamış ve sistem modelleri gibi uluslararası ilişkileri anlamada başvuru birtakım modeller kazandırmışlardır. Kendi varsayımlarını Batı veya Avrupa merkezli olmayan alternatif bir bilgi kuramının geliştirilebilmesine zemin oluşturacak şekilde yeniden tanımlamanın uzağında kalmalarına rağmen¹⁶⁷, en azından disiplinin bu yöndeki eğilimlerini ilk defa gündeme getirmişlerdir.

Bunların ötesinde, Davranışsalcılar özellikle Realizmin bilimselliğini tartışmaya açarak, disiplinin hâkim kuramının etkisini kırmış ve teorik gündemi hareketlendirmişlerdir. Davranışsalci okulun pozitivist ilkelerine göre bilgi elde etmenin yolu olarak kabul edilen olguların gözlemlenmesi, düzenliliklerin belirlenmesi ve bu gözlemlerden genellemeler yapılarak kurallar geliştirilmesi, Uluslararası İlişkiler kuramlarında sistem açılımlarının yaygınlık kazanmasını sağlamıştır.¹⁶⁸ Kuhn'un belirttiği anlamda paradigmlar arası değişim/dönüşüme işaret eden *devrimcibilim dönemi*¹⁶⁹ derinleştirmiştir. Öyle ki, paradigmlar arası bir tartışma olduğu fikri disiplinin teorisyenleri tarafından hararetle kucaklanmıştır.¹⁷⁰ Örneğin, Arend Lijphart disiplindeki tartışmaları farklı paradigmlar açısından incelemiştir¹⁷¹ ya da Raiph Pettman tarafından mevcut kuramlar çoğulcu (pluralist) ve yapısalcı olarak ikiye ayırılmıştır.¹⁷²

Uluslararası İlişkiler'deki 1960'larda yaşanan teorik tartışmaları özetlemesi açısından daha yararlı bir tasnif Michael Banks tarafından yapılmıştır. Ona göre Uluslararası İlişkiler kuramları Realizm (Neo-Realizm), Çoğulculuk ve Yapısalcılık

¹⁶⁶Dilara Mehmetoğlu, "Pozitivizm, Norvativizm ve Davranışsalcılık Teorilerine Genel Bir Bakış", Hasret Çomak (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009, s. 38-39.

¹⁶⁷Tanrısever, *a.g.e.*, s. 102.

¹⁶⁸Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", İhsan D. Dağı, v.d., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 149.

¹⁶⁹Kuhn, *a.g.e.*, s.97-105.

¹⁷⁰Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkilerde Temel Tartışmalar ve Eleştirel Gerçekçilik", Tayyar Arı (der.), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler -1*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012, s. 23.

¹⁷¹Arend Lijphart, "The Structure of the Theoretical Revolution in International Relations", *International Studies Quarterly*, Vol 18, No 1, 1974, s. 41.

¹⁷²David Allan Mayers, "Review: State and Class: A Sociology of International Affairs by Ralph Pettman", *American Journal of Sociology*, Vol 87, No 1, 1981, s. 235-236.

olmak üzere üç paradigmayayırılmıştır.¹⁷³ Devlete verdiği önemle, devletlerarası ilişkileri inceleyen Neorealizm, onu devlet dışı aktörleri göz ardı etmekle eleştiren Çoğulculuk ve gelişmekte olan bağımlılık teorileri çerçevesinde devletlerarası eşitsiz ilişkileri inceleyen Yapısalcılık.¹⁷⁴ Bu üç paradigma uluslararası ilişkiler gerçeklerinin farklı boyutlarını inceledikleri için üçünün arasından bir tercih yapılması da mümkün olmamaktadır. Nihayetinde bu süreçte Uluslararası İlişkiler'in teorik gündemi (Neorealizm/Yapısal Realizm/Bilimsel Realizm, Neoliberalizm/Pluralizm/Karşılıklı Bağımlılık, Yapısalcılık/Bağımlılık Yaklaşımı gibi)farklı isimlerle anılmakla birlikte, genel olarak bu üç yaklaşıma bölünmüştür.¹⁷⁵

Bu yaklaşımlardan, Kenneth Waltz tarafından geliştirilen Neorealizm mevcut dönemi açıklamada yetersiz kaldığı için klasik Realizmi yeniden ele almış ve onu sistemi göz ardı etmekle eleştirmiştir.¹⁷⁶ Ona göre savaşların açıklanabileceği üç düzey vardır: savaşların nedenini insan doğasının sabit, çıkarı peşinde koşan ve kötü olduğu varsayımına dayandıran insan doğası düzeyi, demokratik olup olmaması gibi devletin yapısına bağlı olarak değerlendiren devlet düzeyi ve uluslararası sistemin anarşik yapısında gören sistem düzeyi.¹⁷⁷ Waltz'a göre ilk iki analiz düzeyi indirgemecidir, sadece sistem düzeyinde analiz bütüncül bir açıklama sağlamaktadır.¹⁷⁸ Bu nedenle sistem düzeyinde analiz yapılmaksızın savaşların nedenini doğru şekilde idrak etmek mümkün olmamaktadır. Waltz'un uluslararası sistemi anarşik yapıdadır ve devletler bu sistemin eşit ve egemen aktörleridir.¹⁷⁹ Onlar arasındaki ilişkileri belirleyen unsur güç dağılımıdır.¹⁸⁰ Bu yapı nedeniyle devletler güvenlik ikilemine düşmektedir. Burada devletler kendi güvenliğini diğerlerini korkutmadan sağlamak zorundadır.

Neoliberalizme göre ise devletler arasında çok sayıda etkileşim kanalının yarattığı bağlantılar sonucu devletlerin diğer devletlerde meydana gelen gelişmelerden daha

¹⁷³Michael Banks, "The Inter-Paradigm Debate", Margon Light, A.J.R. Groom (ed.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, London: Frances Pinter, 1985, s. 7-26.

¹⁷⁴A.g.e., s. 7-26.

¹⁷⁵Knutsen, a.g.e., s. 335.

¹⁷⁶Kenneth Waltz, "Soğuk Savaş Sonrası Yapısal Realizm", Esra Diri (der.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, İstanbul: Özener Matbaacılık, 2013, s. 733-734.

¹⁷⁷Kenneth Waltz, *Man, The State and War*, New York: Columbia University Press, 2001.

¹⁷⁸Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, London: Addison-Wesley Publishing Company, 1979, s. 60-78.

¹⁷⁹Waltz, *Man, The State...*, s. 232.

¹⁸⁰A.g.e., s. 232.

kolay etkilendikleri bir karmaşık karşılıklı bağımlılık oluşmuştur.¹⁸¹ Bu durumda devlet dışındaki aktörler etkinliklerini arttırırken devlet çeşitli alanlardaki kontrolünü kaybetmiştir. Aktörlerin çeşitlenmesinin ve karşılıklı bağımlılığın bir sonucu olarak da ekonomi gibi alçak politika alanı olarak görülen konuların önemi artmış, güç ve güvenlik konusu siyasi gündemin en önemli konusu olmaktan çıkmıştır.¹⁸² Bu ortamda devletler arasında iş birliğinin geliştirilmesi kolaylaşacak, güvenlik ortamı oluşacak ve devletler arasında entegrasyon hareketleri gelişecektir.¹⁸³ Böylece anarşiden kaynaklanan güvensizlik aşılabacak ve barışı sağlamak mümkün olacaktır.

Bağımlılık yaklaşımları azgelişmişlik ve küresel ölçekte gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi çok daha farklı bir konuyu sorunsallaştırmaktadır. Azgelişmişlik sorununu Marksist bir bakış açısıyla ele alan bu teoriler, Modernistlerin iddia ettiklerinin aksine azgelişmişlik sorununun ülkenin iç dinamikleriyle açıklanamayacağını, bu sorunun küresel kapitalist sisteme içkin olduğunu belirtmektedirler.¹⁸⁴ Onlara göre gelişme ya da kalkınma olgusu Modernistlerin savladığı gibi lineer değil, helezoniktir ve önemli olan ekonomik büyüme değil, gelir dağılımıdır.¹⁸⁵ Bağımlılık teorisyenleri kolonyalizmin resmi anlamda sona erdiği noktada, Batı'nın gelişme/kalkınma olgularını devreye sokarak, gelişme yazınının Batılılaşma ile eş değer olarak lanse edildiğini eleştirmektedirler.¹⁸⁶ Bu sayede azgelişmiş ülkeler, Avrupa ve Amerika'nın gelişmiş kapitalist ülkeleri tarafından kontrol edilen uluslararası ekonomiye bağımlı kılınmaktadır.¹⁸⁷ Bu bağımlılık, dünya kapitalist sisteminin koşullarında, devletlerarasındaki asimetrik ve dezavantajlı ilişkileri sürekli hale getirmektedir.¹⁸⁸

Dolayısıyla bu paradigmaların her biri uluslararası ilişkilerin farklı bir yönüyle ilgilenmekle birlikte, her biri ana akımları farklı noktalardan eleştirme noktasında

¹⁸¹Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, "Power and Interdependence Revisited", *International Organization*, Vol 41, No 4, 1987, s. 727.

¹⁸²Keohane, *a.g.e.*, s. 727.

¹⁸³Fulya Algül, "Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar", Mehmet Şahin, Osman Şen (ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*, Ankara: Kripto Yayınevi, 2014, s. 77.

¹⁸⁴Erdem Özlük, "Azgelişmişlik ve Kalkınma", Şaban Kardaş, Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 389.

¹⁸⁵Murat Çemrek, "Bağımlılık Yaklaşımı", Haydar Çakmak (ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara: Barış Kitapevi, 2007, s. 164.

¹⁸⁶Jan Nederveen Peterse, "After Post-Development", *Third World Quarterly*, Vol 21, No 2, 2000, s. 178.

¹⁸⁷Andre Gunder Frank, "The Development of Underdevelopment", Andrew Linklater (ed.), *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, London: Routledge, 2000, s. 1150.

¹⁸⁸M. Fatih Tayfur, "Devletler ve Piyasalar", Atila Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 199.

birleşmektedir. İlgilendikleri konuların her biri disiplinin teorik zemininde yeni yerlere ışık tutmuştur. Örneğin, Neorealizm'in sistem yaklaşımı Realizm'in çıplak güce dayanan anlayışının yetersizliğini ortaya koymuştur. Neoliberalizm devlet dışındaki aktörlere verdiği önemle ilk defa devlet dışındaki aktörleri etkinliklerini arttırdığı ortaya koymuştur. Bağımlılık yaklaşımları ise diğer teorilerin dikkate almadığı azgelişmişlik sorununu disiplinin gündemine taşımışlardır. Böylece, nihayet, disipline Avrupa ve Amerika gibi disiplinindeki ağırlığı hissedilen devletler dışındaki bölgelerin önceliklerine uygun bir konu girmiştir.

Bu bağlamda disiplinin Geleneksel yaklaşımlarına yönelik ilk meydan okuma Davranışsalcılık ile gelmiş ve ardından onun da etkisiyle paradigmlar arası tartışmalarla devam etmiştir. Davranışsalcılık tarafından yapılan metodolojik eleştiri, Neorealizm'in analiz düzeyi açılımı, Neoliberalizm'in ekonomiyi alçak politika alanından yüksek politika alanına taşınması, diğer aktörlerin görünürlüğüne dikkat çekmesi ve devletin temel aktörlüğünü sorguya açması, Bağımlılık yaklaşımlarının ise disiplinin literatürüne soktuğu azgelişmişlik ve kalkınma sorunsalı ve bu sorunun nedeni olarak disiplinin merkez devletlerine yaptığı eleştiri, teorik zeminde yeni metaforlara kapı aralamıştır. Tüm bu gelişmeler, ardından gelecek daha büyük bir çıkışa zemin hazırlamış ve disiplinde meydana gelecek son büyük tartışmanın ayak sesleri olmuştur. Bu sürecin ardından gelen Postpozitivist başkaldırı disiplinin gündemini tamamen karıştırmış ve değiştirmiştir. Bundan sonra pozitivist felsefeye karşı gelişen postpozitivist yaklaşım disipline yeni metodolojik, epistemolojik, terminolojik, ontolojik ve normatif bakış açıları kazandıracaktır. Daha önce dikkat çekmemiş olan kimlikler, cinsiyetler, kültürler, Batı-dışı toplumlar ve yaklaşımlar disiplinde bir bir yer etmeye başlayacaktır.

2.2.3. Uluslararası İlişkiler Disiplini'nde Postpozitivizm

18. yüzyılda yaşanan Aydınlanma ile genel anlamda; Batı dünyasındaki bilimsel ve felsefî gelişmeler sonucunda ortaya çıkan modernite, aklı başat almakta ve tüm toplumsal ilişkileri ve kurumları akılcı esaslar üzerine oturtmayı hedeflemektedir.¹⁸⁹ Aydınlanma, esas olarak dini, hâkim doğa anlayışlarını, toplum yapısını ve devlet düzenini baştan aşağı eleştiriden geçiren bir karşı çıkış hareketidir.¹⁹⁰ Bu karşı çıkış

¹⁸⁹ Ahmet Çiğdem, *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 120.

¹⁹⁰ Özlem Duva, "Mitleşen Aydınlanma, Araçsallaşan Rasyonalite", *DEU Felsefe Sempozyumları "Aydınlanma ve Din"*, 2012, s. 1.

hareketi, insan aklının gücüne duyulan güven üzerinden doğaya duyulan büyük bir bağlılık ile gelişmiştir.¹⁹¹ Aydınlanmayı, insanın kendi suçuyla düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulması olarak tanımlayan Kant'a göre aydınlanmacı akıl, insanı her türden belirlenmişliklerden arındırarak özgürleştiren bir eleştiri gücüdür.¹⁹² Doğaya duyulan bağlılık ise, doğa bilimlerinin felsefesi olan pozitivizmin sosyal bilimlerde de kullanılması sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla Aydınlanma tamamen nesnellığe dayalı ve bu bakımdan da sosyal bilimlerde evrenselliğin peşinde koşan, insanı bir özne olarak akla attığı önemle ortaya çıkaran bir süreç olmuştur.

Aydınlanmacı akıl ile modern özneler olarak ortaya çıkan insanların daima ilerleyeceği ve özgürleşeceği düşünülmüştür. İnsan yaşam standartlarıyla, evrensel ahlak ve hukukun gelişmesiyle, sanatta yaşanan ilerleme ile bazı konularda ilerlemiştir. Aynı zamanda insan, zamana ve mekâna hükmetmesini sağlayan araçlarla doğaya karşı, dinin bilimsel ve siyasal alandan çekilmesi ile dine karşı özgürleşmiştir. Her şeyden önce insan kulluktan çıkıp düşünen ve rasyonel kararlar alan özneler olarak özgürleşmiştir.

Ancak tarihsel işleyişte, özellikle modern doğa bilimlerinin yöntemsel arayışına paralel olarak, aklın teknik kullanımının kamusal alanda tek yargıç konumuna yükselmesi, Aydınlanma idealinin giderek karşı çıktıklarına benzer biçimde tahakkümcü bir güce dönüşmesine neden olmuştur.¹⁹³ İnsan aklıyla bilimin peşinde koşarken daha sonra kendisine bilginin prangasını vurmuştur. Üstelik insan sürekli olarak ilerlememiştir; örneğin milyonların öldüğü iki dünya savaşı çıkmıştır ya da her zaman rasyonel kararlar almamıştır; örneğin, Hitler demokratik yollarla iktidara gelmiştir veya etnik ve dini kökenli kısımlar yaşanmıştır.¹⁹⁴ Jürgen Habermas'ın ifadesiyle *modernite: tamamlanmamış bir proje*¹⁹⁵ olarak kalmıştır. Bu nedenle pozitivist bilim anlayışı kendi karşıtlığının ortaya çıkmasına neden olmuştur: Postpozitivizm.

¹⁹¹Knutsen, *a.g.e.*, s. 161.

¹⁹²Immanuel Kant, *Seçilmiş Yazılar*, çev. Nejat Bozkurt, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2015, s. 213.

¹⁹³Ahu Tunçel, "Yöntem Ya Da Eleştiri Yetisi Olarak Aydınlanma Akılcılığı", *Tabula Rasa Dergisi*, Isparta: Tuğra Matbaası, 2012, s. 71.

¹⁹⁴Richard Devetak, "The Project of Modernity and International Relations Theory", Andrew Linklater (ed.), *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, London: Routledge, 2000, s. 1732.

¹⁹⁵Jürgen Habermas, "Modernity: An Unfinished Project", Maurizio P. d'Entreves, Seyla Benhabib (ed.), *Habermas and the Unfinished Project of Modernity*, Cambridge: The MIT Press, 1997, s. 38.

Postpozitivist yaklaşımların temel çıkış noktası pozitivistizmin eleştirisine dayanmaktadır. Pozitivist bilim anlayışına göre ontolojik olarak bizim dışımızda, keşfedilmeyi bekleyen bir dünya vardır; bu dünya hakkında yöntem olarak benimsediğimiz (doğa bilimleri yöntemi) deney ve gözlem ile evrensel geçerliliği olan nesnel bilgiler edinilebilir.¹⁹⁶ Araştırılan nesne ile araştıran özne arasında kesin bir sınır vardır ve bu sayede özne değerlerden bağımsız nesnel bilgiyi elde etmektedir. Dolayısıyla pozitivistizm aynı zamanda epistemik olarak bilginin evrensel olması endişesini taşımaktadır. Postpozitivistizme göre ise ontolojik olarak, bizim dışımızda bir dünya yoktur; aksine bu dünya inşa edilmiştir/kurgulanmıştır. Metodolojik olarak, tek bir bilimsel metodun hegemonyası kabul edilmemektedir ve bilgi üretimine ilişkin görüşlerin çoğulluğu savunulmaktadır. Zira sosyal bilimlerde deney ve gözlem yalnızca gözlemlenebilir olanlarla sınırlı olduğundan ideoloji, kimlik, kültür gibi olguların etkisini anlamada yetersizdir. Epistemik olarak, sosyal dünyaya ilişkin objektif ve dolayısıyla evrensel bilgiyi formüle etmek mümkün değildir; çünkü normatif olarak değerlerden arındırılmış bir özne-nesne ilişkisi olası değildir ve her olay ancak tarihsel bağlamıyla anlamlıdır.

Bu yaklaşımın Uluslararası İlişkiler disiplinine yansıması ise 1980'lerin sonu ile 1990'ların başında pozitivist kuramların dar görüşlülüğünü ortaya koyan yeni gelişmelerin yaşanmasıyla olmuştur: Soğuk Savaş'ın beklenmedik şekilde sona ermesi; etnik, (toplumsal) cinsiyet, medeniyet, kültür, sınıf, ulus ve devlet gibi kolektif kimliklerin yükselmesi, Batı-dışı aktörlerin uluslararası siyasetin gündemine etki etmesi.¹⁹⁷ Bu nedenle postpozitivist yaklaşımlar, pozitivist kuramların temel varsayımlarını dekonstrüktif ederek disiplinde gelişmeye başlamıştır.

Postpozitivistlere göre gördüğümüz şeylerin, görmeyi ya da ölçmeyi seçtiğimiz şeylerin ve kullandığımız metodların hepsi algıya ve anlamlandırmalarımıza dayalı, söylem veya yazı vasıtasıyla kurgulanmış, insani inşalardır.¹⁹⁸ Dolayısıyla Uluslararası İlişkiler'i söylemleriyle inşa eden pozitivist yaklaşımların verili olarak kabul ettikleri her şeykendi inşalarının çıktılarıdır ve bu nedenle her biri sorguya açılmalıdır. Örneğin bu kuramlar uluslararası ilişkileri anarşik olması, devletin ahistorik yapısı ya da Vestfalya ile kurulan modern uluslararası sistemi gerçekte algılarımızdan bağımsız ve

¹⁹⁶Faruk Yalvaç, "Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivist Sonrası Aşama", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 24, 2010, s. 6.

¹⁹⁷Knutsen, *a.g.e.*, s. 368-369.

¹⁹⁸Viotti, *a.g.e.*, s. 333.

doğal olarak göstermektedirler. Aksine, postpozitivistler için egemen devletler siyasi ve toplumsal hayatı düzene sokmanın tek yolu değildir. Anarşi durumunda devletin önemini vurgulayan onu yücelten kuramlar, etkili bir şekilde, alternatif siyasi ya da toplumsal formasyonların oluşmasını engellemektedir.¹⁹⁹ Bu nedenle ne devlet ne de devlete ilişik olarak inşa edilen unsurlar, doğal ve masum değil, siyasi kararların bir sonucudur. Örneğin devletlerin sınırları sadece coğrafi bir ayırım değildir, sınırlar aynı zamanda zihinlere çekilmektedir; “biz” ve “öteki”ni inşa etmekte, “öteki”ni “biz”e karşı tehdit olarak göstererek devletin meşruiyetini sağlamaktadır.²⁰⁰

Benzer şekilde Vestfaya Anlaşması geleneksel yaklaşımlar tarafından modern uluslararası sistemin ortaya çıktığı tarihi bir milat/bir gerçeklik olarak anılırken, postpozitivist yaklaşımlara göre ise mevcut sisteme tarihi bir arka plan kazandırmak adına anlatılan teleolojik bir hikâye, bir mittir. Nitekim onlara göre tek bir tarihi doğru yoktur; tarihi doğruluk için nesnel bir standart olmadığından tarih yazımında bir çoğulluk söz konusudur.²⁰¹ Çünkü tarih geçmişte yaşanan olay ve durumların, güncel düşünce ve davranışlara göre yorumlanmış halidir. Foucault’un belirttiği gibi, tarih gerçekleri ortaya çıkarıp, geçmişin kozmopolitan bir resmini çıkarmak değil durmadan devam eden egemenlik ilişkilerinin bir kısmını ortaya çıkarmaktır.²⁰² Bu da postpozitivizmin başka bir argümanı olan bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Postpozitivistlere göre bilgi ve iktidar arasındaki yakın ilişki, bilgi üretimini bilişsel bir süreç olmaktan ziyade, güç ile destekleyici ilişkisi bulunan siyasi bir süreç haline getirmektedir.²⁰³ Bu anlamda Uluslararası İlişkiler’in geleneksel yaklaşımlarının mutlak doğru olarak gösterdikleri bilgiler, esasında uluslararası ilişkilerdeki güç ilişkilerini sürdürmeye yarayan yorumlardır.²⁰⁴ Bu kuramların ortaya koyduğu “bilgi”lerin hem küresel siyasette hem de disiplinde ağırlığı olan Batı’nın öncelikleriyle ve çıkarlarıyla uyumlu olması bilgi-iktidar ilişkisinin bir sonucudur. Bu açıdan tüm

¹⁹⁹Richard Devetak, “Post-yapısalcılık”, Scott Burchill, v.d., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 267-269.

²⁰⁰Birgül Demirtaş Coşkun, “Postmodern Yaklaşım”, Haydar Çakmak (ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara: Barış Kitapevi, 2007, s. 195.

²⁰¹Hakan Övünç, “Uluslararası İlişkilerde Post-yapısalcı Yaklaşımlar ve Anarşinin Yapı-Sökümü”, Hasret Çomak, Caner Sancaktar (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, İstanbul: Beta, 2013, s. 529.

²⁰²Michel Foucault, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, çev. Alan Sheridan, New York: Vintage Books, 1977, s. 160-161.

²⁰³Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1, 1996, s. 108-109.

²⁰⁴Viotti, a.g.e., s. 334.

kuramsal yaklaşımlar,pozitivistlerin iddia ettiklerinin tersine, nesnel gerçekliğin peşindeki bakış açıları değil, gerçekleri farklı şekillerde yorumlayan lenslerdir. Bu nedenle paradigmlar, doğal olarak belirli bir grubun çıkarına uygun olarak, geçmişe veya bugüne “gerçeklik” verilmesini sağlayan araçlardır. Dolayısıyla uluslararası ilişkilere hangi lensle bakılırsa bilgi üretimi de buna mukabil değişiklik gösterecektir.

Bu minvalde, postpozitivist teoriler birbirlerinden farklı, hatta kimi zaman zıt, şeyler söyleyen çeşitli bakış açılarından oluştuıkları için belli bir grup altında toplamaya çalışmak çok zordur. Ancak bu teoriler, yaptıkları açıklamalar üzerinde anlaşmaya vardıklarıyla değil, itiraz ettikleriyle birleşen²⁰⁵ bir *teoriler ailesi*²⁰⁶ olarak görülebilir. Bu yaklaşımların her biri farklı lensler kullanarak sübjektif bir uluslararası ilişkiler profili çizmektedir. Örneğin, Feminizm uluslararası ilişkilerdeki (toplumsal) cinsiyet eşitsizliklerini odağına oturtmaktadır; Neo-Gramscian okul bilgi ve iktidar arasındaki ilişkiyi yönlendiren hegemonya konusunu sorunsallaştırmaktadır.

Yine bu yaklaşımın bir kolu olan Postkolonyalizm ise kolonicinin kolonize üzerinde kurduğu egemenliği postkolonyal dönemde sorgulayan yaklaşımdır ki şüphesiz bunu “eski” kolonize halklar yapmaktadır. Batı’nın inşa ettiği, dünyanın geri kalanını açıklama iddiasında olan meta-anlatılara karşı çıkmakta ve bunun iktidar ilişkilerinin bir sonucu olduğunu açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Postkolonyal Teori kendisini öncelleyen ve dünyanın geri kalanını ötekileştiren bakış açısına karşı hem uluslararası ilişkilere hem de disipline Öteki’nin gözünden bakmaktadır. Bu nedenle postkolonyal teorisyenler Öteki’ni bir özne olarak Batı’nın, Batı-dışını nasıl nesneleştirdiği sorunsalına eğilmişlerdir. Batı’nın kendi merkezinden yazdığı tarih anlatısını yıkıp, tarihin seyrinde Öteki’nin önemine vurgu yapmışlardır. Disiplinin Batı-merkezli sorunlarının ve bakış açılarının aksine, yanına postkolonyal öznelere sorunlarını eklemişlerdir. Bunlarla birlikte disiplinde Batı-dışı akademisyenlerinin kendilerini temsil etme konusundaki karşılaştıkları güçlükleri ve kısıtları ele almışlardır.

²⁰⁵Steve Smith, “Bir Disiplinin Öz Görüntüleri: Uluslararası İlişkiler Kuramının Bir Soyağacı”, Ken Booth, Steve Smith (ed.), *Uluslararası İlişkiler Kramları*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2015, s. 26.

²⁰⁶Alexander Wendt, “Constructing International Politics”, *International Security*, Vol. 20, No. 1, 1995, s. 71.

III. BÖLÜM: ULUSLARARASI İLİŞKİLER'DE POSTKOLONYAL TEORİ

Postkolonyal Teori doğrudan Uluslararası İlişkiler disiplininde doğmayıp daha sonra, uluslararası ilişkiler çalışan akademisyenlerin disipline ihraç etmesi ile etkili olmaya başlamıştır. Bu kurama ilişkin yapılan ilk çalışmalar uluslararası ilişkilerle ilgili boyutlara sahip olsa da doğrudan Uluslararası İlişkiler disiplininin çalışmaları değildir. Fakat buna rağmen teorinin temelini ve genel eğilimini anlamak açısından önemlidir. Üstelik nihayetinde disiplinin akademisyenlerin Postkolonyal Teori'nin bu öncüllerinin çalışmalarından etkilenerek, kuramı disiplinin sınırları içerisinde uyarlamışlardır. Bu nedenle bir zemin kazandırması açısından öncelikle kuramın öncüllerinin temel varsayımlarına kısaca değinilecek daha Uluslararası İlişkiler disiplinindeki mahiyeti ele alınacaktır.

3.1. Postkolonyal Düşünce ve Kuram: Öncülleri ve Temel Varsayımları

Postkolonyal Teori'nin ortaya çıkışıyla ilgili net bir tarih vermek oldukça güç olsa da ilk olarak 1950'de Aime Cesaire tarafından kaleme alınan *Discourse on Colonialism* çalışmasıyla başlatılabilir. Cesaire'e göre kolonyalizm bir "medenileştirme" aracı değil, aksine hem kolonizasyonu hem onun kimliğini inşa eden koloniyi yıkan bir projedir. Ona göre kolonize toplumlar; kurnazlığın erdem olarak öğretildiği, korkunun aşılandığı, aşağılık kompleksi verilen, umutsuz, darmadağın edilmiş bir ekonomiye sahip, kötü beslenmeye maruz kalan ve hammaddeleri yağmalanan toplumlardır.²⁰⁷ Bununla birlikte sahte bir insanlık anlayışına sahip olan kolonyalizm, aynı zamanda koloniyi gayri-medenileştirmekte, onu ahlaken yozlaştırmakta ve vahşileştirmektedir.²⁰⁸

Koloninin kolonizenin kimliği üzerindeki etkisi ve bunun kolonize halkın psikolojisine nasıl sirayet ettiği, kolonyalizme bizzat tanıklık etmiş ve buna karşı aktif şekilde direnmiş olan, Cezayirli Franz Fanon'un en çok üzerinde durduğu konu olmuştur. Kolonyalizmi şiddetin eşlik ettiği bir süreç olarak vurgulayan Fanon'a göre bu şiddet hem fiziksel unsurları hem de psikolojik unsurları içermektedir. Ona göre kolonici, yerleştiği toprakların halkların varlığını yadsımakta ve ırksal olarak daha üstün olduğu algısını yerleştirerek kolonize toplumları ötekileştirmektedir. Bu durumda

²⁰⁷ Cesaire, *a.g.e.*, s. 5-6.

²⁰⁸ *A.g.e.*, s. 2.

Ötekileştirilen'e Ötekileştiren'e benzemekten başka yol bırakılmamakta ve Öteki'ne benzeyebildiği ölçüde varlığı meşru sayılmaktadır.

Bu ikiliği siyah ve beyaz ırk değerlendirmesi üzerinden yapan Fanon'a göre beyaz ırk kendisini siyah ırka göre üstün görmekte ve siyahların kendilerini beyazlarla eşit görmesinden de hoşlanmamaktadır.²⁰⁹ Siyahların, beyazlardan bir yandan nefret etmesine rağmen yine de beyazlar gibi davranarak kendilerinin beyazlarla eşit olduğunu kanıtlama çabaları ise beyaz ırkın üstünlüğünü perçinlemektedir.²¹⁰ Bu nedenle siyah insan kendilerini kanıtlama çabalarından vazgeçip siyah olmasından rahatsız olmamalı ve siyah gibi davranmalıdır. Bu koloni kimliğinin şiddetle eş zamanlı giden bir inkâ üzerinden kurulduğunu belirten Fanon, bu kimlikten özgürleşmek için kolonicinin kolonizeye dair anlattığı yalanlardan kurtulmaya imkânsağlayan ulusal bir kültür veya bilinç ortaya çıkarılmalıdır.²¹¹ Dolayısıyla kolonyalizmle mücadelede koloni öncesi kültür ve kimliklerin yeniden inşa edilmesi oldukça önemlidir.

Kolonyalizmi ırksal bir ikilem üzerinden ele alan diğer bir postkolonyal figür Albert Memmi ise, Fanon gibi, siyah insanı doğrudan eleştirmeyip bunun yerine onu anlamaya çalışmaktadır. Memmi'nin en temelde "Bu kadar acı çektirmesine rağmen siyahların neden beyazları hala sevip onlara benzemeye çalışır ve tüm nefretine rağmen neden beyazlar bazı durumlarda siyahları korur?" ikilemi üzerinden hareket etmektedir. Memmi'ye göre kolonici kolonizeyi aşağılayarak kendini üstün görmekte ve kolonizeyi korkak, tembel ve değersiz olarak göstererek ötekileştirmektedir. Kolonici, kolonize üzerinden refahını artırırken, onu sürekli olarak aşağılamış ve ona sadece ağır işleri yaptırmıştır.²¹² Bu nedenle hiç yönetim görevlerini icra etmemiş olan kolonizeler, postkolonyal dönemde bağımsızlıklarını kazanmışlar fakat verimli bir yönetim performansı gösterememişlerdir.

Diğer postkolonyal teorisyenlerden farklı şekilde Edward Said, kolonyalizmi Doğu'nun, Batı tarafından siyasi-entelektüel alanda nasıl temsil edildiğini çeşitli metinler ve söylemler üzerinden incelemiştir. Said, inşa edilen bazı söylemlerin tarihsel süreç içerisinde hâkim kılındığını ve bunu bilgi-güç ilişkisinin tanzim ettiğini belirten Michel Foucault'un çözümlmelerinden etkilenmiştir. Bu doğrultuda, *Oryantalizm*

²⁰⁹Franz Fanon, *Black Skins White Masks*, çev. Charles Lam Markmann, London: Pluto Press, 1986, s. 10-11.

²¹⁰A.g.e., s. 17.

²¹¹Fanon, *The Wretched...*, s.2.

²¹²Memmi, a.g.e, s. 14-29.

isimli eserinde Said, Batı'nın bir takım söylem-bilimsel yöntemlerle Doğu'yu ve karşılıklı bir zıtlık ilişkisiyle de kendisini nasıl tasvir/temsili ettiğini ele almaktadır. Said'e göre Batı'nın Doğu'yu temsili objektif olmaktan ziyade Batı'ya ait bakış açısının Doğu üzerinde yarattığı bir güç ilişkisidir ve bu ilişki halen canlılığını sürdürmektedir.²¹³

Said'e göre Batı'nın, Doğu'ya dair yarattığı tembel, az gelişmiş, bağınaz, despot ve cinsellik düşkünü temsili, gerçekte Doğu'yu betimlediği için değil Batı'nın söylemlerinin bu yönde olduğu için böyledir.²¹⁴ Bu hayali Doğu'ya karşın Batı kendisini rasyonel, gelişime ve geliştirmeye açık ve daha üstün olarak etiketlemektedir. Bu hiyerarşik anlayışa göre Doğu'nun gelişmesinin yolu ancak Batı'yı takip etmekleveya Batılı gibi olmaya çalışmakla mümkün olacaktır.²¹⁵ Bu ilişki ise Batı'nın hegemonik kontrol kurmak istediği toplum ve kültürle nüfuz etmesini sağlamakta, bu güç ilişkisini normalleştirmekte ve meşrulaştırmaktadır. Böylece, Oryantalizm Batı'nın Doğu'ya ait kimliği çıkarlarına göre tanımlayarak, onu nesneleştiren bir kolonyal tahakküm ilişkisi kurmasını sağlamaktadır.

Kolonyalizmi karşıtlık ilişkisi üzerinden inceleyen Said'in aksine, Gayatri Chakravorty Spivak daha az ayrıcalıklı olan koloniye atfettiği öznel değerle öne çıkmaktadır. Antonio Gramsci'nin toplumdaki yönetici sınıfların hegemonyasına tabi grupları ifade etmek için kullandığı *madun* kavramını Spivak, kolonileşme sürecine maruz kalmış, Batı'nın söylemleri tarafından tanımlanan ezilmiş farklı gruplar için kullanmıştır.²¹⁶ Spivak'a göre madun çarpıtılmış bir şekilde kolonyal söylem tarafından temsil edilmektedir ve anlatılmaktadır.²¹⁷ Ona göre madun'un bu şekilde temsil edilmesi bilinçli ve emperyalist bir projedir.²¹⁸ Bu temsiliyete karşı madun'un kendini ifade etme çabası çarpıtılmış dil aracılığıyla söyleme dönüşecek ve bir anlam yozlaşması ile kendi kayboluşuna neden olacaktır.²¹⁹ Çünkü madun'un her öznellik arayışı sadece kolonyal söyleminin parametrelerinde olacağı için kolonyal ilişkilere dair anlamlı bir direniş mümkün olmayacaktır. Zira kolonyal söylem o kadar kapsayıcıdır ki, madun'un daha önceki kültürüne ve anlam kodlarına ilişkin bağlarını koparmış ve üzerine politik

²¹³Edward Said, *Oryantalizm*, çev. Neziha Uzel, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998, s. 17-18.

²¹⁴A.g.e., s. 149.

²¹⁵Said, a.g.e., s. 433.

²¹⁶Ashcroft, v.d., *Post-Colonial Studies...*, s. 198-200.

²¹⁷Spivak, *Can The Subaltern Speak?* ..., s. 79.

²¹⁸A.g.e., s. 78.

²¹⁹İpek, a.g.e., s. 419.

söylemini inşa etmiştir. Bu nedenle Spivak'ın “Madun konuşabilir mi?” sorusu aslında madun'un bu konudaki kısıtını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu kısıt, madun'un siyasal bir eylemde bulunamayışını veya öznesel olmayışını değil, aksine bu özneliğin hâkim söylemler içinde ses bulup, temsiliyet ilişkileri içinde duyulamamasını içermektedir.

Spivak gibi Hindistan kökenli olan önemli bir diğer teorisyen olan Homi Bhabha ise kolonyal temasın hem kolonici hem de kolonize açısından bir ikirciklik barındırdığına dikkat çekmektedir.²²⁰ Bhabha'ya göre kolonyal güç bir taraftan yerli halkın kendisine benzemesi için baskı uygularken diğer taraftan da kendisini üstün göstererek yerlilerin hiçbir zaman tam olarak kendilerine benzeyemeyeceğini vurgulamaktadır. Aynı zamanda, kolonici kolonide gelişmişliğin ve gücün simgesi olarak görülmekte ve bu nedenle koloniciye özenilerek onu *taklit* etmeye çalışılmaktadır. Bu sürecin sonunda ise kültürel alışkanlıklar, kurumlar ve değerler bakımından koloniye çok benzeyen fakat tamamen onun gibi olmayan *melez* kimlikler ortaya çıkmaktadır.²²¹ Aslında bu melezlik kolonici ve koloni arasında karşılıklı etkileşimin yaşandığı üçüncü bir alandır.²²²

Bu melez kimlikler ise hem koloni hem de kolonici için *kararsızlık* yaratmaktadır.²²³ Kolonici açısından bu kararsızlık, *gölünçtaklit* kolonide bir mücadele alanı yaratabilecek ve böylece ironik şekilde koloninin kendi sonunu hazırlayacak olmasından kaynaklanmaktadır. Yani koloni toplumları kolonyal söylem, kültür ve düzeni benimseyerek hem onu yeniden üretmekte hem de yanlış uygulamalar ve saptırmalarla kolonyal düzenin etrafından dolanmakta, ona meydan okumakta ve onu altüst etmektedir.²²⁴ Koloni için kararsızlık ise, koloninin bir yandan gücüne özendiği kolonici gibi olmak isterken diğer yandan kendi esaretinin ve güçsüzlüğünün sorumlusu olarak gördüğü için koloniciye tam olarak entegre olmaktan çekinmesinden gelmektedir. Bhabha'nın çözümlemelerinde kolonici ve koloni arasındaki bu şekilde

²²⁰Bahar Rumelili, “Batı Merkezilik ve Postkolonyalizm”, Evren Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 214.

²²¹Homi Bhabha, “Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse”, *Discipleship: A Special Issues on Psychoanalysis*, Vol. 28, 1984, s. 126.

²²²Homi Bhabha, *The Location of Culture*, New York: Routledge Press, 1994, s. 173

²²³Bhabha, *The Location...*, s. 85.

²²⁴Rumelili, *a.g.e.*, s. 214.

ilerleyen tarihsel ilişki ve bu ilişkinin oluşturduğu kimliksel yapı kolonileşme sürecinin etkilerinin devam etmesine neden olmaktadır.²²⁵

Postkolonyal teorisyenlerden Dipesh Chakrabarty, diğerlerinden daha farklı bir yaklaşım benimseyerek kolonyal söylemin, postkolonyal dönemde tarih yazımına etkisini araştırmıştır. Chakrabarty, bir öz eleştiri yaparak bu hususta Batılı yazarlar kadar madun yazarları da eleştirmektedir. Chakrabarty'e göre madun yazarlar kendilerini yeterince temsil etmenin ve postkolonyal tarih yazımını doğru bir şekilde yapmanın uzağındalardır.²²⁶ Özelde Hindistan'ın tarih yazımı üzerinden yaptığı incelemesinde, Avrupa tarihi ile ilgili bu kadar çok çalışma yapılırken Hindistan da dâhil üçüncü dünya tarih yazımının azlığından yakınmaktadır.²²⁷ Batı-dışının tarih yazımının bu şekilde *maduniyet* durumunda kalmasının nedeni ise Batı'nın tarihini öncelleyen ve diğer bölgelerin tarihlerini Batı'nın bir varyasyonu olarak gören söylemdir.²²⁸ Bu söylem nedeniyle postkolonyal yazarlar bile kendi tarihlerini yazarken Batı tarihine referans yapma zorunluluğu hissetmelerine neden olmaktadır. Chakrabarty, bu durumun Avrupa'nın ayrıcalıklı konumunu sürdürmesine ve dünyanın kalanına göre üstünlüğünün devam etmesine katkı sağlamaktadır.²²⁹ Ona göre bu ilişki sadece tarih için değil diğer tüm bilimler için geçerli olmaktadır.

Batı'nın üstünlüğü ile bilgi üretimine dair ortaya çıkan paralellik, Chakrabarty'nin üstünde durduğu diğer konu olan bilgi ve güç arasındaki ilişkinin bir uzantısıdır.²³⁰ Ona göre bilgi ve güç arasındaki bu yakın ilişki kolonyalizmin yayılmasını sağlayan en önemli araçlardan biridir.²³¹ Zira kolonicinin, kolonilerde yaşayan yerli halktan her anlamda üstün olduğu algısı "bilimsel" tezlerle desteklenerek yerleştirilmiştir. Bununla birlikte kolonyal andan önce yerel halkın anlatmaya değer bir tarihinin ve kültürel değerlerinin olmadığı düşüncesi, kolonicinin kendi dilini ve tarihini

²²⁵Bhabha, *The Location...*, s. 196.

²²⁶Dipesh Chakrabarty, "Postcoloniality and the Artifice of History: Who Speak for "Indian" Past", *Representations*, No 37, 1992, s. 3

²²⁷*A.g.e.*, s. 2.

²²⁸Chakrabarty, *a.g.e.*, s. 1.

²²⁹*A.g.e.*, s. 1.

²³⁰Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Oxford: Princeton University Press, 2000, s. 28.

²³¹*A.g.e.*, s. 29.

hâkim kılmasıyla mümkün olmuştur. Bu hiyerarşik bilgi üretiminde, üstün olan söylemler yerel halkın tarihsiz kalmasına neden olmuştur.²³²

Bu minvalde genel anlamda, Postkolonyalizm Batı'nın kendi üstünlüğünü inşasını sorunsallaştırmaktadır. Bu inşanın nasıl sağlandığının üzerinde durarak Batı-dışının öznelliğini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Robert Young'un ifadesiyle;

*Postkolonyalizm, Batı ve Batılı olmayan insanlar arasındaki ilişkilerin ve bu insanların dünyalarının incelenmesindeki egemen yolları değiştirmeye çabalar... Bu dünyayı tersine çevirmek demektir. Bu, fotoğrafa diğer tarafından bakmak, Berlin veya Boston yerine Bağdat veya Benin'de yaşarken, bazı şeylerin nasıl farklı görüneceğini tecrübe etmek ve nedenlerini anlamak demektir. Bu Batılıların, Batılı olmayan dünyaya baktıklarında gördüklerin şeyin, gerçeğin kendisinden ziyade, aslında aynadaki kendi yansımaları ve varsayımları olduğu anlamına gelir...*²³³

Doğal olarak, bu yaklaşımlardan etkilenen Uluslararası İlişkiler teorisyenleri de disiplini aynı eleştirel bakış açısıyla ele almaya çalışmışlardır. Bu nedenle disiplinde Batı'nın güdümünde gelişen pozitivist teorileri ve bunların söylemleriyle inşa ettikleri hegemonik “gerçek”leri dekolonize etmeye çalışmışlardır. Bilgi ve iktidar/güç arasındaki ilişkinin disipline hangi söylemleriyle sirayet ettiğini açığa çıkarmayı ve Batı'nın hegemonyasını sürdüren ve doğallaştıran araçları ortadan kaldırmayı amaç edinmişlerdir.

3.2. Uluslararası İlişkiler’de Postkolonyal Teori: Disiplini Dekolonize Etmek

Irka dayalı dışlamalar, Avrupalıların daha sonra dışarılıklar veya yabancılar hakkında oluşturacakları imgeler açısından kalıcı nitelikte bazı ana kalıplar sağlayan Yunan ve Roma medeniyetlerine kadar dayanmaktadır.²³⁴ Tarihin daha önceki dönemlerinde oluşturulmuş olan bu ayrımcılık Avrupa kökenli kolonyal yayılcılık ile birlikte içselleştirilmiş, geliştirilmiş ve yeniden işlenmiştir. Irkçı ideolojiler ile

²³²Sankaran Krishna, “The Importance of Being Ironic: A Postcolonial View on Critical International Relations Theory, *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol 18, No 3, 1993, s. 407.

²³³Robert J. C. Young, *Postcolonialism: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 2.

²³⁴Loomba, *a.g.e.*, s. 129.

kolonyalizm arasındaki diyalektik bağ nedeniyle kolonyalistler tarafından üretilen ırksal varsayımlar aynı zamanda kolonyalist pratikleri yapılandırmıştır.²³⁵

Çeşitli Avrupa uluslarının kolonyal girişimleri arasında devasa farklılıklara ve kolonize edilen toplumların barındırdıkları çeşitliliklere rağmen kolonileştirilen halklar için birbirine oldukça benzer ve ırksal aşağılamaya dayalı klişeler üretilmiştir. Doğu'nun halkı barbar ya da yoz şeklinde nitelenirken, Afrikalılar veya Yerli Amerikalılar, Avrupalıların onlarla karşılaşmasından doğmuş gibi tasarlanmış ve ilkelcilik söylemleriyle kuşatılmıştır. Aralarındakibunlar gibi ince nüanslar olmakla birlikte geneldeİngiliz, Fransız, Hollandalı, İspanyol ve Portekizli kolonyalistler tembellik, saldırganlık, kabalık, oburluk, cinsel serbestlik, ilkellik ve irrasyonellik gibi özellikleri çoğunlukla (tutarsız ve çelişkili bir biçimde) Afrikalılara, Yerli Amerikalılara, Hintlilere, İrlandalılara ve diğer halklara atfetmişlerdir.²³⁶ Kolonicilerin yerli hakla etkileşime girme tarzları arasında farklılıklar barındırmış ve bu farklılıklar ırk söylemleri ve kimlikleri üzerinde etkili olmuştur. Fakat her haliyle, kolonyal söylem bu şekilde seyahat anlatıları, “bilimsel” çalışmalar ve tarih yazımı gibi çeşitli araçlarla Avrupa ile onun ırksal olarak aşağı olan Ötekiler’i arasındaki ayrımı perçinlemiştir.

Avrupa'nın kolonyal pratikteki (ten rengi, dini farklılık ve hatta Avrupalı olmamak gibi farklı imgeçlere bağlı olarak kurgulanan tutarsız ve anlamsız) bu ilginç ırkçı yaklaşımı, kolonyalist yönetimler tarafından çok gerçek eşitsizliklere dönüştürülmüştür. İlk olarak Avrupa ile başlayan Batı kaynaklı bu eşitsizlik pek çok alana yansımış ve bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler de bundan nasibini almıştır. Uluslararası İlişkiler, Batı'nın küresel siyasetteki hâkimiyetiyle doğru orantılı bir şekilde, Batılı kurumlarda doğmuş, felsefi ve tarihi zemini Batılı kaynaklara dayalı olarak inşa edilmiş ve nihayetinde 1980'li yıllara kadar Batılı kuramlar ile geliştirilmiştir. Doğal olarak disiplin Batı'nın güdümünde edindiği bu ırkçı bakış açısı nedeniyle Öteki'ni doğru temsil etmemiş, onun sorunlarını ele almamış, tarihini okumamış ve onun bakış açısını dışlamıştır. Bu nedenle postkolonyal teorisyenler disiplinin bu eşitsiz doğasını yapı-söküme uğratmaya ve değiştirmeye çalışmışlardır. Bunun için disiplinin olaylara ve sorunlara yaklaşırken takındığı dar görüşlü bakış açısını, görmezden geldiği Öteki'nin öznelliğini, tarih anlatısını ve halen disiplinin akademisinde yaşanan ayrımcılığı ele almışlardır.

²³⁵Robert Miles, *Racism*, London: Routledge, 1989, s. 27.

²³⁶A.g.e., s. 131.

3.2.1. Uluslararası İlişkiler'in Dar Görüşlülüğü: Postkolonyal Dünyaya *West-centric*²³⁷ Yaklaşım

Uluslararası İlişkiler gerek kurumsal olarak gelişim yerleri gerekse de felsefi temelleri ve merkezine aldığı sorunsallar açısından Batılı bir disiplin olarak olagelmıştır. Disiplinin Realizm veya Liberalizm gibi klasikleşen yaklaşımları, tarihi referanslarını Thomas Hobbes ve Immanuel Kant gibi Batılı düşünürlerin fikirlerine dayandırmışlardır. Bu yaklaşımlar Vestfalya Barışı'nı kendilerine milat alıp, bu tarihten günümüze kadar devlet sisteminin evrimi, devlet, egemenlik, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi özünde Batılı olan unsurları disiplinin temel kavramları haline getirmişlerdir. Merkeze aldıkları konular ise Batılı devletlerin öncelikleriyle uyum içerisinde olmuştur. Dolayısıyla Batı'nın öz deneyimine dayalı olarak oluşturulan bu teoriler, daha çok Batılı devletlerin gerçeklerini yansıtan sınırlı bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Fakat bu Batı-merkezli dar görüşlü yaklaşıma rağmen yine de ortaya koydukları gerçekleri, sorunları ve çözümleri tüm dünyaya genelleme eğilimindedirler. Pek çok eleştirel teorisyen gibi postkolonyal teorisyenler de disiplinin bu dar görüşlülüğünü eleştirmişler ve kırmaya çalışmışlardır.

Postkolonyal yazarlara göre disiplinin teorik gündemi Batılı devletlerde meydana gelen gelişmelere göre şekillenmekte, buna dair konuları odağına oturtmaktadır. Örneğin Soğuk Savaş döneminde nükleer caydırıcılık gibi konular ön plandayken, bu süreçte yaşanmaya devam eden dekolonizasyon ve bunun ardından bağımsız olan devletlerin yaşadıkları yapısal sorunlar göz ardı edilmiştir. Benzer şekilde 11 Eylül sonrasında terörizm ve güvenlik çalışmaları artarken yoksulluk ve azgelişmişlik dikkatleri çekmemiştir. Dolayısıyla disiplinin teorisyenlerinin çoğunun üzerinde durduğu konular ağırlıklı olarak Batılı devletlerin sorunlarına paralel olarak belirmiştir. Fakat bunların klasik teorilerce evrensel sorunlar olarak lanse edilmesi ve dünyanın geri kalanının ayrıca ele alınmaması, postkolonyal devletlerin özgün sorunlarını disiplinin çerperinde kalmaya mahkûm etmiştir.

²³⁷Uluslararası ilişkiler disiplininin ilk yıllarında Batı Avrupa'nın, (daha spesifik olarak İngiltere'nin) ağırlığı hissedilmişse de II. Dünya Savaşı sonrasında bu ağırlık yerini ABD'ye bırakmıştır. Fakat bu çalışmada, ABD/Avrupa ayrımı yapılmaksızın, her ikisini de kastederek Batı-merkezcilik (West-centrism) kavramı kullanılmıştır. Bu tercihin temel nedeni disiplinin geleneksel teorilerinin (değişen derecelerde de olsa) hem Avrupa hem de ABD'nin tarihi ve kültürel evrimine dayanarak oluşturulmuş olmasıdır.

Batı'nın sorunlarını küresel sorunlar haline getirmenin yanında klasik yaklaşımların, uluslararası ilişkilerin hâkim kurumu olarak gördüğü egemenliği evrenselleştirmesi ve temel analiz birimi olarak devleti alması da aynı derece de sorunludur. Batı'ya özgü olan egemenlik kurumu, postkolonyal teorisyenlere göre dekolonizasyon süreci sonrasında evrensel bir kurum ve prensip haline gelmiştir.²³⁸ Günümüzde postkolonyal devletlerden, Batılı devletlerle aynı şekilde egemenlik sağlanması beklenmekte ve aktörlüğü de bu oranda değerlendirilmektedir. Fakat henüz devlet inşa süreçlerini tamamlamamış olan bu devletler aynı performansı icra edemediklerinden dolayı bu devletlerin durumları incelenirken analiz biriminin ne olacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Vestfalyan kriterleri karşılayamayan bu devletler “başarısız devlet”, “haydut devlet” ya da “sözde devlet” gibi yaftalamalara maruz kalmakta ve öznelliği sorgulanmaktadır.

Bu devletlerin egemenliğin icrasında yaşadığı sorunların kökenleri ise yeterince incelenmemekte ve bunun nedeni olarak yerel kapasite eksikliği gösterilmektedir. Postkolonyalteorisyenlere göre postkolonyal dünyada uygulanan egemenlik, Batı'da uygulananndan tam bir sapma göstermez, aksine her ikisi de benzer moraliteyi içermektedir.²³⁹ Fakat aradaki farklılık Batı tarzı egemenliğin (pek çok Batılı norm, kurum ve prensip gibi) zamanla mükemmelleşme fırsatına sahip olmasıdır. Dolayısıyla disiplinin klasik yaklaşımlarının bu tarihsel farklılığı görmezden gerek yaptıkları değerlendirmeler kasıtlı olarak bu devletleri bağımlı veya yarı-egemen devletler olarak yaratmaktadır.²⁴⁰ Postkolonyalizm'e göre bu kolonyal söylemler günümüzdeki güç ilişkilerinden bağımsız değildir.²⁴¹ Nitekim bu devletlerin yaşadıkları egemenlik sorunlarının temelleri dekolonizasyon sürecinde atılmıştır. Bu süreçte bağımsızlığını kazanan kolonilere, kolonici devletlerin uygun gördüğü haklar tanınmış ve bağımsızlığın kural ve prosedürleri kolonicitarafından oluşturulmuştur.²⁴² Kolonyal söylem ile uluslararası hukuk iç içe geçmiş olduğundan bu çelişki görmezden gelinmekte ve disiplinin Batı-merkezli bakış açısıyla inşa edilen söylemleriyle de yok sayılmaya devam ettirilmektedir.

²³⁸Rumelili, *a.g.e.*, s. 215.

²³⁹Siba N. Grovogui, “Sovereignty in Africa: Quasi-Statehood and Other Myths in International Relations”, Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw (der.), *Africa's Challenge to International Relations Theory*, Hamsphire: Palgrave, 2001, s. 30-31.

²⁴⁰*A.g.e.*, s.29.

²⁴¹Siba N. Grovogui, “Postcolonialism”, Tim Dunne, v.d., (ed.), *International Relations Theory: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 248.

²⁴²Rumelili, *a.g.e.*, s. 215.

Mevcut Batı-merkezli kuramların ve kurumların söylemleriyle inşa ettikleri uluslararası sistem, Batı'nın lehine olacak şekilde hiyerarşik bir yapıya büründürülmüştür. Fakat yine bu kuramların varsayımları sayesinde uluslararası sistemin hiyerarşisi görmezden gelinmekte veya gizlenmektedir. Geleneksel yaklaşımlar, özellikle de Realizm tarafından uluslararası sistemin anarşik bir yapıda olduğu ön kabulü bu hiyerarşiyi görmezden gelerek dar görüşlü bir analiz yaptıklarının en net ifadesidir. Zira sistemin anarşik yapısı ancak küresel siyasete etki etme kapasitesi yüksek (ve genellikle Batılı) güçlü devletler için geçerlidir. Postkolonyal ve neokolonyal devletler açısından uluslararası ilişkiler, uluslararası sistemin ve kuruluşların işleyişinin büyük güçler tarafından düzenlendiği hiyerarşik bir alandır.²⁴³ Hiyerarşik sistem, bu devletlerin davranışlarını kısıtlayan pek çok faktöre sahip olmasına rağmen, ana akım kuramlar tarafından anarşi söylemiyle görmezden gelinmektedir.²⁴⁴ Bu devletlerin ekonomik olarak az gelişmişliği ve siyaseten kısıtlı otonomileri devletlerin kapasitelerinde aranmakta ve bu devletler aşağı görülmektedir. Bu devletlerin içsel olarak yaşadıkları sorunların nedeniyle uluslararası sistem arasında bir ilgi olmadığına dair geliştirilen söylem, Postkolonyalizm açısından disiplini sorunlu hale getirmektedir.²⁴⁵

Batı-merkezli söylemlerin postkolonyal dönemde kolonyal ilişkileri devam ettirdiğini gösteren başka örnekleri insan hakları, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve kalkınma gibi konuları oluşturmaktadır. Geri kalmış ve otoriter hükümetlere yönelik Batılı devletlerin ve sivil toplum kuruluşlarının rutin eleştirileri disiplinin özellikle liberal ve inşacı yaklaşımları tarafından kabul görmektedir. Bu yaklaşımlar, bu tarz eleştiren ve utandıran söylemlerin kimliklerini teyit etme ihtiyacı içinde olan bu yeni devletleri harekete geçireceğine inanmaktadırlar. Böylece bu “haklı ve gerekli” eleştirilerin yarattığı baskı postkolonyal devletlerin ilerlemesini sağlayacaktır. Postkolonyalizm’e göre bu söylemler, Batılı ve Batılı olmayan toplumlar arasındaki sosyal ve ahlaki hiyerarşiyi yeniden üretmeye, Batı’nın iktidarının ve müdahalelerinin

²⁴³Elem Eyryce Tepeciklioğlu, “Postkolonyal Kuram Uluslararası İlişkiler Disiplinini Dekolonize Etmek”, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2013, s. 88.

²⁴⁴Boniface E. S. Mgonja, Iddi A. M. Makombe, “Debating International Relations and Its Relevance to the Third World”, *African Journal of Political Science and International Relations*, Vol 3, No 1, 2009, s. 31.

²⁴⁵Arlene Tickner, “Seeing IR Differently: Notes from the Third World”, *Millennium: Journal of International Studies*, Vol 32, No 2, 2003, s. 309-319.

meşruiyetini sağlamaya yarayan kolonyal söylemlerdir.²⁴⁶ Bu söylemler aracılığıyla Batı üstün, ileri ve gelişmişliğin dağıtıcısı iken Batı-dışı toplumlar geri, aşağı ve yardıma muhtaç olarak konumlandırılmaktadır. Bu açıdan Batı-merkezli söylemler kolonyal dönemdeki söylemlerle aynı temsil pratiklerini içermektedir.

Uluslararası İlişkiler’de hâkim olan bu Batı-merkezli düşünce yapısı, teori ve incelemeye çalıştığı küresel sorunlar arasında bir kopukluğa neden olmaktadır. Mohammed Ayoob’a göre Batı dünyasında devletlerin hayati çıkarlarını dış tehditlerden koruma ile neredeyse özleşmiş olan güvenlik postkolonyal bir devlet söz konusu olduğunda yeterli olmamaktadır.²⁴⁷ Çünkü devletin dışındaki tehditlere ek olarak sınırlarının içindeki sorunlarla uğraşan postkolonyal devletlerin güvenlik kaygılarını Batı-merkezli bir güvenlik yaklaşımıyla açıklamak mümkün değildir.²⁴⁸ Bu nedenle Devlet oluşum süreçlerini tamamlamış olan Batılı devletlerin güvenlik tanımıyla postkolonyal dünyanın güvenlik sorunlarını analiz etmeye çalışmak problemlidir.

Dünya nüfusunun dörtte üçünden daha fazlasının herhangi bir şekilde kolonyalizmden veya sonuçların etkilenmiş olmasının rağmen²⁴⁹, kolonyalizme dair tarihin, sorunların, kurumların veya aktörlerin, paradoksal bir şekilde, disiplinde yer bulamaması esasında Batı-merkezli bakışınkasıtlı kısıtından kaynaklanmaktadır. Postkolonyalizm’e göre bu kopukluk, örneğin Doğu çalışılırken Doğu’nun farklı bir uluslararası sistem olarak görülüp buna uygun teorilerle ele alınmasıyla önlenebilecektir.²⁵⁰ Aksi takdirde Batı’nın bugününü temel alarak oluşturulan teorilerle gerçek çarpıtılıp Doğu anlanamayacak ve açıklanamayacaktır.

Fakat postkolonyal teorisyenlere göre Batı-merkezcilik zaten bilinçli bir tercihtir. Onlara göre uluslararası ilişkiler hem kuram da hem de pratikte farklılığın silinmesini içermiştir. Batılı modern devlet sistemi farklılığı mekânsal olarak ötelerken, modern ideolojiler ve gelişme literatürü farklılığı zamansal boyutta gerilik olarak

²⁴⁶Roxanne L. Doty, *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.

²⁴⁷Keith Krause, Review of Theorizing Security, State Formation and the ‘Third World’ in Post-Cold War World The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System, *Review of International Studies*, Vol 24, No 1, 1998, s. 125-126.

²⁴⁸A.g.e., s. 125-126.

²⁴⁹Ashcroft, *The Empire Writes Back...*, s. 1.

²⁵⁰Mohammed Ayoob, “Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism”, *International Studies Review*, Vol 4, No 3, 2002, s. 27-48.

tanımlamış fakat her iki şekilde de yok saymıştır.²⁵¹ Disiplinde farklılık ile gerçek bir temas veya karşılaşma önlenerek, bu devletlerin Batı'ya göre uyumsuzluğu kabul edilmemiştir.²⁵² Bu yadsımanın neticesi olarak da postkolonyal öznel bilinçli olarak yanlış betimlenmiş ve ihmal edilerek temsil edilmiştir. Böylece Edward Said'in çözümlemelerine denk, "Batılı" ve "Öteki", "modern" ve "geleneksel", "medeni" ve "geri kalmış" gibi zıt kimlikler kurgulanarak Batı öncellenmiştir. Bu kurguda Batı rasyonel, modern ve gelişmiş bir özne olarak önsel bir şekilde nitelenirken, Batılı olmayan varlığı modern benliğin sahip olduğu her şeyden yoksun bir nesne olarak tanımlanmıştır. Bu Batı'ya ayrıcalıklı yaklaşım Postkolonyalizm'in başka bir karşı çıkışına, disiplindeki yerleşik özne-nesne ilişkisinin inşasına işaret etmektedir.

3.2.2. *The West and the Rest* Retoriği Bağlamında "Öteki"nin Özneliği

Uluslararası İlişkiler'in geleneksel yaklaşımları Öteki'ni geri kalmış ve aşağı olarak kurgularken, aynı zamanda bu üstüne biçtiği kimliğinden dolayı özneliğini de küçümsemekte, nesneleştirmekte hatta tamamen görmezden gelerek analiz etmemektedir. Özellikle Realizm, uluslararası ilişkileri büyük devletlerarasındaki ilişkilere indirgediğinden Batı'ya odaklanırken Öteki'ni görmezden gelmektedir. Neo-Realizm ise küçük devletlerin sistem üzerindeki etkilerini küçümseyerek yine büyük devletleri analiz birimi olarak görmektedir. Uluslararası ilişkileri böyle kısıtlı bir ilişki biçimi olarak görme eğilimi, disiplinin dikkatini belirli bölgelere yoğunlaştırmakta ve örneğin Afrika gibi uluslararası alana etki etme kapasitesi düşük postkolonyal bölgelerin dışlanışını kaçınılmaz kılmaktadır.

Bu yaklaşımlarda, Batı daima özne ikendünyanın geri kalanı konu, örnek, araştırma nesnesi olmuştur fakat hiçbir zaman özne olamamıştır. Geleneksel yaklaşımlara göre Batı kendini, dünyanın geri kalanından bağımsız olarak var etmiştir. Bu kendine yeterliliği, küresel siyasetteki kudreti, ekonomik ve teknolojik gelişmişliği ile Batı mutlak müdahale yetkisine ve etkileme kapasitesine sahip aktif bir öznedir. Fakat bunun aksine Öteki, Batı'nın müdahaleleri ile gelişebilecek olan, Batı üzerinde ya da küresel boyutta etkileri bulunmayan pasif bir nesnedir. Buna göre Öteki'nin konu edilmesi ve disiplinin Öteki'ni içine alacak şekilde genişletilmesi ancak uluslararası

²⁵¹Naeem Inayatullah, David L. Blaney, *International Relations and the Problem of Difference*, London: Routledge, 2004'den aktaran Roland Bealeker, "Searchin for Difference in a Homogeneous Discipline", *International Studies Review*, Vol 8, No 1, 2006, s. 128-129.

²⁵²A.g.e., s. 128-129.

ilişkilere yön veren aktör ve öznenin her zaman Batı olduğunu vurgulayan bir çerçeve ile mümkündür.

Geleneksel yaklaşımlar bazen de Öteki'nin özneliğini tümünden reddetmeyip, bunun yerine marjinalize etmiş veya kendi mekânına indirgemişlerdir.²⁵³ Bu temsilde Ötekili olay, olgu veya aktörlerin Batı üzerinde ya da uluslararası ilişkilerde etkili olabilecekleri olumlu bir öznellik vurgulanmaz, aksine bu Öteki öznenin olumsuz etkilerine dikkat çekilir. Bu öznenin özneliği göç ve hastalık gibi Batı'yı bozan, yozlaştıran ve tehdit eden etkilerle sınırlıdır.²⁵⁴ Örneğin Batı'yı özne alan güvenlik çalışmalarında zayıf ve azınlıkta olan kasıtlı olarak yanlış temsil edilmekte ve Batı'ya karşı yürütülen silahlı mücadeleler terörizm etiketi altında gayri meşrulaştırılmaktadır.²⁵⁵ Olumsuz etkilerinin vurgulanmadığı durumda da özneliği mekânsal olarak kısıtlanmaktadır. Bu kısıta göre Öteki kendine içkin olgu ve faktörlerle açıklanabilir, bu faktörler de ancak Öteki'ni etkileyebilir. Bu öznenin etkisinin mekânını aşıp Batı'yı veya genel anlamda uluslararası ilişkileri etki etkilemesinin veya dönüştürmesinin imkânı yoktur.

Nihayetinde geleneksel yaklaşımlara göre Öteki'ne karşı üç farklı tutum söz konusudur: Öteki ya kendi olay ve olgularıyla açıklanabilen sınırlı mekânsal etkisi olabilen zayıf bir öznedir ya kaçınılmaz bir şekilde Batı'nın etkisinde olan, ilahi son modernite için Batılılaşmak zorunda olan edilgen bir nesnedir ya da herhangi bir şekilde analize dâhil edilmeyecek kadar önemsenmemektedir. Fakat genel anlamda tüm yaklaşımlarda Öteki farklılığın kaynağıdır. Bu kadar Batılı olan Uluslararası İlişkiler teorilerinde farklılıklara ve özgünlüklere yer verilmemektedir. Bu nedenle geleneksel yaklaşımlara göre (en iyi ihtimalle) farklılıklar ancak bilgi zenginliği sağlayarak disipline katkıda bulunabilir ve bu oranda temsil edilebilir. Dolayısıyla geleneksel yaklaşımlara göre Öteki'nin, Batı'nın disiplini dönüştürdüğü veya etkilediği gibi bir potansiyeli yoktur.

Postkolonyal teorisyenlerin bu konuda eleştirdikleri yalnız geleneksel yaklaşımlar değildir. Postkolonyalizm gibi eleştirel gelenekten beslenen postpozitivist yaklaşımları da aynı noktada kusurlu bulmuşlardır. Onlara göre geleneksel ve eleştirel

²⁵³Bahar Rumelili, "Uluslararası İlişkilerde Yerel-Görüşlülük ve Doğu'nun Özneliği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 3, 2009, s. 57.

²⁵⁴Rumelili, *Uluslararası İlişkilerde...*, s. 57.

²⁵⁵Tarak Barkawi, Mark Laffey, "The Postcolonial Moment in Security Studies", *Review of International Studies*, Vol 32, No 2, 2006, s. 330-332.

yaklaşımlar aynı Batı-merkezli tarih anlatısından ve coğrafi bakış açısından yararlandıkları için Öteki'nin amilliğinin reddi bağlamında birleşmektedirler. Çünkü bu yaklaşımlar Batı'nın merkezi konumunu kıyasıya eleştirmişler fakat Öteki'nin özneliğini dikkate almayı kolaylaştıran hiçbir şey yapmamışlardır. Örneğin Post-yapısalcılık Batı'nın metinlerini, söylemlerini veya gücünü pekiştiren diğer tüm araçlarını yapı-söküme uğrattırken, özne olarak yine Batı'yı almış ve Öteki'ne yer vermemiştir. Ya da Feminizm toplumdaki cinsiyetler arasındaki eşitsizlikten kadını özgürleştirmek isterken eşitsizliğin kökenlerini bulmak için Batılı kadını özne olarak almış, örneğin farklı ulusal ve kültürel özelliklere sahip olmasına rağmen Doğulu kadının özgürleşmesini de Batılı normlara göre tanımlamıştır.²⁵⁶

Dolayısıyla Batı'nın yegâne özneliğini kırmak sadece Batı-dışını konu edinmek ya da Batı'yı eleştirmekle mümkün değildir. Zira öznellik mekânları aşan ve söylemler vasıtasıyla mekânları yeniden üreten bir özelliğe sahiptir. Hobson'un belirttiği gibi Doğu'yu anlatan bir çalışmanın öznesi Batı olabilir çünkü önemli olan Doğu'ya hangi ideolojik bakış açısıyla yaklaşp onu örnek, nesne ya da özne gibi hangi konuma yerleştirdiğidir. Benzer şekilde Batı'yı ya da Batı'nın özneliğini eleştiren bir çalışma Batı'yı dünyanın merkezine koyduğu ve Batı'nın varlığını dünyanın geri kalanının onun üzerindeki etkileri görmezden geldiği ölçüde Batı-merkezli olacaktır.²⁵⁷ Örneğin postkolonyal bir devletin kolonileştirilmesinin ve ötekileştirilmesinin müsebbibi olarak Batı'yı görüp, analizde bu devletin konuya dair etkilerini değerlendirmeye tabi tutmamak, kolonyalizmi Batı'nın özneliğinde ilerleyen bir süreç olarak gösterir. Bupostkolonyal devleti pasifleştirerek nesne ve etken Batı'yı da özne haline getirmektedir.

Bu nedenle Postkolonyalizm Batı'nın özneliğinin analitik değişmezliğine karşı çıkılarak Öteki'ne daha etkileşimli ve doğru şekilde temsil edilen bir rol verilmesini içermektedir. Fakat Batı'nın özneliğinin otoritesini kırıp, Öteki'ne özneliğini teslim etmenin stratejisi konusunda postkolonyal teorisyenler iki farklı görüşü benimsemişlerdir.²⁵⁸ Tarak Barkawi ve Mark Laffey Öteki'nin özneliğini Batı'ya karşı yürüttüğü mücadelenin etki ve sonuçlarıyla değerlendirmişler, Batı'yı ve Öteki'ni

²⁵⁶John M. Hobson, "Is A Critical Theory Always for the White West and for Wester Imperialism? Beyond Westphillian Towards a Post-Racist IR", *Review of International Studies*, Vol 33, No 1, 2007, s. 91-103.

²⁵⁷Hobson, *a.g.e.*, s. 92-93.

²⁵⁸Sanjay Seth, "Historical Sociology and Postcolonial Theory: Two Strategies for Challenging Eurocentrism", *International Political Sociology*, Vol 3, No 3, 2009, s. 334-338.

birbirinden farklı özneler olduğuna vurgu yapmışlardır. Bununla zıtlık içinde olan John Hobson ve Pınar Bilgin sonuç veya çıktılardan ziyade sürece odaklanarak, Batı ve Öteki'nin birbirlerini teşkil etmelerinin üzerinde durmuşlardır.

Barkawi ve Laffey özelde Doğuyu genelde Öteki'ni, Batı'dan özde farklı bir özne olarak görmüşlerdir.²⁵⁹ Öteki ancak Batı'ya karşı ondan bağımsız bir özne olarak ayrılarak ortaya çıkarsa Batı'nın bu konudaki tekeli kırılabilir. Buna göre Öteki, Batıcı olmayan alternatif bir özne, esin ve bilgi kaynağıdır. Bu nedenle onlara göre Batı-merkezci olmayan, güçsüzün yanında olan ve onların mücadelesinin dünya siyasetinde yarattığı olay ve sonuçları araştıran teoriler geliştirilmelidir.²⁶⁰ Böylece Öteki'nin Batı'dan farklı otonom bir özne olarak uluslararası ilişkilere ve ekonomiye şekil verme kapasitesi, dolayısıyla da özneliği ortaya çıkacaktır.

Postkolonyal yazınında daha az benimsenen bu yaklaşım Hobson tarafından açıkça eleştirilmiştir.²⁶¹ Homi Bahabba'nın *melezkimliklerinden* esinlenen Hobson'a göre Doğu, Batı'dan tamamen ayrılan veya farklılaşan bir özne değil; Batı'nın etkisini müzakere ederek ve kendi kültürel bakış açısıyla ayrıştırarak kendine hasreden bir öznedir. Hobson Öteki'nin özneliğini kazanan/kaybeden karşıt mantığının önüne geçerek bu müzakere ve ayrıştırma sürecinde aramak gerektiğini belirtmiştir.²⁶² Bu yaklaşıma göre Öteki yorumlayan, müzakere eden ve dönüştüren bir öznedir.

Bilgin de Hobson gibi, Öteki'nin özneliğinin Batıcı olmayan ve Batı'ya karşı geliştirilen farklı bir öznedeki aramanın yanlışlığını ifade etmiştir. Çünkü esasında Öteki ve Batı birbirini teşkil eder şekilde iç içe geçmiştir. Bilgin'e göre örneğin Doğu, Batılı veya Batıcılaşıırken, Batı da bir miktar Doğulu veya Doğuculaşmıştır. Doğu ve Batı bu benzeşme ve yakınsama sürecinde özneliğini kaybetmemekte fakat bu özneyi farklılaşarak değil benzeşerek ifade etmektedir. Örneğin Hindistan'ın nükleer güç geliştirmesi, Türkiye'nin laikleşmesi ve Doğu Asya'nın kapitalistleşme süreçleri, Doğulu aktörlerin kendi iradeleriyle devlet ve toplum olarak güvenliklerini, gelişmelerini ve ekonomilerini Batılı kurumlar, kalıplar ve araçlar ile sağlamayı seçmelerinin sonucudur. Dolayısıyla mevcut uluslararası ilişkileri Öteki'nin de inisiyatif

²⁵⁹Barkawi, *a.g.e.*, s. 329-335.

²⁶⁰*A.g.e.*, s. 329-335.

²⁶¹Hobson, *a.g.e.*, s. 107.

²⁶²*A.g.e.*, s. 107-108.

aldığını gösteren bir gözle okumak hem Öteki'nin özneliğini açığa çıkaracak hem de Batı'nın özneliğinin merkeziyetçiliğini aşacaktır.²⁶³

Batı ve Öteki'nin birbirini teşkil ettiğini ve sürekli bir etkileşim halinde olduğunu kabul eden bu yaklaşımla disiplini okumak, disiplinde yaygın olarak yapılan başka bir yanlışın, Batı-merkezli tarih anlatısının, önüne geçilmesini sağlayacaktır. Nitekim Batılı tarihte ya hiç yer almayan ya da edilgen halde bulunan Öteki'nin bir özne olduğunun bilincinde olmak, tarihin gidişatında Batı ile Öteki'nin birlikte yön verdiğini gören bir gözle tarih okumak anlamına gelmektedir. Bu nedenle postkolonyal teorisyenler Batı-merkezli tarih anlatısında Öteki'ne hiç yer verilmemiş olmasını eleştirmişlerdir. Batı'nın tepeden inmeceli tarih anlatısını dekolonize etmek ve uluslararası ilişkiler tarihini ve disiplini aşağıdan okumak Postkolonyalizm'in temel amaçlarından birini teşkil etmiştir. Üstelik bu okuma Öteki'nin mevcut uluslararası sistemin evrimindeki etkisini ortaya koyarak özneliğini kanıtlamaktadır.

3.2.3. Uluslararası İlişkileri Aşağıdan Okumak

Postkolonyalizm'e göre Batı'nın iktidarını ve dünya politikasındaki müdahalelerini meşrulaştırmak ve doğallaştırmak için başvurduğu bir yol olarak tarih yazımı disiplinin başka bir sorununu oluşturmaktadır. Disiplinde genel kabul gören yaklaşıma göre bugün bildiğimiz anlamda uluslararası sistemin temelleri 17. yüzyıl Avrupa'sında atılmıştır. 1648 Vestfalya Anlaşması ile modern siyaset anlayışına uygun egemen devletler ve bu devletlerarasında herhangi bir üstün otoritenin olmadığı bir ortamda, güce ve çıkara dayalı bir ilişki biçimi ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler, egemen devletlerarası ilişkilerin başladığı bu tarihte Avrupa'da doğmuştur. Bundan sonra uluslararası ilişkiler hem devlet dışındaki aktörlerin karşılıklı etkileşimlerini kapsayarak aktörlerini hem de politik ilişkinin yanına ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkileri de dâhil ederek kapsamını arttırmıştır. Bu yapı zamanla kendi içerisinde birtakım değişiklikler geçirmişse de günümüze değin büyük oranda özünü korumuştur. Elbette ki, bu yapının kurucu öznesi olan Batı da gelişmişliğini sürekli olarak dünyanın geri kalanından bağımsız bir şekilde arttırmıştır. Batı bu kendi kendine yeterliliği ve gelişmişliği sayesinde modern uluslararası sistemin kurucu öznesi olmuş ve günümüzdeki hegemon konumuna gelmiştir.

²⁶³Pinar Bilgin, "Thinking Past "Western" IR?", *Third World Quarterly*, Vol 29, No 1, 2008, s. 6-10.

Disiplinin doğuşu için ise genel kabul gören tarih I. Dünya Savaşı'nın sonu olmuştur. I. Dünya Savaşı, savaşın dış politikada rasyonel bir seçenek olmadığını trajik sonuçlarıyla bütün bir dünyaya kanıtlayacak kadar şiddetli olduğundan, savaşı önlemek adına düşünsel faaliyetler bu dönemde yoğunlaşmaya başlamıştır. Bu faaliyetleri sürdürecektir bir zemin arayışı disiplinin özerklik kazanmasını sağlamıştır. Düşünsel anlamda geliştirilen bu çabalar ilk olarak İdealizm altında toplanmış, daha sonra disiplinin hâkim kuramı haline gelecek olan Realizm ile devam etmiş ve günümüze kadar da çeşitli teorilerin ışığında disiplin zenginleşmiştir. Fakat kuruluş yılları itibari ile Batı-merkezli yaklaşımların ağırlığı altında olan disiplinin genel eğilimi de bu yönde kalmaya devam etmiştir.

Bu tarih yazımından anlaşılacağı üzere bir ilişki türü olarak ne de bir disiplin olarak uluslararası ilişkiler tarihinde Öteki'ne yer verilmemiştir. Modern uluslararası sistemin kurulduğu yıllarda kolonyalizm başlamış ve Batı'nın gelişiminde önemli bir itici güç olarak etkili olduğu halde Batılı tarih anlatısında hiçbir şekilde anılmamıştır. Aynı biçimde disiplinin kuruluş yıllarının, kolonici güçlerin dünyanın çoğunluğuna hâkim olduğu bir döneme denk düşmesine rağmen disiplinin tarihinde de yer etmemiştir.²⁶⁴ Üstelik kolonyal tarihin yer etmemesine ek olarak dekolonizasyon gibi uluslararası alanda devletlerin ilişkilerinin kapsamını dramatik ölçüde değiştiren bir süreç bile disiplinin yerleşik kuramlarınca incelemeye değer bulunmamıştır.²⁶⁵ Böylesine önemli tarihi dönemlerin disiplinde yer bulamaması postkolonyal teorisyenlerin dikkatini çekmiştir.

Sankaran Krishna disiplinin genel akımlarının bu sistematik unutma eğilimini *kasti bilinç kaybı* veya *tarihi bilinç kaybı* olarak adlandırmaktadır. Ona göre genel akımların bu unutma politikası modern uluslararası sistemin dünyaya yayılmasında kolonyalizmin etkilerini görmezden gelmekte ve Batı'nın bu süreçte yaptığı gayrimedeni eylemlerini gizlemektedir. Krishna, tarihsel olarak egemen devlet sisteminin Avrupa'da gelişimine, keşfedilen "yeni" dünyanın yerli halklarının katliamının, Afrika kıtasının köleleştirilmesinin ve Asya'nın kolonileştirilmesinin eşlik ettiğini belirtmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplini ise modern uluslararası sistemin doğuşunu

²⁶⁴Branwen Gruffydd Jones, "Introduction: International Relations, Eurocentrism and Imperialism", Branwen Gruffydd Jones (ed.), *Decolonizing International Relations*, Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2006, s. 1-9.

²⁶⁵Jones, *a.g.e.*, s. 1-9.

arkasında yatan kolonyal faktörleri gizleyerek normalleştirmekte ve böylece Batı'ya ideolojik bağlılığını devam ettirmektedir.²⁶⁶

Benzer şekilde Julian Saurin de kolonileştirilenin disiplinin tarihinde ihmal edilerek temsil edildiğini düşünmektedir. Saurin Batı'nın uluslararası ilişkilerdeki çifte standartçılığının, disipline yansıdığını ve bu anlamda disiplinin milliyetçi/Batıcı ve emperyal olduğunu belirtmiştir. Saurin, Batı'nın kendi egemenliğinden taviz vermezken, I. Dünya Savaşı'ndan sonra self-determinasyon ilkesi ile kolonyalizm arasındaki karşıtlığı kendi çıkarları adına yok sayarak 1947'ye kadar kolonyal gelişimine devam etmesini ele almıştır. Disiplinin doğuşu için ise genellikle bu tarih refere edilmesine rağmen, disiplinde kolonilere dair bu gibi sorunlar ele alınmamış olmasını eleştirmiştir.²⁶⁷

Disiplinin uyguladığı bu bilinçli ayrımcılıktan dolayı uluslararası ilişkilerin kökeni, dinamikleri, özellikleri ve birimleri yanlış betimlenmektedir. Postkolonyal eleştirmenlere göre Batı'yı tarihsel olarak modern uluslararası düzenin kaynağı olarak gören bu tarih anlatısı, Avrupa'nın kolonyal karşılaşmadaki güç ilişkilerini sürdürmeye yardımcı olmaktadır.²⁶⁸ Bu anlatı Batı'nın söylemlerini tarihsel kökenlere dayandırarak meşruiyetini sağlamaktadır. Modern uluslararası sistemin ve ilişkilerin tarih yazımındaki bu Batılı dayatmacılık mevcut sistemin doğasına ve işleyişine kadar uzanmaktadır.

Disiplinin ve uluslararası ilişkilerin tarih yazımındaki bu yanlışlığa ek olarak postkolonyalteorisyenler, Batı'nın kendi gelişmişliğinin aşamaları üzerinden anlattığı tarihe de karşı çıkmışlardır. Bu konu üzerinde önemli çalışmalar yapan Hobson, Doğu'nun modern Batı'nın yükselişini gerçekleştiren kayıp hikâyesini anlatmaya çalışmıştır. Hobson, 500 ile 1800 tarihleri arasında Batı'dan daha gelişmiş olan Doğu'nun modern Batı'nın yükselişini mümkün kılan önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Ona göre Doğu, Batı'nın yükselişini iki ana yöntemle sağlamıştır: yayılma/asimilasyon ve kendine mal etme. Önce Doğulular küresel bir ekonomi ve iletişim ağı yaratmışlardır. Daha sonra Doğu'nun düşünceler, kurumlar ve teknolojiler

²⁶⁶Sankaran Krishna, "Race, Amnesia and the Education of International Relations", Branwen Gruffydd Jones (ed.), *Decolonizing International Relations*, Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2006, s. 89.

²⁶⁷Julian Saurin, "International Relations as the Imperial Illusion or the Need to Decolonize IR", Branwen Gruffydd Jones (ed.), *Decolonizing International Relations*, Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2006, s. 24.

²⁶⁸Sanjay Seth, "Postcolonial Theory and the Critique of International Relations", *Milennium: Journal of International Studies*, Vol 40, No 1, 2011, s. 168.

gibi kaynak değerleri Batı'ya yayılmış ve zamanla asimile olmuştur. Batı bu değerleri özümsemiş ve geliştirmiştir. İkinci olarak 1492'den sonraki Batı emperyalizmi, Batı'nın yükselmesi için Doğulu ekonomik kaynakların tümünü kendilerine mal etmesi yolunda Avrupalılara önayak olmuştur.²⁶⁹ Dolayısıyla Batı kendi gelişiminde Doğu'nun yardımı olmaksızın özerk olarak öncülük etmemiştir. Tam aksine Doğu'nun katkıları olmaksızın bu yükseliş olası değildir.

Hobson'un yaklaşımına benzer bir tarih okuması Jack Goody tarafından yapılmıştır. Goody, zamana ve mekânâ dair her şeyin Batı tarafından tekelleştirilmesine karşı çıkmıştır. Goody, Batı-merkezli tarih anlatısını, Batı'nın, insanlık tarihindeki gelişime ilişkin geniş tarihsel kavramlarla küresel olaylara kendi rotasını kabul ettirmeye çalıştığı bir yöntem olarak görmüştür. Bu anlatıya göre dünya tarihinin bütünü Batı gerçekleşen olaylarla doğrulanan bir olaylar silsilesi olarak gösterilmektedir. Fakat bunun aksine, ona göre Batı'nın bugünkü gelişmişliği Avrupa'nın yönelimleri, kolonyalizm ve denizaşırı genişlemeyle yaratılmıştır.²⁷⁰ Goody, Doğu'nun yazı, matbaa ve bilim gibi konulardan Batı'dan daha gelişmişken sonra Batı'nın bunları Doğu'dan ikame ettiğini ve kendine mal ettiğini ifade etmiştir.²⁷¹

Hem Hobson hem de Goody Batı'nın, Doğu'nun tarihini çalarak yükseldiğı ve daha sonra bu gelişmişlik üzerinden karşılıklı zıtlık içinde iki kimlik inşa ettiğini belirtmiştir. Bu kimliklerde Batı, rasyonel, çalışkan, üretken, liberal demokrat geleneklere sahip gelişime ve geliştirmeye açık bir özne olarak resmedilirken, Doğu tembel, despot, geri kalmış, akılcı olmayan ve durağan bir doğaya sahiptir. Bu görüşe göre dünyanın tarihsel gelişim hikâyesinde Doğu, Batı'nın gücüne tahammül eden ya da bir kurban olan pasif bir seyircidir ve ilerlemeci dünya tarihinin dışında tutulabilir.²⁷² Bu tarih yazımı Öteki'ni hep statik ve Batı'nın yardımı olmadan kendini geliştirmeyi beceremeyeceğı söylemini beslemekte ve Öteki'nin özneliğine hâlel getirmektedir. Bu açıdan Batı-merkezli tarih anlatısı, mevcut durumda Batı'nın üstünlüğünü

²⁶⁹John M. Hobson, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, çev. Esra Ermert, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 18.

²⁷⁰Jack Goody, *Tarih Hırsızlığı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 23-29.

²⁷¹Goody, *a.g.e.*, s. 78.

²⁷²Hobson, *a.g.e.*, s. 20.

benimseyen/besleyen ve bu üstünlüğü geçmişe yansıtan teleolojik bir hikâyeye benzemektedir.²⁷³

Bu nedenlerle disiplindeki hâkim tepeden inmeci ve uluslararası ilişkilere içkin her şeyi Batılı perspektifle okuyan tarih anlatısına meydan okuyarak hem disiplinin tarihi hem uluslararası ilişkilerin tarihi aşağıdan/kolonilerden başlayarak okunmalıdır. Dolayısıyla belirli maddi ve medeni eşiğin altında yaşayan toplumları ifade eden “aşağı”, uluslararası ilişkilerde azgelişmiş Batı-dışını ifade etmektedir.²⁷⁴ Bunun uluslararası ilişkiler tarih okumasında ise, Batı-merkezli gelişim anlayışının sorgulanarak günümüz uluslararası sisteminin ve kurumlarının oluşumunu Öteki’nin bakış açısıyla anlatmak anlamına gelmektedir.²⁷⁵ Böylece tarihin seyrinde Öteki’nin etkisi görülecek ve hem uluslararası sistemin hem de Batı medeniyetinin yükselişinin ardında Batı ile birlikte rol aldığı anlaşılabacaktır. Üstelik bu okuma Batı’nın ilerleme ve medeniyet hikâyelerinin ardındaki gerçekleri ve Öteki’nin üstünden nasıl bir hegemonya inşa ettiğini açığa çıkaracaktır. Bu eleştirel tarih okuması, Batı’nın üstünlüğünü tarihi hikâyeler gibi kendisini kutsallaştıran söylemler aracılığıyla yeniden üretmesinin önüne geçmeyi sağlayacaktır.

Kolonyalizm tarihini incelemeye değer bulmayan disiplinin geleneksel kuramlarının aksine, uluslararası sistemin ortaya çıkışını, bunun global ölçekte yayılma sürecini ve günümüz ilişkilerine etkilerini anlayabilmek için kolonyal tarihin analizlere dahil edilmesi gerekmektedir.²⁷⁶ Zira bu yaklaşımların, modern uluslararası ilişkileri 17. yüzyıldan başlayarak Avrupa devletler sistemini ve onun küresel siyasetteki rolünü esas almasına rağmen, bugün dünyanın önemli bir kısmı için uluslararası ilişkilerin ana tanımlayıcı formu kolonyalizm ve onun etkileridir.²⁷⁷ Üstelik kolonyalizm tarihi ve onun etkileri sadece postkolonyal halkların tarihi için değil Batılı devletlerin tarihi için de oldukça önemli bir tarihsel dönemi ifade etmektedir. Bu nedenle postkolonyal yazarlar kolonyal tarihin önemsiz addedip incelemeye değer bulmamanın, uluslararası

²⁷³Goody, *a.g.e.*, s. 339-340.

²⁷⁴David L. Blaney, Naeem Inayatullah, “International Relations from Below”, Christian Reus-Smith, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, New York: Oxford University Press, 2008, s. 663.

²⁷⁵*A.g.e.*

²⁷⁶Seth, *a.g.e.*, s. 168.

²⁷⁷Jones, *a.g.e.*, s. 3-4.

ilişkilerin kökenlerini ve mevcut haliyle dinamiklerini doğru analiz etmeyi önleyeceğinden disiplinin gelişiminde bir engel olduğu belirtmişlerdir.²⁷⁸

Disiplinin gelişimindeki konuyla bağlantılı başka bir engel ise Batı-dışı akademisyenlerinin kendilerini ve Batı-dışını temsil etmekte yaşadığı sorunlardır. Disipline dair tartışmalar ağırlıklı olarak Batılı platformlarda, dergilerde ve akademilerde yapılmaktadır. Bu alanlarda öteki akademisyenlerin kendilerine kolaylıkla yer bulamaması disiplindeki Öteki'ne dair tarih ve öznellik gibi yanlışlıkların devam etmesine neden olmaktadır. Zira devletlerinin uluslararası alandaki yeri ile buranın akademisyenlerinin ele aldığı konular ve disipline dair kuramsal bakış açıları büyük oranda ilişkili olmaktadır. Bu nedenle Postkolonyal teorisyenlerin sorunsallaştırdıkları başka bir konuda disiplinin akademisindeki bu hiyerarşidir.

3.2.4. Disiplinin Akademisinde Madun-Mafevk Tasnifi

Uluslararası İlişkiler'de Öteki'nin özneliğinin, tarihinin, Ötekine dair konuların ve yaklaşımların eksikliği kadar bu eksikliği kapatmak isteyecek Ötekili akademisyenlerin eksikliği de dikkat çekicidir. Bu konuda disiplinde merkezinde Batılı akademisyenlerin olduğu ve çevreyi de Batı-dışı akademisyenlerin oluşturduğu ikili bir hiyerarşik yapı söz konusudur. Bu nedenle disiplindeki madun/Ötekili ile mafevk/Batılı akademisyenler arasındaki bu hiyerarşi Postkolonyalteorisyenlerin aşmak istedikleri disiplinin başka bir kısıtını oluşturmuştur.

Postkolonyal eleştiriye göre önemli Uluslararası İlişkiler dergilerinde Batı-dışı yazarların yayın yapmalarının zor olduğu için, disiplinin bilgi üretim süreci Batılı akademisyenler tarafından şekillenmektedir. Örneğin Ersel Aydınli ve Julie Mathews yaptıkları sayısal bir inceleme ile disiplindeki bu sorunu ortaya koymuşlardır. Bu çalışma 1990 ve 1997 yılları arasında disiplinde en etkili oldukları düşünülen ABD menşeli yedi bilimsel derginin incelenmesini içermiştir.²⁷⁹ Bu çalışmaya göre, dergilerde yer alan yayınların sayısal değerleri farklı olmakla birlikte, ABD, Kanada, Batı Avrupa, İsrail ve Avustralya dışındaki ülkelerden yapılan yayınlar toplam

²⁷⁸Eyrica Tepeciklioğlu, *a.g.e.*, s. 87.

²⁷⁹Ersel Aydınli, Julie Mathews, "Are the Core and Periphery Irreconcilable? The Curious World of Publishing in Contemporary International Relations", *The International Studies Profession*, Vol 1, No 3, 2000, s. 292.

yayınların %3,28'ini oluşturmaktadır.²⁸⁰ Bu sayıya ABD'de yaşayan akademisyenlerin yayınları da eklendiğinde oran ancak %10,47'ye yükselmektedir.

Aynı görüşü paylaşan Ole Wæver, akademik camianın özelde ABD'nin genel Batı'nın etkisi altında kaldığını yaptığı sayısal incelemesi ile göstermiştir. Ona göre disiplinin toplumlarının ve kurumlarının çoğu Amerikan tartışmalarını ve kuramlarını öğretmektedir. Wæver bu hiyerarşinin disiplinin kuramsal dergilerinde de geçerli olduğunu belirtmektedir. Wæver 1970-1995 yılları arasında dört ABD ve üç Avrupa kaynaklı disiplinin teorik tartışmalarıyla iştigal edenlerin yer aldığı öncü dergilerin yayınlarını odağına oturtmuştur. Bu incelemenin sonunda ABD kökenli dergilerden yapılan yayınların %88'inin ve Avrupa menşeli dergilerdeki makalelerin %40'ının ABD'de yerleşik akademisyenler tarafından yazıldığını tespit etmiştir. Bu oranlarda ise geri kalan rakamların için dünyanın geri kalanındaki akademisyenlerin katkısı neredeyse yok denecek kadar az görünmektedir. ABD'li akademisyenlerin büyük oranda rasyonalist varsayımlara dayanan pozitivist yaklaşımlar olduğunu belirtmiştir.²⁸¹ Bu nedenle disiplinde Batı-dışı akademisyenlerinin yaşadığı maduniyet post-pozitivist yaklaşımlarının de söz konusudur.

Batı-dışı akademisyenlerin yaşadığı bu maduniyet Arlene Tickner tarafından da ele alınmıştır. Ona göre önemli Uluslararası İlişkiler dergilerinde yapılan yayınlar Batılı akademisyenlerin egemenliği altında kalmıştır.²⁸² Bu dergilerde genellikle yayınlanan çalışmalarda İngilizce ve geleneksel Uluslararası İlişkiler disiplini yazınına uymaklığıyla tektip bir görünüm sunmaktadır.²⁸³ Bu nedenle Batı-dışı akademisyenlerinin makalelerine bu dergilerde çok sık rastlanmamaktadır.

Batı-dışı akademisyenlerinin yaşadığı temsil eksikliğinin yanında, az olan temsillerinde onların disipline yapmaları beklenen katkı başka bir maduniyet sorunu olmuştur. Bu akademisyenlerden doğrudan Uluslararası İlişkiler tartışmalarına katılmaları veya teoriler geliştirmeleri düşünülmemektedir.²⁸⁴ Bunun yerine Batı-dışı akademisyenlerin kendi ülkeleri ile ilgili çalışmalar yapmaları beklenmektedir.²⁸⁵

²⁸⁰A.g.e., s. 294.

²⁸¹Ole Wæver, "The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, Vol 52, No 4, 1998, s. 696-703.

²⁸²Tickner, a.g.e., s. 311.

²⁸³Tickner, a.g.e., s. 301.

²⁸⁴Aydınli, Mathews, a.g.e., s. 301.

²⁸⁵A.g.e., s. 301.

Dolayısıyla bu akademisyenlere disiplinde biçilen rol, sadece belirli bir ülke veya bölgeyle ilgili bilgi sağlamakla sınırlı kalmaktadır. Disiplinin bu konudaki Batı-merkezciliği dünya gücü olmayan ülkelerde, uluslararası ilişkilere küresel boyutta bakabilecek bilim insanlarının yetişemeyeceğini içermektedir.²⁸⁶ Bu nedenle Batı-dışı akademisyenlerinin çalışmaları, ülkelerinin uluslararası alandaki konumlarıyla ilişkilendirilerek disipline yapacakları katkı küçümsemektedir.

Batı-dışı akademisyenlerinin maduniyetlerinin nedenlerine bakıldığında ise pek çok faktör görülmektedir. Öncelikle Uluslararası İlişkiler teorilerinin Batılı jargonu bu akademisyenlerin yayın çabalarına büyük bir engel teşkil etmektedir.²⁸⁷ Disiplinin klasik teorilerinin Batı'nın öz deneyimlerine, örneklerine ve konularına dayanarak oluşturulması Batı-dışının disipline yabancılaşması tehlikesini doğurmaktadır. Nitekim bu konuda yapılan mülakatlar, çevre akademisyenlerinin bilmedikleri örnekler temelinde oluşturulmuş Uluslararası İlişkiler teorilerine katkı yapmak ile bu teorilere uymayan fakat bildikleri örnekler üzerinde çalışmalar yaparak disiplinden uzaklaşmak arasında bir ikileme düştüklerini göstermektedir.²⁸⁸

Bununla birlikte postkolonyal ve neokolonyal ülkelerin koşulları da akademisyenleri kuramsal çalışmalardan uzaklaştırmaktadır. Akademilere yeterli desteğin verilmemesi, kurumsal ve finansal yetersizlikler ve bu ülkelerin siyasi koşulları Batı-dışı akademisyenlerin faaliyetlerini kısıtlamaktadır.²⁸⁹ Bu nedenlerle Batı-dışı akademisyenlerin kendi ülkelerinde aldıkları eğitimlerle disipline katkı yapmaları kolay olmamaktadır. Fakat yurtdışında eğitim görseler dahi danışmanlarının yönlendirmeleri, finansman imkânlarının sınırlı olması ve sahip oldukları bilgileri değerlendirme arzusu ile kendi ülkesi üzerinde çalışmaya itilmektedirler.²⁹⁰ Belirtildiği gibi, Batı-dışı akademisyenlerden zaten disipline yapacakları katkı beklentisi, kendi ülke ya da bölgeleri ile ilgili bilgi kazandırmak olduğundan bu çalışmaları takdir edilmektedir.²⁹¹ Dolayısıyla disiplinin Batı-merkezliliğinin neden olduğu bu iş bölümü de çevre akademisyenlerinin disiplinin teorik zeminine eklemlenmelerini zorlaştırmaktadır.

²⁸⁶Stanley H. Hoffmann, "Bir Amerikan Sosyal Bilimi: Uluslararası İlişkiler", Esra Diri (der.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2013, s. 150-153.

²⁸⁷Tickner, *a.g.e.*, s. 301.

²⁸⁸Aydınlı, Mathews, *a.g.e.*, s. 289-303.

²⁸⁹Amitav Acharya, Barry Buzan, "Why Is There No Non-Western International Relations Theory? An Introduction", Amitav Acharya, Barry Buzan (ed.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and beyon Asia*, New York: Routledge, 2010, s. 21.

²⁹⁰Rumelili, *Batı Merkezcilik...*, s. 207.

²⁹¹*A.g.e.*, s. 207.

Amitav Acharya ve Barry Buzan ise Batı-dışı akademisyenlerin maduniyetini, son birkaç yıldır uluslararası alandaki Batı egemenliğinin bir sonucu olarak görmekte-dirler.²⁹² Onlara göre Batı'nın Gramşiyen hegemonyası doğal olarak kendi egemenliğini yeniden üreten aydınlarını da üretmektedir.²⁹³ Batılı akademisyenlerin ve entelektüellerin oluşturduğu bu aydınlar disiplinin Batı-merkezli hâim teorilerini üreterek prestijli çalışmalarda yer almaktadırlar. Böyle bir yapıda hegemon gücün altındaki grupların akademisyenlerinin kendilerini temsil etmesi zordur. Bu görüşe göre, Batı-dışı akademisyenlerin temsili ancak uluslararası sistemde Batı-dışından alternatif bir güç merkezi oluştuğunda mümkün olacaktır.

Disiplinde Batılı akademisyenlerin bu mafevk konumunu aşmak için, Aydın-ı ve Mathews Türkiye özelinde yaptıkları çalışmalarında, Batı-dışı akademisyenlerden disiplinin Batı-merkezli teori ve tartışmalarına müdahil olmaktansa, kendi bölgesinin ya da ülkesinin koşullarına uygun kuramlar geliştirmelerine teşvik etmişlerdir.²⁹⁴ Madun akademisyenin kendi toplumunun tarihsel ve siyasal evriminden ilham alarak ortaya koyduğu fakat genellenebilir olan bu kuramlar ve kavramlar, Batılı akademisyenlerin kuramlarına alternatif olabilecektir.²⁹⁵ Acharya ve Buzan tarafından *exceptionalist* veya *sub-systemic*²⁹⁶, Aydın-ı ve Mathews tarafından *home-grown*²⁹⁷ olarak isimlendirilen, bölge akademisyenlerinin oluşturduğu bu kuramsal çalışmalar sayesinde Ortadoğu, Asyalı ve Afrikalı gibi Batı-dışı Uluslararası İlişkiler teorileri gelişebilecektir.²⁹⁸ Bu idealin gerçek olması halinde Uluslararası İlişkiler teorileri nihayet (Batı'nın uluslarla ilişkilerini değil de) uluslararası ilişkileri temsil edebilecektir. Disiplinin uluslararasılaşması, akademik çevrelerin uluslararasılaşmasını da besleyecektir.

Benzer bir çıkarımı Tickner'in Üçüncü Dünya üzerine yaptığı çalışmasından elde etmek mümkündür. Tickner, Batı'dan farklı çevresel ve kültürel etmenler nedeniyle Üçüncü Dünya'yı küresel sorunların incelenmesinde alternatif bir bilgi kaynağı olarak görmektedir. Örneğin Hint kültürü, Batı kültürünün aksine, farklılığı baskı altına almayan ve çeşitli inançlara aynı saygıyı, önemi ve toleransı gösteren evrensel bir

²⁹²Acharya, Buzan, *a.g.e.*, s. 17.

²⁹³*A.g.e.*, s. 17-19.

²⁹⁴Ersel Aydın-ı, Julie Mathews, "Periphery Theorising for a Truly Internationalised Discipline: Spinning IR Theory our of Anatolia", *Review of International Studies*, Vol 34, No 4, 2008, s. 693-697.

²⁹⁵Rumelili, *Batı Merkezilik...*, s. 207.

²⁹⁶Acharya, Buzan, *a.g.e.*, s. 95.

²⁹⁷Aydın-ı, Mathews, *Periphery Theorising...*, s. 698.

²⁹⁸Acharya, Buzan, *a.g.e.*, s.

mantaliteye sahiptir. Bu kültürün etkisi, günlük hayatın işleyişi, kolonyal miras, istikrarsızlık, güvensizlik, yoksulluk ve savaşlar içinde yetişen bir çevre akademisyeni Batılı bir akademisyenden farklı bakış açısı geliştirecektir. Tickner Batı-dışı akademisyenlerin kendi yerel özelliklerini baz alarak oluşturduğu kuramların, disiplinin Batı-merkezciliğini kıracağına inanmaktadır.²⁹⁹ Disiplinin Batı-merkezciliğini kaybetmesi doğal olarak öteki akademisyenlere yer açacaktır.

Fakat Pınar Bilgin Batı-dışı akademisyenlerden farklı yaklaşım beklentisini eleştirmektedir. Ona göre Batı ve Öteki farklılaşmaktan ziyade benzeşerek birbirlerini teşkil ettiklerinden Batılı olmayan analiz ve düşünüş biçimlerinin Batılı kavram ve kuramlardan tamamen soyutlanmış bir hal alamayacağını belirtmektedir. Örneğin, Doğulu akademisyen karşılıklı etkileşim sürecinde Batı'ya benzediği için Batılı kavram, norm ve kategorilere dayanarak araştırmalar yapacak ve Batılı akademisyenlere benzer yayınlar hazırlayacaktır. Bu benzeşme süreci o kadar etkili olmuştur ki, farklılık peşinde koşan akademisyenleri hayal kırıklığına uğratacaktır.³⁰⁰

3.3. Postkolonyal Teori'ye Yönelik Eleştiriler

Postkolonyal kuram tıpkı eleştirdiği diğer kuramlar gibi kendisi de eleştirilmiştir. Bu bağlamda öncelikle kapsamının ve sınırlarının belirsizliği ile eleştirilmektedir. Pal Ahluwalia Postkolonyal Teori'nin sınırları ve siyasi çıkarımları üzerinden bir görüş birliğinin sağlanmamış olmasının kuramda bir krize neden olabileceğini belirtmiştir.³⁰¹ Arif Dirlik ise postkolonyal eleştirmenlerin pusulasının belirsiz bir yönü gösterdiğini ifade etmiştir.³⁰² Kuram etkili olduğu ilk yıllarda kolonyalizmi ve emperyalizmi ve onların araçlarını eleştirmekle yetken son zamanlarda kültürel alandaki ve temsil ilişkilerindeki eleştirilerin ağırlığı hissedilmeye başlanmıştır.³⁰³ Dolayısıyla Postkolonyal Teori kültürler arasında kurulmuş olan hiyerarşik ilişkileri yerinden etmek üzere başlattığı tartışmada kültürel olana yaslanmaya başlamıştır.³⁰⁴

²⁹⁹Tickner, *a.g.e.*, s. 295-308.

³⁰⁰Bilgin, *a.g.e.*, s. 5-23.

³⁰¹Pal Ahluwalia, *Politics and Post-Colonial Theory: African Inflections*, London: Routledge, 2001, s. 1.

³⁰²Dirlik, *a.g.e.*, s. 330.

³⁰³Vivek Chipper, *Postkolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, çev. Afife Yasemin Yıldırım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s. 14.

³⁰⁴Ali Akay, "Özsöz", *Toplumbilim*, Sayı 25, 2010, s. 5.

Teorinin kültürel alana bu meyli, Postkolonyalizm'in kültür çalışmalarına mı yoksa eleştirel kuramlara mı dâhil edileceğine dair başka bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Bu eleştirilere göre Postkolonyal Kuram mevcut güç ilişkilerini eleştirerek yola çıkmasına rağmen daha sonrasında Batılı ve Öteki gibi kimlik inşalarında, güç ilişkilerinin tarih anlatısı gibi söylemsel boyutuyla yoğun olarak ilgilenecek kültürel alanda boğulmaya başlamıştır. Bu da Postkolonyal Teori'nin pek çok noktada kültür çalışmalarına yakınlaşmakla eleştirilmesine neden olmuştur.

Postkolonyal Teori'nin bu eğilimi başka bir eleştiriye daha yol açmıştır. Postkolonyal yaklaşım içerisinde kültürel farklılıklardan fazlaca söz edilirken ekonomik sömürüye hacimli bir alan ayrılmamakla suçlanmıştır. Benita Parry ve Arif Dirlik Postkolonyalizm'i, kolonyal temsillere ve güç ilişkilerine odaklanarak yaptığı eleştirilerde kolonyal hegemonyanın ve küresel kapitalizmin maddi koşullarını ihmal etmekle suçlamıştır.³⁰⁵ Ella Shohat ise Postkolonyalizm'i kültürel ağırlıklı çalışmaları içermesi halinde emperyalizm veya jeopolitik gibi, Batı'nın eleştirilmesine yarayan, daha keskin kavramların yanına yaklaşmasına izin vermeyeceğini ve bunun da doğal olarak yine Batı'nın lehine olacağını belirtmiştir.³⁰⁶

Ekonomik alandaki bu ihmalin sonucu olarak, Postkolonyalteorisyenlerin karşı çıktıkları güç ilişkilerini farkında olmadan beslemeye devam etmekle de eleştirilmişlerdir. Bu eleştirilerin temelinde yatan unsur, yoğun olarak Batı-merkezciliği sorunsallaştırmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Dirlik postkolonyalistlerin Batı-merkezciliğe odaklanarak Batı-merkezci iktidar ile kapitalizm arasındaki yapısal bağları dışladıklarını belirtmiştir.³⁰⁷ Batı'nın hegemon konumu sürdürmesine yardımcı olan en önemli motivasyon kaynaklarından biri olmasına rağmen ekonominin etkileri göz ardı edilmiştir. Dolayısıyla küresel alandaki gelir dağılımı dengesizliği gibi Batı'nın güç ilişkilerini sürdürdüğü diğer alanlar çalışılmamıştır. Kolonyal geçmişin zorluklarıyla boğuşan postkolonyal eleştirmenler neokolonyal dönemin dengesizliklerine yeterince ilgi göstermemişlerdir. Bu anlamda Batı-merkezciliği ekonomi politik alanından kültürel alana kaydırarak, radikal kapitalizm eleştirilerine karşıt bahaneler sunmakla itham edilmişlerdir.³⁰⁸ Fakat bunların aksine Ania Loomba, Postkolonyal incelemeler

³⁰⁵ Benita Parry, "Problem in Current Theories of Colonial Discourse", Bill Ashcroft, v.d., (ed.), *The Post-Colonial Studies Reader*, London: Routledge, 1995, s. 36-44; Dirlik, *a.g.e.*, s. 331.

³⁰⁶ Shohat, *a.g.e.*, s. 99.

³⁰⁷ Dirlik, *a.g.e.*, s. 334-336.

³⁰⁸ *A.g.e.*, s. 334-336.

yapan birçok yazarların ve akademisyenlerin, yaptıkları çalışmalar çoğunlukla Postkolonyal Teori adı altında kuramsallaşan eğilime dâhil edilmese de ekonomik sömürü konusuna kapsamlı bir yer verdiklerini belirtmiştir.³⁰⁹

Güç ilişkilerinin sürdürülmesinde farklı bir yaklaşım geliştiremedikleri yönündeki eleştirilere maruz kalmalarına neden olan başka bir etmen daha bulunmaktadır; melez kimliklere yaptıkları vurgular. Önemli postkolonyal teorisyenler Batı'nın ve Öteki'nin karşılıklı bir etkileşim içerisinde olduklarını ve bu nedenle de her ikisinin de melez olduklarını belirtmişlerdir. Onlara göre, örneğin bu süreçte Batı bir miktar Doğululaşmış Doğuluya benzemiş, Doğulu da Batı'ya benzemiştir. Bu nedenle Öteki'nin özneliğini sonuçta değil de bu müzakere sürecindeki etkilerinde aramak gerektiğini belirtmişlerdir. Fakat Postkolonyal teorisyenler bu karşılıklı müzakere sürecinde etkileşimin asimetrilerini göz ardı etmişlerdir. Zira melezleşme nosyonunda Batı-dışının, Batı üzerindeki etkisi çok zayıf kalmış, dönüşerek melezleşenler yine Ötekiler olmuştur. Dolayısıyla melez kimlikler bir anlamda Öteki'nin kimliklendirmenin başka bir yolu haline gelmiştir.³¹⁰ Örneğin mevcut haliyle uluslararası ilişkilerde melez olanlar, Doğulular, Müslümanlar, siyahlar ve kadınlar olarak kalmıştır.

Dirlik ise, melezliğe yapılan başvurunun kolonici ile koloniler arasındaki keskin gerilim ve çarpışmayı önemsizmiş gibi göstermeye yaradığını ve bu nedenle anti-kolonyal mücadelenin dinamiklerinin yanlış temsil edildiğini belirtmiştir.³¹¹ Çünkü melez kimlikler açılımı Batı'nın Öteki üzerindeki etkisini karşılıklı olduğunu düşünerek kabul etmektedir. Kolonici ile koloniler arasındaki ilişkide bir etkileşime yapılan vurgu, koloniciye karşı olan düşmanlığı törpüleyecektir. Fakat asimetrik yönde olan bu etkileşimde Batı'nın değerleri içselleştirilmekte ve yayılmaktadır. Bu nedenle esasında melez alan Batı'nın tarihinin, kuramlarının ve kültürünün Öteki'nde daha egemen olduğu bir alandır. Bu durum bir direniş imkânı yaratmak isterken, aksine direndiği sistemin yeniden üretilmesine hizmet etme tehlikesini içermektedir. Üstelik melezlik algısı, Postkolonyalteorisyenleri, Batı'nın uluslararası ilişkilerdeki hâkim otoritesini ve tek tipçiliğini kırmak ve Ötekilere de yer açmak isterken, çeşitliliği dizginlemeye,

³⁰⁹Loomba, *a.g.e.*, s. 14.

³¹⁰Jonathan Friedman, "Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernliğin Parametreleri", Abdullah Topçuoğlu, Yasin Aktay (der.), *Postmodernizm ve İslam: Küreselleşme ve Oryantalizm*, İstanbul: Vadi Yayınları, 1999, s. 14.

³¹¹Dirlik, *a.g.e.*, s. 342.

yönetmeye ve dolayısıyla daraltmaya neden olabilecekleri bir çelişkinin içine düşürmektedir.

Postkolonyalizm'e dair diğer bir eleştiri, karşı çıktığı Batı-merkezci yaklaşımların ikili zıt kimlikler üzerinden analizleri ve evrensellik iddiaları gibi genel özelliklerini eleştirmelerine rağmen kendileri de paradoksal biçimde kimi zaman aynı yanlışlara düşmüş olmalarındandır. Örneğin postkolonyalteorisyenler kolonyal karşılaşmayı genel ve tümel kavramlarla ele almışlar buralardaki yerel farklılıklara vurgu yapmamışlardır. Benzer şekilde Batılı ve Öteki/Madun arasındaki kolonyal ilişkileri açığa çıkarmaya çalışırken, her ikisini de evrensel özelliklere sahipmiş ve homojenmiş gibi tümel olarak analiz etmişlerdir. Ötekiler ile Batılılar arasındaki yerel farklılıkları dışlamışlar ve bu özneleri evrensel olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte Batı'nın karşısına farklı bir özne olarak Öteki'nin çıkarmak isteyen Postkolonyal teorisyenler dolaylı da olsa Batılı tarzda bir zıtlığı beslemişlerdir. Batılı ve onun hegemonyasından kurtulmuş, ondan farklı bir aktör olarak Öteki iki karşıt özneyi temsil etmiştir. Bu minvalde postkolonyal teorisyenler, Dirlik'in belirttiği gibi, tıpkı evrensel olma iddiasındaki Batı-merkezciliğin etnomerkezciliği gibi, Batı-merkezciliğin pek çok tezini içten içe kabul etmişlerdir.³¹²

Postkolonyal Teori dünyanın çeşitli kısımlarının sorunlarını kolonyal soruna dönüştürerek basitleştirmekle de eleştirilmiştir.³¹³ Nitekim Postkolonyal Teori kolonyal döneme ve sonrasına odaklanmakta, mevcut güç ilişkilerini ve eşitsizlikleri de bu bağlamda ele almaktadır. Fakat kolonyalizmin pratikte tüm coğrafyalarda farklı şekilde vuku bulması farklı etkileşimler yaratmıştır. Üstelik dünyanın tamamının kolonyalizmden ne derecede nasıl etkilendiğini hatta bir bütün olarak etkilenip etkilenmediğini tespit etmek de oldukça zordur. Her ne kadar bazı teorisyenler tarafından farklılıkların olduğu belirtilse bile, nihayetinde tek tek tikel örnekler üzerinden çalışmak mümkün olmamıştır. Postkolonyal öznelerin ve özelliklerin çok parçalı bir yapıda olması tüm postkolonyal özneleri ayrı ayrı çalışmayı imkânsızlaştırmaktadır. Bu nedenle Batı'nın deneyimlerini yeryüzüne genellemekle klasik kuramları eleştirmelerine rağmen, ironik şekil postkolonyalistler büyük oranda kolonyalizmin etkilerinin görülebildiği yerleri genelleme zorunluluğu ile yüzleşmişlerdir. Bu da günümüz uluslararası ilişkilerinin sorunlarını kolonyalizme

³¹²A.g.e., 334.

³¹³Loomba, a.g.e., s. 284.

indirgeyerek farklı sebepleri ve çeşitlilikleri barındıran komplike bir değerlendirmenin önüne geçmiştir.

Son olarak Postkolonyalizm, Realizm, İdealizm veya İnşacılık gibi bütüncül ve kendi içinde tutarlı bir yaklaşım olmamakla eleştirilmiştir.³¹⁴ Postkolonyal teorisyenler, örneğin kültür gibi, kendi içerisinde büyük çeşitlilikler bulunan konuları ele alıp, bunları çalışırken de mümkün olduğunca yerel özelliklere eğilmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte bazı konuları anlamlandırmakta veya çözümler üretmekte teorisyenlerin birbirlerinden ayrıldıkları da görülmektedir. Bu durum hem Postkolonyal Teori'nin zenginliğini ve potansiyelini gösterirken diğer yandan da zayıf tarafını oluşturmaktadır.

3.4. Postkolonyal Teori'nin Uluslararası İlişkiler Disiplini'ne Katkıları

Postkolonyal Teori, amaçladığı gibi, disiplinindeki Batı-merkezciliği kıramamış olduğu yönünde eleştirilmiş olmasına rağmen en azından bu konuyu işleyerek bile disiplinin gelişimine yardımcı olmuştur. Öncelikle Batı-dışı özne, unsur ve konuları ele almaları disiplinin araştırma nesnesinin kapsamını arttırmıştır. Üstelik klasik yaklaşımların değerlendirmeye tabi tutmadığı ırk ve söylem gibi konuları da disiplinin ontolojisine dâhil etmiştir. Doğa bilimlerinin yöntemi olan pozitivizmi Uluslararası İlişkilere uygulayan geleneksel teorisyenler her şeyden önce insanları ve beşerî değerleri metalaştırmış ve maddeci bir ontolojik yaklaşım benimsemişlerdir. Bu yaklaşım üzerinden yapılan bir analiz de doğal olarak ırk, kültür ve normatif değerler gibi birtakım faktörler göz ardı edilerek yapılmaktadır. Ancak doğa bilimlerindeki gerçeklik ile sosyal bilimlerdeki gerçeklik aynı nitelikte olmadığı için bu ontolojik yaklaşım, geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin noksan ya da hatalı analizler yapmalarına neden olmuştur. Bu bağlamda postkolonyal teorisyenlerin ontolojik olarak salt fiziki yaklaşım benimsemeyip disiplinin ontolojisine sosyal bir yön kazandırmış olmaları, uluslararası ilişkileri doğru analiz etme noktasında çalışmaların niteliğini arttırmıştır.

Bununla birlikte, kimi zaman bir takım tikel vakalar üzerinden genelleme yapmak zorunda kalsalar da klasik yaklaşımların epistemik kaygılarını paylaşılmamışlardır. Bilginin söylem, tarih yazımı gibi araçlarla üretildiğini iddia ederek

³¹⁴Rumelili, *Batı Merkezilik...*, s. 218.

nesnel bilginin olmadığı desteklemişlerdir. Bu nedenle postkolonyalistler Batı-merkezli geleneksel yaklaşımları Batı'nın öz değerleriyle ve öncelikleriyle uyumlu çıkarımları küresel nitelikteymiş gibi evrenselleştirmelerini eleştirmişlerdir. Nitekim bilgi ve iktidar/güç arasındaki ilişki nedeniyle disiplinin genel kabul gören yaklaşımlarının ürettiği bilgileri yapı-söküme uğratarak, disipline dair bilgi üretiminde çeşitlilik sağlayacak imalar yaratmışlardır. Dolayısıyla disipline katkıları değerlerden bağımsız nesnel bir bilginin elde edilemeyeceği algısını geliştirmesi olmuştur. Bu sayede disipline dair süreçlerin farklı bakış açılarıyla yeniden incelenmesi ve disiplinindeki çalışmaların niceliğinin artması sağlanmıştır.

Postkolonyal çalışmaların barındırdığı konu zenginliği ile yeni bilgi üretim süreçlerine kapı aralamış olması akademik çalışmaların sayısını arttıran diğer faktördür. Uluslararası ilişkileri farklı ve yeni konular üzerinden anlamaya çalışması, bu konularda yeni çalışmaların kaleme alınmasını sağlamış ve disiplin nezdinde yapılan entelektüel çabaları arttırmıştır. Bu çabalar başka bir taraftan uluslararası ilişkileri anlamlandırmak için yeni kavramsallaştırmaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Madun ve melezlik gibi, postkolonyal teorisyenler tarafından çalışılan yeni terimler disiplinin terminolojik alt yapısını sağlamlaştırmakta ve tüm bu faaliyetler disiplinin literatürünün zenginleşmesine destek olmaktadır.

Postkolonyal teorisyenler tarafından benimsenen eleştirel tutumla birlikte teorik anlamda birtakım eğilimler kazanılmıştır. Postkolonyal Teori klasik yaklaşımların verili olarak kabul ettikleri sistemi Batı-merkezci olmakla eleştirmiştir. Bu nedenle mevcut düzeni ve tarihi arka planını postkolonyal halkların gözünden yeniden okumaya çalışmıştır. Postkolonyal çalışmaların bu adımı verili sistemin sorgulanarak dünyayı yeniden anlamlandırma çabalarını geliştirilmiş ve geleneksel teorilerin mitlerinin irdelenmesinin önünü açmıştır. Postkolonyal Teori'nin disiplininde iktidar konumunda olan her şeyi eleştirel bir süzgeçten geçirmesi Batı-dışı yaklaşımları teşvik etmek açısından yararlı olmaktadır. Ayrıca daha önce görmezden gelinen etnisite olgusu, marjinalize edilmiş gruplar ve kültür gibi unsurların görünürlük kazandırmışlardır. Bu sayede disiplinin Ötekiler'inin de sesi duyulmaya ve Öteki'nin temsili güçlenmeye başlamıştır. Bu durum sadece Batı'ya özgü ve Batı'nın önceliklerini konu alan yaklaşımlar yerine, Batı-dışını konu ve özne edinen yaklaşımların gelişmesine yardımcı olmaktadır.

Teorik alanda yaşanan bu çok seslilik disiplinin kuramsal gelişimindeki Batı tekelini kırmaya yardımcı olan normatif bir boyuta işaret etmektedir. Kuramsal çalışmalarda Batı-dışı akademisyenlerin yer alması, Öteki'nin konularının ve sorunlarının çalışılması, Ötekili öznelerin çalışmalara dâhiledilmesi disiplinde farklı ulusların da temsil edilmesini sağlamaktadır. Sıklıkla Batılı olmakla eleştirilen disiplinin içinde farklı toplumların yer alması, disiplin uluslararasılaşmaya yaklaştırmıştır. Uluslararası İlişkiler Batı'nın yayınlarını ve fikirlerini temsil eden bir çalışma alanı olmaktan çıkarak tüm yer kürenin temsilini içeren bir bilim dalı olmaya daha çok yaklaşmaktadır.

Disiplinin uluslararasılaşması aynı zamanda disiplinin özgürleşmesini de sağlamaktadır. Nitekim belirtildiği gibi disiplinin teorik tartışmaları (ABD, Avrupa'dan daha büyük bir paya sahip olmakla birlikte) genel itibarı ile çok büyük bir oranda Batılı dergilerde ve kurumlarda yapılmaktadır. Buralarda yer alan çalışmalar yine orantısız bir şekilde Batı ile ilgili konularda yapılmakta ve özne olarak Batı'yı almaktadır. Özelde ABD olmak üzere genelde Batı'nın küresel siyasetteki etkisi ile disiplindeki ağırlığının paralel olması akademik sınırların Batı'nın denetiminde çekildiğini göstermektedir. Bu kısıt nedeniyle, son yıllarda etkili olmaya başlayan feminist, siyah, homoseksüel ve postkolonyal gibi marjinalize edilmiş grupların çıkardığı ayaklanmalar ve yeni akademik inceleme alanlarının yaratılması akademik sınırların denetimi üzerine girilen mücadelelerden geçmektedir.³¹⁵ Bu nedenle bu sınırlar dışından disipline girmeyi başaran çalışmalar disiplinin Batı'dan özgürleşmesi adına büyük ve önemli kazanımlardır. Bu minvalde postkolonyal teorisyenlerin çalışmaları da bu yönde atılmış önemli adımlardır.

³¹⁵Ran Greenstein, "History, Historiography and the Production of Knowledge", *South African Historical Journal*, Vol. 32, No. 1, 1995, s. 231.

SONUÇ

Postkolonyal Teori, postkolonyal dönemdeki güç ilişkilerinin seyrini göstermek açısından pek çok noktadan önemli bir konumu işgal etmektedir. Bu güç ilişkileri Uluslararası İlişkiler'e ise disiplinin ve genel anlamda uluslararası ilişkilerin tarih yazımı, Öteki'nin amilliğinin küçümsenmesi ve uluslararası ilişkilerde meydana gelen her şeyi Batı'nın anlam dünyasından okumak gibi farklı noktalardan sirayet etmektedir. Postkolonyal eleştirmenlerin disiplinin bu kör noktalarına tuttukları ışık, her ne kadar eleştirilse de disiplinin ve Öteki'nin gelişimi için oldukça yararlı görünmektedir.

Postkolonyalistlerin belirttiği gibi disiplinde yapılan akademik çalışmalarda tarihi ve felsefî referanslar, ele alınan sorunlar ve bu sorunların çözümlerine yönelik geliştirilen yaklaşımlarda Batı'nın ağırlığı hissedilmektedir. Sıklıkla hem bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler'in hem de bir ilişki biçimi olarak uluslararası ilişkilerin tarihi ve gelişimi, Batı'nın tarihi ve gelişimiyle özdeşleştirilerek anlatılmaktadır. Disiplinin bu Batı-merkezci dar görüşlülüğü kaçınılmaz olarak dünyanın geri kalanının tarihini, sorunlarını ve özne bakış açılarını dışlamaktadır. Disiplinin uluslararası ilişkileri ve dolayısıyla tüm ulusları kapsaması gerekirken bu denli dar görüşlü olunması bilimselliğine gölge düşürmektedir. Bu durum Uluslararası İlişkiler'i Batı'nın sübjektif bir çalışma alanı gibi göstermektedir.

Batı-merkezciliğin neden olduğu başka bir sorun olarak, postkolonyalteorisyenler uluslararası siyasette meydana gelen her hadiseyi veya değişimi, Batı'nın gözlüğüyle izlemenin, “başarısız devletler” örneğinde olduğu gibi, yanlış çıkarımlara neden olabileceğini göstermişlerdir. Bu yanlış çıkarımların postkolonyal öznelerin sorunlarını çözmek bir yana bu sorunları sürekli besleyen (kasti)

kısır döngülere neden olduğu düşünülürken, bu konuya dair farkındalık yaratmak postkolonyal öznelerin kaderi açısından çok önemlidir. Bu nedenle Postkolonyal Teori özelinde olmasa da disiplindeki bu dar görüşlülüğü kırmaya çalışan yaklaşımların geliştirilmeye devam edilmesi postkolonyal toplumlar gibi marjinalize edilmiş tüm gruplar için değerlidir.

Öteki'ne öznel değeri kazandırma çabaları, postkolonyalistlerin Öteki'nin kaderine iyi bir yön vermeye çalıştıkları başka bir arayış olmuştur. Nitekim disiplinde yapılan çalışmalar Batı'nın özneliğinde geliştirilmektedir. Batı-dışı genellikle üzerinde çalışılan sorunun kaynağı ya da kendisi olarak nesneleştirilmekte veya çalışma konusu haline getirilmektedir. Kimi zaman da Batı-dışının özneliği ya kendi alanına indirgenerek sınırlı görülmekte ve küçümsenmekte ya da negatif özellikler atfedilerek olumsuzlanmaktadır. Fakat her halükârda Batı-dışı Gayatri Chakravorty Spivak'ın ifade ettiği şekilde bir maduniyet yaşamaktadır. Batı-dışı uluslararası ilişkilerin Öteki'si, farklı ve geri kalmış olanı şeklinde yansıtılmaktadır. Bu şekilde Batı'nın dünyaya tahkim ettiği tüm ekonomik, politik ve sosyal uygulamalar normalleştirilirken, Öteki bir anomali haline gelmektedir. Bu maduniyet kendi sesi olmayan ve kendini temsil edemeyen Öteki'ni silinmeye itmektedir.

Öteki'nin özneliğini eline alması, onu uluslararası alanın bir konusu/nesnesi ya da pasif bir öznesi olmaktan çıkarmaya yardımcı olacaktır. Öteki uluslararası alanda yaşanan olaylara ancak, BM çatısı altında olduğu gibi, uluslararası platformlarda çoğunluğu sağlayarak etki etmeye çalışmaktan kurtulacaktır. Uluslararası ilişkilerdeki gelişmelerin meydana gelişinde Batılı bir özne gibi etkili olan Öteki aynı zamanda kendi kaderini belirlemek için inisiyatif almış olacaktır. Disiplinin klasik yaklaşımlarınca kendi tarihinde bile bir seyirci gibi ele alınan Öteki'nin konuşmasına izin vermek onun sorunlarını, değerlerini ve tarihini disipline eklemlenmeye yardımcı olmaktadır. Bu açıdan Postkolonyalistlerin Ötekine özneliğini kazandırmaktaki ısrarları oldukça yerinde görünmektedir.

Postkolonyal çalışmalar disiplinin ana akım yaklaşımları tarafından Batı-dışını ihmal edilerek yazılan tarihin yeniden yazımına da katlı sağlamıştır. Tarih yazımındaki paradoksu gündeme getirmek yeni tarih okumalarının önünün açmıştır, ki bu yenilik hem uluslararası ilişkiler hem de disiplinin tarih yazımı için gereklidir. Postkolonyal Teori, postpozitivist bilim felsefesini kabul ettiğinden dolayı farklı tarih yazımlarını ve

esasinda tarih yaziminda çoğulluğu kabul etmektedir. Bu nedenle Postkolonyalizm'in tarihe hangi perspektiften bakılırsa ona uygun bir tarih anlatısının mümkün olacağını kabul etmesi, farklı bakış açılarından tarihin yazılmasını desteklemiştir.

Nitekim postkolonyal teorisyenlerin de belirttiği gibi, tarih yazımında sürekli olarak Batılı tarihler ve Batı'yı etkileyen olaylar milat olarak alınmaktadır. Örneğin 1648 Vestfalya Barışı tamamen Batı'ya içkin olmasına rağmen uluslararası ilişkilerin başlangıcını temsil etmektedir, çünkü bu tarih modern ulus devletlerin doğuşuna tanıklık etmiştir. Fakat bu haliyle uluslararası ilişkiler, devletler arası ilişkilerden oluşmakta ve bu da yine Batı'nın bir kabulü olmaktadır. Farklı bir okumayla, örneğin tarumar edilmeye başlanılan koloniler ile koloniciler arasında dengesiz ticari anlaşmaların ve kabile şefleriyle yapılan görüşmelerin başladığı 1500'ler de uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak anılabilir. Uluslararası ilişkilerin tarihi, kurucu özne olarak kabul edilen(Batılı bir model olan) ulus devletlerin doğumundan başlatılmadığında, Öteki ile başlatmak mümkündür.

Aynı değişim Batı'nın gelişim tarihi ve disiplinin tarihi için de geçerlidir. Batı gelişmişliğini kendi başarısı olarak çizerken, bu süreçte etkili olan diğer özneleri görmezden gelmektedir. Alternatif tarih çalışmalarında bilimsel gelişmişliğinin Doğu ile etkileşimi sonucunda olduğu belirtilmektedir. Benzer bir şekilde kolonileri sürekli geri kalmış olarak gösteren Batı, eski kolonilerin bugün yaşadıkları sorunlardaki kendi payının sorumluluğunu üstlenmemektedir. Ya da Batı-dışını gayri-medeni tasvir ederken kolonyal anda, kolonilerde yaşanan katliamın, köleleştirmenin, insan ticaretinin, işkencenin, tecavüzün ve asimilasyonun ne kadar medeni olduğuna kendi tarihinde hiç değinmemiştir. Batı, tarih yazımını kendi varlığını meşrulaştırmak ve iktidarını sürdürmek için bir araç olarak kullanmaktadır.

Ancak Batı'nın tarih anlatısının ve bunun için kullandığı yerleşik kalıpların dışına çıkarak yapılan okumalarda, Öteki'nin tarihteki yerini alması mümkündür. Özellikle John M. Hobson'un eserlerinin öncülük ettiği postkolonyal tarih yazımında, hakkaniyet gereği, Öteki'nin tarihin akışındaki etkisi reaktif edilmektedir. Böylece hem disiplinin hem de uluslararası ilişkilerin tarihinde nihayet Öteki, henüz Batı'nın tarih yazımının gücünü bertaraf edememiş olsa da yer etmeye başlamıştır. En azından bu konudaki girişimleri teşvik edecek alt yapıyı oluşturma aşamasındadır. Doğulu,

Afrikanlı, Asyalı tarih çalışmaları arttıkça tarih Batı'nın iktidarından özgürleşmeye yaklaşacaktır.

Son olarak postkolonyallerin disiplinin akademisinde Batı-dışı akademisyenlerin yaşadığı maduniyeti gündeme getirmesi disiplinin ifte standartılığını açmaya yardımcı olmaktadır. Postkolonyalistlerin yaptığı çalışmalarda Ötekili akademisyenlerin disiplinin önemli tartışmalarının yaşandığı platformlarda yer alamaması, disiplinin hâkim çevrelerince yapılan ayırımın bir sonucu olduğu belirtilmektedir. Bu veriler, Batı-dışı akademisyenlerin kendilerini yeterince ve doğru bir şekilde temsil edememesinin kişisel bir sorun olmaktan çıkararak, disiplinin mevcut halinin neden olduğu kolektif bir probleme dönüştürmektedir. Belki de disiplin için revizyonist görünen bu açılım, Batı-dışı akademisyenleri öznel değerlendirmeleri ile yaptıkları ve Ötekili konuları işledikleri yayınlar yapmaya cesaretlendirecektir.

Bu açıdan bakıldığında Postkolonyal teoninin bir parça da olsa farkındalık yarattığı aşıkâdır. Özellikle son yıllarda, disiplinin önemli dergilerinin içinde bulunduğu dergilerde postkolonyal çalışmalara dair özel sayılar yayınlanması bu çıkarımı desteklemektedir. Fakat bu kazanımlar önemli olmakla birlikte yeterli değildir. Yapılan çalışmaların sayısal olarak azlığı kadar, niteliksel açıdan noksanlıkları da bu yetersizliğin nedenidir. Nitekim postkolonyal teorisyenler, g işkilerinin ekonomik boyutunu ihmal ettikleri eleştirilerini haklı çıkaracak kadar kültürel ve söylemsel eşitsizlikle iştimal etmişlerdir. Fakat kolonyal işkilerin çok ciddi bir boyutunu ekonomik sömürü tanzim ettiğinden bu ciddi bir eksiklik olarak postkolonyal çalışmalarda ortaya çıkmaktadır.

Aslında Postkolonyal Teori'nin Edward Said ve Gayatri Chakravorty Spivak gibi önemli temsilcileri derin emperyalizm çalışmaları yapmışlardır. Fakat bu teorisyenlere rağmen, daha çok Uluslararası İşkiler'de olmak üzere, ekonomik sömürü ve araçları çalışmalarda yer almamıştır. Uluslararası İşkiler disiplininde Bağımlılık Yaklaşımları altında toplanan neokolonyal işkiler esasında kültürel alandaki kolonyal işkilerle eş zamanlı olarak ilerlemektedir. Bu nedenle postkolonyal teorisyenler tarafından g işleri tüm boyutlarıyla ele alınmalıdır. Zira postkolonyal eleştirmenler, postkolonyal kültürlerin yeniden dökümünü yapmak ile tüketim kapitalizminin arasındaki bağı ihmal ederlerken, rneğin New York Times unutmamaktadır. Batı medyası Batı'da üretilen metaların postkolonyal ülkelerin pazarlarına girmesini

sağlayan küreselleşmeyi genellikle yeni ve özgürleştirici bir melezlik ya da çok kültürçülüğün yaratıcısı olarak lanse etmektedir. Bu nedenle Postkolonyal Teori'nin Batı-merkezciliği tevarüs etmemek için kültürün ekonomik ve politik yapılarla ilişkisini düşünmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte yer kürenin çok çeşitli yerel özelliklerle bezenmiş uluslar tarafından bölünmüş olmasına rağmen, Postkolonyal Teori zor da olsa genellemelerden uzak durmak zorundadır. Bugün küreselleşme söylemleri altında ayrı kültürel ve sosyo-ekonomik özellikler aynı kalıplara dökülmektedir. Eğer postkolonyalistler anlamlı bir şekilde ayakta kalmak istiyorlarsa çağdaş dünya ve kolonyal kurumlar arasındaki ilişkide yerel durumlarla çok daha derinden ilgilenmek zorundadır. Aksi takdirde Batı'yı taşralaştırma projesi olarak doğduğu halde melezlik ve karşılıklı teşkil ilişkisinin yan etkisiyle Batı-merkezciliği destekleyerek kendi sesinde boğulacaktır. Batı-merkezciliği kırmaya çalışırken, onu söylemleriyle beslediği bir fasit daireye girerse *madun* konuşamayacaktır.

Postkolonyal Teori'nin Batı-merkezciliği besleme tehlikesine yaklaştığı başka bir nokta hem kolonyal hem de postkolonyal dönemde yalnızca Batı'ya odaklanmasıdır. Batılı devletlerin kolonileştirme pratiği hem içerik hem de genişlik açısından diğer kolonyal faaliyetlerden yoğun olduğundan böyle bir eğilim normal görülebilir. Fakat bu eğilimde örneğin, Rusya ve Orta Asya devletleri arasındaki ilişkiye yer bulmak çok mümkün görünmemektedir. Esasında bu devletler Batı kolonyalizmini deneyim etmiş postkolonyal devletler ile pek çok noktada aynı mağduriyetleri paylaşmaktadırlar. Ancak mağduriyetlerinin müsebbibi Batılı bir devlet olmadığı için postkolonyal çalışmaların çoğunda anılmamaktadırlar. Bu nedenle Postkolonyalizm, kendisi de bir maduniyete sebep olmamak için Batı-merkezli kolonyalizm algısının dışına çıkmak zorundadır.

Fakat Postkolonyal Teori'nin henüz gelişim aşamasında olduğu unutulmamalıdır. Realizm gibi yarım yüzyıldan daha fazla süredir gelişmekte olan hem akademik hem de politik çevrelerin desteğini arkasına almış bir kuramın bile, örneğin Soğuk Savaş sonrasında olduğu gibi, krizlere girip deneyimler kazanarak gelişmeye devam ettiği düşünüldüğünde, Postkolonyal Teori'nin birtakım aksaklıklar yaşaması makul karşılanabilir. Hatta disiplinin Batı-merkezli tabiatının, Batı-dışını engelleyecek tüm alanlara sirayet ettiğinde bu aksaklıklar doğaldır. Disiplinin bugünkü durumuna

bakıldığında halen Batı-merkezci duruş çok güçlü olduğundan, Batı-dışı bakış açılarını benimseyen kuramların gelişmeye devam etmesi zaruridir. Bu minvalde Postkolonyal Teori'nin tüm eksikliklerini tamamlaması ve gelişimine devam etmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

ACHARYA Amitav, Barry Buzan, "Why Is There No Non-Western International Relations Theory? An Introduction", Amitav Acharya, Barry Buzan (ed.), *Non-Western International Relations Theory: Perspectives on and beyon Asia*, New York: Routledge, 2010.

ADAS Michael, "Contested Hegemony: The Great Warand The Afro-Asian Assault On The Civilizing Mission Ideology", *Journal Of World History*, Vol. 15, No. 1, 2004.

AHLUWALIA Pal, *Politicis and Post-Colonial Theory: African Inflections*, London: Routledge, 2001.

AHMAD Aijaz, "Jameson's Rhetoric Of Otherness And The National Allegory", Bill Ashcroft, v.d., (ed.), *The Post-Colonial Studies Reader*, London: Routledge, 1995.

AKAY Ali, "Özsöz", *Toplumbilim*, Sayı 25, 2010.

ALGÜL Fulya, "Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar", Mehmet Şahin, Osman Şen (ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*, Ankara: Kripto Yayınevi, 2014.

ANABTAWI Samir N., "Neutralists And Neutralism", *The Journal Of Politics*, Vol. 27, No. 2, 1965.

ARI Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2011.

ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2009.

- ARRIGHI Giovanni, *Uzun Yirminci Yüzyıl: Para, Güç ve Çağımızın Kökenleri*, çev. Recep Boztemur, Ankara: İmge Kitabevi, 2000.
- ASHCROFT Bill, v.d., *Post-Colonial Studies: The Key Concepts*, New York: Routledge, 2007.
- ASHCROFT Bill, v.d., *The Empire Writes Back: Theory And Practice In Postcolonial Literatures*, New York: Routledge, 2002.
- AYDIN Mustafa, “Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 51, Sayı 1, 1996.
- AYDINLI Ersel, Julie Mathews, “Periphery Theorising for a Truly Internationalised Discipline: Spinning IR Theory out of Anatolia”, *Review of International Studies*, Vol 34, No 4, 2008.
- AYDINLI Ersel, Julie Mayhews, “Are the Core and Periphery Irreconcilable? The Curious World of Publishing in Contemporary International Relations”, *The International Studies Profession*, Vol 1, No 3, 2000.
- AYOUB Mohammed, “Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism”, *International Studies Review*, Vol 4, No 3, 2002.
- BAĞÇE H. Emre, “Emperyalizm Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi”, *İ. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No: 28, 2013.
- BAHBHA Homi, *The Location of Culture*, New York: Routledge Press, 1994.
- BALCI Ali, “Postkolonyalizm”, Şaban Kardaş, Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.
- BANKS Michael, “The Inter-Paradigm Debate”, Margon Light, A.J.R. Groom (ed.), *International Relations: A Handbook of Current Theory*, London: Frances Pinter, 1985.
- BARKAWI Tarak, Mark Laffey, “The Postcolonial Moment in Security Studies”, *Review of International Studies*, Vol. 32, No. 2, 2006.
- BAŞKAYA Fikret, *Az gelişmişliğin Sürekliliği*, Ankara: İmge Kitabevi, 2001.
- BAŞKAYA Fikret, *Sömürgecilik, Emperyalizm, Küreselleşme*, Ankara: Canteğin Matbaacılık, 2010.
- BAYLY Christopher Alan, *Modern Dünyanın Doğuşu: Küresel Bağlantılar ve Karşılaştırmalar 1780-1914*, çev. M. Nevra Şellaki, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.
- BEAUD Michel, *Kapitalizmin Tarihi: 1500-2010*, çev. Fikret Başkaya, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2015.

- BEST Antony, v.d., 20. *Yüzyılın Uluslararası Tarihi*, çev. Taciser Ulaş Belge, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2008.
- BHABHA Homi, “Of Mimicry and Man: The Ambivalence of Colonial Discourse”, *Discipleship: A Special Issues on Psychoanalysis*, Vol. 28, 1984.
- BİLGİN Pınar, “Thinking Past “Western” IR?”, *Third World Quarterly*, Vol. 29, No. 1, 2008.
- BİRSEL Haktan, “Emperyal Fransa’nın Osmanlı-Cezayir Stratejik Düzleminde Bir Kültür ve Kimlik Asimilasyonu Örneği (Azizi Charles de Faucauld’un Mektubu)”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 29, 2013.
- BLANEY David L., Naeem Inayatullah, “International Relations from Below”, Christian Reus-Smith, Duncan Snidal (ed.), *The Oxford Handbook of International Relations*, New York: Oxford University Press, 2008.
- BORATAV Korkut, *Yeni Dünya Düzeni Nereye?*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.
- BORDO Micheal D., “The Bretton Woods International Monetary System: A Historical Overview”, Barry Eichengreen (ed.), *A Retrospective On The Bretton Woods Sytem: Lessons For International Monetary Refom*, Chicago: University Of Chicago Press, 1993.
- BOTTOMORE Tom (ed.), *Marksist Düşünce Sözlüğü*, çev. Mete Tunçay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- BOZTAŞ Asena, “Avrupa-ABD-Rusya ve Çin Kıskaçında 21. Yüzyıl Afrika Sömürgeciliği”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı 6, 2014.
- BROWN Chris, Kirsten Ainley, *Uluslararası İlişkileri Anlamak*, çev. Mehtap Gün Ayral, İstanbul: Sümer Kitabevi, 2013.
- BURBANK Jane, Frederick Cooper, *İmparatorluklar Tarihi: Farklılıkların Yönetimi ve Egemenliği*, çev. Ahmet Aybars Çağlayan, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2011.
- BURCHILL Scott, Andrew Linklater, “Giriş”, Scott Burchill, v.d., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- BUTT Daniel, “Colonialism And Postcolonialism”, Hugh LaFollette (ed.), *The International Encyclopedia of Ethics*, <http://users.ox.ac.uk/~wadh1010/colonialism.pdf>
- CARR Edward H., *The Twenty Years’ Crisis 1919-1939: An Introduction To The Study Of International Relations*, London: Macmillan and Co. Ltd., 1946.
- CASTELLS Manuel, “Küresel Enformasyon Kapitalizmi”, David Held, Anthony McGrew (der.), Ali Rıza Güngen, v.d. (çev.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014.

- CESAIRE Aime, *Discourse On Colonialism*, çev. Joan Pinkham, New York: Monthly Review Press, 1972.
- CESAIRE Aime, *Discourse On Colonialism*, çev. Joan Pinkham, New York: Review Press, 1972.
- CHAKRABARTY Dipesh, "Postcoloniality and the Artifice of History: Who Speak for "Indian" Past", *Representations*, No. 37, 1992.
- CHAKRABARTY Dipesh, *Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference*, Oxford: Princeton University Press, 2000.
- CHILDS Peter, Patrick Williams, *An Introduction To Post-Colonial Theory*, London: Prentice Hall, 1992.
- CHIPPER Vivek, *Postkolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti*, çev. Afife Yasemin Yıldırım, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- CHOSSUDOVSKY Michel, *America's "War On Terrorism"*, Canada: Global Research, 2005.
- CHRISMAN Laura, "The Imperial Unconscious? Representations Of Imperial Discourse", P. Williams, L. Chrisman (ed.), *Colonial Discourse And Postcolonial Theory: A Reader*, New York: Columbia University Press, 1994.
- CHRISMAN Laura, *Postcolonial Contraventions: Cultural Reading Of Race, Imperialism And Transnationalism*, Manchester: Manchester University Press, 2003.
- CLARK Phil, "In The Shadow Of The Volcano Democracy And Justice In Congo", *Politics Abroad*, Vol. 54, No. 1, 2007.
- CRAMPTON Thomas, "Iraqi Official Urges Caution On Imposing Free Market", *New York Times*, October 14 2003.
- ÇEMREK Murat, "Bağımlılık Yaklaşımı", Haydar Çakmak (ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara: Barış Kitapevi, 2007.
- ÇİĞDEM Ahmet, *Aydınlanma Düşüncesi*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- DEMİR Ali, "Sömürge Devletlerin Kurdukları Sömürgecilik Araç ve Metotları Vaka Analizi: Belçika Krallığı'nın Kongodaki Sömürge Dönemi", *Güvenlik Stratejileri*, Yıl 7, Sayı 14, 2011.
- DEMİRCİOĞLU Halil, *Roma Tarihi I. Cilt*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.
- DEMİRTAŞ COŞKUN Birgül, "Postmodern Yaklaşım", Haydar Çakmak (ed.), *Uluslararası İlişkiler: Giriş, Kavram ve Teoriler*, Ankara: Barış Kitapevi, 2007.

- DEVETAK Richard, “Post-yapısalcılık”, Scott Burchill, v.d., *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: Küre Yayınları, 2009.
- DEVETAK Richard, “The Project of Modernity and International Relations Theory”, Andrew Linklater (ed.), *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, London: Routledge, 2000.
- DİRLİK Arif, “The Postcolonial Aura: Third World Criticism In The Age Of Global Capitalism”, *Critical Inquiry*, Vol. 20, No. 2, 1994.
- DOTY Roxanne L., *Imperial Encounters: The Politics of Representation in North-South Relations*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1996.
- DOWD Douglas, *Kapitalizm ve Kapitalimin İktisadı*, çev. Cihan Gerçek, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2013.
- DUVA Özlem, “Mitleşen Aydınlanma, Araçsallaşan Rasyonalite”, *DEU Felsefe Sempozyumları “Aydınlanma ve Din”*, 2012.
- ERCAN Bilge, “Liberalizm ve Neo-Liberalizm, Hasret Çomak (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009.
- ERDEM Tevfik, “Kapitalizm”, *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler*, Tervif Erdem (ed.), Ankara: Lotus Yayınevi, 2009.
- EVANS Graham, Jeffrey Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, çev. H. Ahsen Utku, İstanbul: Bilimevi Basın Yayın, 2007.
- EYRİCE TEPECİKLİOĞLU Elem, “Postkolonyal Kuram Uluslararası İlişkiler Disiplinini Dekolonize Etmek, *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 2013.
- FALK Richard A., *Yeni Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası*, çev. Neşenur Domaniç, Nusret Arhan, İstanbul: Metis Yayınları, 2005.
- FANON Frantz, *The Wretched Of The Earth*, çev. Richard Philcox, New York: Grove Press, 2004.
- FANON Franz, *Black Skin White Masks*, çev. Charles Lam Markmann, London: Pluto Press, 1986.
- FAUCAULT Michel, *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, çev. Alan Sheridan, New York: Vintage Books, 1977.
- FAULKNER Neil, *Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere*, çev. Tuncel Öncel, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2014.
- FERRO Marck, *Sömürgecilik Tarihi: Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine*, çev. Muna Cedden, Ankara: İmge Kitabevi, 2011.

- FORSTATER Mathew, "Taxation: A Secret of Colonial Capitalist (So-Called) Primitive Accumulation", *Working Paper*, University of Missouri, No. 25.
- FRANK Andre Gunder, "The Development of Underdevelopment", Andrew Linklater (ed.), *International Relations: Critical Concepts in Political Science*, London: Routledge, 2000.
- FRIEDMAN Jonathan, "Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernliğin Parametreleri", Abdullah Topçuoğlu, Yasin Aktay (der.), *Postmodernizm ve İslam: Küreselleşme ve Oryantalizm*, İstanbul: Vadi Yayınları, 1999.
- FRIEND Jeffry A., "The Modern Capitalists World Economy: A Historical Overview", *Unpublished Proof*, 12/21/11.
- FÜLBERTH Georg, *Kapitalizmin Kısa Tarihi*, çev. Sadık Usta, İstanbul: Yordam Kitap, 2014.
- GADDIS John Lewis, *Soğuk Savaş: Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- GANDHI Leela, *The Postcolonial Theory: A Critical Introduction*, New York: Columbia University Press, 1998.
- GOODY Jack, *Tarih Hırsızlığı*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.
- GREENSTEIN Ran, "History, Historiography and the Production of Knowledge", *South African Historical Journal*, Vol. 32, No. 1, 1995.
- GRIFFITHS Martin, v.d., *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, çev. CESRAN, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2013.
- GROVOGUI Siba N., "Postcolonialism", Tim Dunne, v.d., (ed.), *International Relations Theory: Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University Press, 2013.
- GROVOGUI Siba N., "Sovereignty in Africa: Quasi-Statehood and Other Myths in International Relations", Kevin C. Dunn ve Timothy M. Shaw (der.), *Africa's Challenge to International Relations Theory*, Hampshire: Palgrave, 2001.
- GÜZELSARI Selime, "Küreselleşme", Gökhan Atılhan, E. Attila Aytekin (der.), *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, İstanbul: Yordam Kitap, 2012.
- HABERMAS Jürgen, "Modernity: An Unfinished Project", Maurizio P. d'Entreves, Seyla Benhabib (ed.), *Habermas and the Unfinished Project of Modernity*, Cambridge: The MIT Press, 1997.

- HALL Stuart, "When Was The Post-colonial? Thinking At The Limit", Iain Chambers, Lidia Curti (ed.), *The Post-colonial Question, Common Skies, Divided Horizons*, London: Routledge, 1996.
- HARMAN Chris, *Halkların Dünya Tarihi: Taş Devri'nden Binyıla*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2013.
- HARVEY David, "Yaratıcı Yıkım Olarak Neoliberalizm", *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, çev. Eylem Çamuroğlu Çığ, Ünsal Çığ, Cilt 2, Sayı 2, 2012.
- HARVEY David, *Yeni Emperyalizm*, çev. Hür Güldü, İstanbul: Everest Yayınları, 2004.
- HEYWOOD Andrew, *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir, Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- HEYWOOD Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Ahmet K. Bayram, Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- HOBBSAWM Eric, *Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*, çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Everest Yayınları, 2012.
- HOBBSAWM Eric, *Sermaye Çağı: 1848-1875*, çev. Mustafa Sina Şener, Ankara: Dost Kitabevi, 2012.
- HOBSON John A., *Imperialism A Study*, New York: James PottCompany, 1902; Rudolf Hilferding, *Finance Kapital*, çev. Morris Watnick And Sam Gordon, London: Routledge And Kegan Paul, 1981.
- HOBSON John M., "Is A Critical Theory Always for the White West and for Wester Imperialism? Beyond Westphillian Towards a Post-Racist IR", *Review of International Studies*, Vol. 33, No. 1, 2007.
- HOBSON John M., *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*, çev. Esra Ermert, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- HOFFMANN Stanley H., "Bir Amerikan Sosyal Bilimi: Uluslararası İlişkiler", Esra Diri (der.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2013.
- HOFSTEDT Todd A., "China In Africa: An African Response", *Naval War College Review*, Vol. 62, No. 3, 2009.
- HORVATH Ronald J., "A Definition of Colonialism", *Current Anthropology*, Vol. 13, No. 1, 1972.
- HULME Peter, "Including America", *A Review Of International English Literature*, Vol 26, No 1, 1995.
- INAYATULLAH Naeem, David L. Blaney, *International Relations and the Problem of Difference*, London: Routledge, 2004'den aktaran Roland Beleiker, "Searchin

- for Difference in a Homogeneous Discipline”, *International Studies Review*, Vol. 8, No. 1, 2006.
- INSTITUTE Of Foreign Affairs, *Summit Declarations Of Non-Aligned Movement (1961-2009)*, IFA: Kathmandu, 2011.
- ISMI Asad, *Impoverishing a Continent: The World Bank And The IMF In Africa*, Ottawa: Canadian Centre For Policy Alternatives, 2004.
- İPEK Volkan, Çağlar Oyman, “Postkolonyal Teori ve Uluslararası İlişkiler”, Ramazan Gözen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- JACOBY Russel, “Marginal Returns: The Trouble With Post-colonial Theory”, *Lingua France*, Eylül/Ekim, 1995.
- JOLLY Rosemary, “Rehearsals of Liberation: Contemporary Postcolonial Discourse And New South Africa”, *PMLA*, Vol. 110, No. 1, 1995.
- JONES Branwen Gruffydd, “Introduction: International Relations, Eurocentrism and Imperialism”, Branwen Gruffydd Jones (ed.), *Decolonizing International Relations*, Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2006.
- JUHASZ Antonia, “Ambitions of Empire: The Bush Administration Economic Plan For Iraq (And Beyond)”, *Left Turn Magazine*, January 20, 2004.
- JUNBO Jian, Donata Frasheri, “Neo-colonialism or De-colonialism? China’s Economic Engagement In Africa And The Implications For World Order”, *African Journal Of Political Science And International Relation*, Vol. 8, No. 7, 2014.
- KANT Immanuel, *Seçilmiş Yazılar*, çev. Nejat Bozkurt, Bursa: Sentez Yayıncılık, 2015.
- KAPLAN Morton A., “The New Great Debate: Transnationalism vs. Science in International Relations”, *World Politics*, Vol. 19, No. 1, 1966.
- KENNEDY Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, çev. Birtane Karanakçı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.
- KEOHANE Robert O., Joseph S. Nye, “Power and Interdependence Revisited”, *International Organization*, Vol. 41, No. 4, 1987.
- KGATLA S. T., “Globalization: Facts And Fictions”, *Asian Journal Of Social Sciences, Arts And Humanities*, Vol. 1, No. 1, 2013.
- KNUTSEN Torbjon L., *Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi*, çev. Mehmet Özay, İstanbul: Açılım Kitap, 2006.
- KOZAN Mert, “Tarihi Kaynaklar Işığında III: Yüzyılda Gotların Akdeniz’de Gerçekleştirdikleri Korsanlık ve Yağma Faaliyetleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 36, 2015.

- KRAUSE Keith, "Review of Theorizing Security, State Formation and the 'Third World' in Post-Cold War World The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict and the International System", *Review of International Studies*, Vol. 24, No. 1, 1998.
- KRISHNA Sankaran, "Race, Amnesia and the Education of International Relations", Branwen Gruffydd Jones (ed.), *Decolonizing International Relations*, Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2006.
- KRISHNA Sankaran, "The Importance of Being Ironic: A Postcolonial View on Critical International Relations Theory, *Alternatives: Global, Local, Political*, Vol. 18, No. 3, 1993.
- KRISHNA Sankaran, *Globalization And Postcolonialism: Hegemony And Resistance In The Twenty First Century*, Lanham: Rowman And Littlefield Publishers, 2009.
- KUHN Thomas S., Bilimsel Devrimlerin Yapısı, çev. Nilüfer Kuyaş, İstanbul: Alan Yayıncılık, 1995.
- LAFER Gordon, Neoliberalism By Other Means: The "War On Terror" At Home And Abroad, *New Political Science*, Vol. 26, No. 3, 2004.
- LAZARUS Neil, Rashmi Varma, "Marksizm ve Postkolonyal İncelemeler", Jacques Bidet, Stathis Kouvelakis (der.), *Çağdaş Marksizm İçin Eleştirel Kılavuz*, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: Yordam Kitap, 2014.
- LEE Stephen J., *Avrupa Tarihinden Kesitler: 1789-1980*, çev. Savaş Aktur, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 2004.
- LENIN Vladimir İ., *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, çev. Ferit Burak Aydar, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009.
- LIJPHART Arend, "The Structure of the Theoretical Revolution in International Relations", *International Studies Quarterly*, Vol. 18, No. 1, 1974.
- LITTLE Richard, "The Evolution of International Relations as a Social Science", R.C. Kent, G.P.Nielson, (ed.), *The Study and Teaching of International Relations*, London: Frances Printer, 1980.
- LITTLE Richard, Michael Smith, "Introduction: The Study of The World Politics", Richard Little, Michael Smith (ed.), *Perspectives On World Politics*, New York: Routledge, 2006.
- LOOMBA Ania, *Kolonyalizm Postkolonyalizm*, çev. Mehmet Küçük, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.
- HANSON Margaret, James Hentz, "Neocolonialism And Neoliberalism In South Africaand Zambia", *Political Science Quarterly*, Vol. 114, No. 3, 1999.

- MARX K., F. Engels, *Sömürgecilik Üzerine*, çev. Muzaffer Erdost, Ankara: Sol Yayınları, 2009.
- MATTINGLY David J., *Imperialism, Power and Identity: Experiencing The Roman Empire*, New Jersey: Princeton University Press, 2013.
- MAYERS David Allan, "Review: State and Class: A Sociology of International Affairs by Ralph Pettman", *American Journal of Sociology*, Vol. 87, No. 1, 1981.
- MAZOWER Mark, *Karanlık Kıta: Avrupa'nın Yirminci Yüzyılı*, çev. Dilek Cenkçiler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- MEHMETOĞLU Dilara, "Pozitivizm, Norvativizm ve Davranışsalcılık Teorilerine Genel Bir Bakış", Hasret Çomak (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 2009.
- MEMMI Albert, *The Colonizer And The Colonized*, çev. Howard Greenfeld, London: Earthscan Publications, 2003.
- MGONJA Boniface E. S., Iddi A. M. Makombe, "Debating International Relations and Its Relevance to the Third World", *African Journal of Political Science and International Relations*, Vol. 3, No. 1, 2009.
- MOORE-GILBERT Bart, *Postcolonial Theory: Context, Practices, Politics*, London: Verso, 1997.
- NKRUMAH Kwame, *Neo-Colonialism: The Last Stage of Imperialism*, London: Thomas Nelson & Sons Ltd., 1965.
- NYE Joseph S., David A. Welch, *Küresel Çatışmayı Ve İşbirliğini Anlamak*, çev. Renan Akman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.
- NYIKAL Harold, "Neo-Colonialism In Africa: The Economic Crisis In Africa And Propagation Of The Status Quo By The World Bank/IMF and WTO", *Ethics Of Development In A Global Environment (Poverty&Prejudice)*, June 02, 2005.
- O'CONNOR James, "The Meaning of Economic Imperialism", Robert I. Rhodes (ed.), *Imperialism And Underdevelopment*, New York: Monthly Review Press, 1970.
- OKUR Mehmet Akif, *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2012.
- ONGUR Hakan Övünç, "Uluslararası İlişkilerde Post-yapısalcı Yaklaşımlar ve Anarşinin Yapı-Sökümü", Hasret Çomak, Caner Sancaktar (ed.), *Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar*, İstanbul: Beta, 2013.
- OUTHWAITE William (ed.), *Modern Toplumsal Düşünce Sözlüğü*, çev. Melih Pekdemir, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

- ÖZKAZANÇ Alev, “Siyasetin Örgütlenmesi”, Yüksel Taşkın (ed.), *Siyaset: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- ÖZLÜK Erdem, “Azgelişmişlik ve Kalkınma”, Şaban Kardaş, Ali Balcı (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş*, İstanbul: Küre Yayınları, 2014.
- ÖZLÜK Erdem, “Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışmasını Bağlamında Anlamak”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 64, No 3, 2009.
- ÖZTÜRK Nazım, “İMF’nin Değişen Rolü ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkileri”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 57, Sayı 4, 2002.
- PARRY Benita, “Problem in Current Theories of Colonial Discourse”, Bill Ashcroft, v.d., (ed.), *The Post-Colonial Studies Reader*, London: Routledge, 1995.
- PAYER Chery, *The Debt Trap: The IMF And The Third World*, Harmondsworth: Penguin Books, 1974.
- PETERSE Jan Nederveen, “After Post-Development”, *Third World Quarterly*, Vol. 21, No. 2, 2000.
- POLAK Iva, “Postcolonial Imagination And Postcolonial Theory: Indigenous Canadian And Australian Literature Fighting For (Postcolonial) Space”, *Theory And Practice In English Studies*, Vol. 4, 2005.
- RITZER George, *Küresel Dünya*, çev. Melih Pekdemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- ROBERT Miles, *Racism*, London: Routledge, 1989.
- ROSKIN Michael G., Nicholas O. Berry, *Uluslararası İlişkiler: UI’nin Yeni Dünyası*, çev. Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları, 2014.
- RUMELİLİ Bahar, “Batı Merkezcilik ve Postkolonyalizm”, Evren Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- RUMELİLİ Bahar, “Uluslararası İlişkilerde Yerel-Görüşlülük ve Doğu’nun Özneliği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 3, 2009.
- SAID Edward W., *Culture And Imperialism*, New York: Vintage Books, 1994.
- SAID Edward W., *Oryantalizm*, çev. Neziir Uzel, İstanbul: İrfan Yayıncılık, 1998.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
- SARTRE Jean-Paul, *Colonialism And Neocolonialism*, çev. Azzedine Haddour vd., London: Routledge, 2001.
- SAURIN Julian, “International Relations as the Imperial Illusion or the Need to Decolonize IR”, Branwen Gruffydd Jones (ed.), *Decolonizing International Relations*, Lanham: Rowman&Littlefield Publishers, 2006.

- SETH Sanjay, "Historical Sociology and Postcolonial Theory: Two Strategies for Challenging Eurocentrism", *International Political Sociology*, Vol. 3, No. 3, 2009.
- SETH Sanjay, "Postcolonial Theory and the Critique of International Relations", *Milennium: Journal of International Studies*, Vol. 40, No. 1, 2011.
- SHOHAT Ella, "Notes On The Post-Colonial", *Social Text*, No. 31/32, 1992.
- SMITH Anthony D., "Kültürel Olarak Yeniden Temellenme Mantığı", Antoine Roger (ed.), *Milliyetçilik Kuramları*, İstanbul: Versus Yayınları, 2001.
- SMITH B. C., *Understanding Third World Politics: Theories Of Political Change And Development*, New York: Palgrave Macmillian, 2003.
- SMITH Steve, "Bir Disiplinin Öz Görüntüleri: Uluslararası İlişkiler Kuramının Bir Soyağacı", Ken Booth, Steve Smith (ed.), *Uluslararası İlişkiler Kramları*, İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık, 2015.
- SÖNMEZ Sinan, *Dünya Ekonomisinde Dönüşüm: Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, Ankara: İmge Yayıncılık, 1998.
- SÖNMEZOĞLU Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005.
- SPIVAK Gayatri Chakravorty, "Can The Subaltern Speak?", C. Nelson, L. Grossberg (ed.), *Marxism And Interpretation Culture*, Basingstoke: Macmillan Education, 1988.
- SPIVAK Gayatri Chakravorty, "The Rani Of Sirmur: An Essay In Reding The Archives", *History And Theory*, Vol. 24, No. 3, 1985.
- STEEL Miranda (ed.), *Oxford Wordpower Dictionary*, Oxford: Oxford University Press, 2000.
- STEGER Manfred B., Ravi K. Roy, *Neoliberalism: A Very Short Introduction*, London: Oxford University Press, 2010.
- STEINMETZ George, "Return to Empire: The New U.S. Imperialism And Comparative Historical Perspective", *Sociological Theory*, Vol. 23, No. 4, 2005.
- STUCHTEY Benedikt, "Colonialism And Imperialism, 1450-1950", EGO European History Online, <http://ieg-ego.eu/en/threads/backgrounds/colonialism-and-imperialism/benedikt-stuchtey-colonialism-and-imperialism-1450-1950>
- ŞENEL Alaeddin, *Kemirgenlerden Sömürgenlere İnsanlık Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi, 2009.

- ŞENSES Fikret, “Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat Mı, Engel Mi?”, *Economic Research Center Working Paper In Economic*, Cilt 4, Sayı 9, 2004.
- TANILLI Server, *Uygarlık Tarihi*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2012.
- TANRISEVER Oktay F., “Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması”, İhsan D. Dağı, v.d., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- TATAR Taner, “Sömürgecilik ve Kızıl-Kara Katliam”, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Sayı 44, 2011.
- TAYFUR M. Fatih, “Devletler ve Piyasalar”, Atila Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- TICKNER Arlene, “Seeing IR Differently: Notes from the Third World”, *Milennium: Journal of International Studies*, Vol. 32, No. 2, 2003.
- TOPAL Aylin, “Ulusal Kalkınmacılıktan Küresel Neoliberalizme Anti-Emperyalizm: Latin Amerika Deneyimi”, *İ. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No. 41, 2009.
- TUNÇEL Ahu, “Yöntem ya da Eleştiri Yetisi Olarak Yadinlanma Akılcılığı”, *Tabula Rasa Dergisi*, Isparta: Tuğra Matbaası, 2012.
- UWA Osimen Goddy, v.d., “Globalization And Africa Crisis Of Deveelopment In The 21st Century”, *International Journal Of Humanities And Social Science*, Vol. 4, No. 4, 2014.
- VIOTTI Paul R., Mark V. Kauppi, *Uluslararası İlişkiler Teorisi*, çev. ed., Metin Aksoy, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2016.
- WADE Robert Hunter, “What Strategies Are Viable For Developing Countries Today? The World Trade Organization And The Shrinking Of Development Space”, *Rewiev Of International Political Economy*, Vol. 10, No. 4, 2003.
- WALLS David S., “Internal Colony Or Internal Periphery? A Critique Of Current Models And An Alternative Formulation”, <http://marbles.sonoma.edu/users/w/wallsd/pdf/Internal-Colony.pdf>
- WALTZ Kenneth, *Man, The State and War*, New York: Columbia University Press, 2001.
- WALTZ Kenneth, “Soğuk Savaş Sonrası Yapısal Realizm”, Esra Diri (der.), *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, İstanbul: Özener Matbaacılık, 2013.
- WALTZ Kenneth, *Theory of International Politics*, London: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.

- WENDT Alexander, “Constructing International Politics”, *International Security*, Vol. 20, No. 1, 1995.
- WOOD Ellen Meiksins, *Sermaye İmparatorluğu*, çev. Oya Köymen, İstanbul: Yordam Kitap, 2012.
- WÆVER Ole, “The Sociology of a Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations”, *International Organization*, Vol. 52, No. 4, 1998.
- YALVAÇ Faruk, “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında Post-Pozitivis Sonrası Aşama”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, Sayı 24, 2010.
- YALVAÇ Faruk, “Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar”, İhsan D. Dağı, v.d., *Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- YALVAÇ Faruk, “Uluslararası İlişkilerde Temel Tartışmalar ve Eleştirel Gerçekçilik”, Tayyar Arı (der.), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler –1*, Bursa: MKM Yayıncılık, 2012.
- YELISEVE N. V., *Yakın Çağlar Tarihi*, çev. Özdemir İnce, İstanbul: Yordam Kitap, 2010.
- YOUNG Robert J. C., *Postcolonialism: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2003.
- YOUNG Robert J. C., *Postkolonyalizm: Tarihsel Bir Giriş*, çev. Burcu Toksabay Köprülü, İstanbul: Matbu Kitap, 2016.
- YURTSEVER Haluk, *Kapitalizmin Sınırları ve Toplumsal Proletarya*, İstanbul: Yordam Kitabevi, 2012.